

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Andrea Svobodová

Teoretické otázky související s přípravou edice prokopských legend: S návrhem
edice Života sv. Prokopa

Theoretical Questions of Edition of Old Czech Prokopian Legends: With a
Proposition of Edition of “Život sv. Prokopa”

Praha 2010

vedoucí práce: PhDr. Alena M. Černá, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 4. července 2010

Velice děkuji PhDr. Aleně M. Černé, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za vstřícnost, za všechny cenné konzultace a za poskytnutí materiálů uložených v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Můj dík patří PhDr. Šárce Zikánové, Ph.D., za podnětná doporučení a všestrannou podporu.
Za mnohé rady a připomínky děkuji též doc. Mgr. Robertu Adamovi, Ph.D.
V neposlední řadě děkuji svým blízkým a přátelům za oporu.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Katedra / ústav: Ústav českého jazyka a teorie komunikace

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Andrea Svobodová

Datum narození: 8. 5. 1984

Kontaktní adresa: Vítězslava Nezvala 32, 370 06 České Budějovice

Obor studia / kombinace: ČJL

Diplomní obor: ČJL

Název práce v češtině: Teoretické otázky související s přípravou edice prokopských legend:
S návrhem edice Života sv. Prokopa

Název práce v angličtině: Theoretical Questions of Edition of Old Czech Prokopian Legends: With a
Proposition of Edition of “Život sv. Prokopa”

Vedoucí práce: PhDr. Alena M. Černá, Ph.D.

Konzultant: PhDr. Šárka Zikánová, Ph.D., Mgr. Robert Adam, Ph.D.

Pokyny k vypracování:

Práce se bude zabývat teoretickými problémy historie edičních přístupů k vydávání staročeských textů, se zvláštním zřetelem k prokopským legendám, otázkami transkripce, filiačními vztahy mezi rukopisy a vztahy mezi jednotlivými edicemi prokopských legend. Jejím výstupem bude kromě nově zpracované edice Života sv. Prokopa především poznámkový aparát k připravované edici Života sv. Prokopa zohledňující teoretický průzkum dosavadní ediční praxe. Poznámkový aparát bude obsahovat mj. ediční poznámku, diferenční slovníček, textově kritické poznámky, seznam různověstí pramenů. Součástí práce bude návrh kritické edice Života sv. Prokopa, který bude zařazen do přílohy.

Doporučená literatura:

- Daňhelka, J.: *Směrnice pro vydávání staročeských textů*. Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301.
Editor a text. Úvod do praktické textologie. R. Havel – B. Štorek (eds.). Paseka, Praha – Litomyšl 2006.
- Gebauer, J.: *O přepisování textů staročeských se zvláštním ohledem k rukopisu Královédvorskému*. LF, 1875, s. 167–180.
- Hádek, K.: *Je možno vypočítat textovou hodnotu opisů středověkých památek?* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis 66, Olomouc 1996, s. 75–83.
- Hádek, K.: *Je textologie vsutku vědou o textu?* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis 46, Studia Bohemica, Olomouc 1982, s. 123–130.
- Hádek, K.: *Lze modelovat chybu v archetypu středověkého textu?* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis 50, Studia Bohemica, Olomouc 1984, s. 109–112.
- Hádek, K.: *O smyslu a cílech vydávání starších památek*. In: Pocta Dušanu Šlosarovi. Albert, Boskovice 1995, s. 79–83.
- Hádek, K.: *Pojem rekonstrukce v textologii*. Slavia 52, 1983, s. 17–23.
- Hádek, K.: *Problém výchozího rukopisu edice staročeské památky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Studia Moravica 2, Olomouc 2004, s. 55–59.
- Hádek, K.: *Současné přístupy k vydávání textů starších období*. In: Český jazyk a literatura na sklonku 20. století. Ostravská univerzita, Ostrava 2001, s. 69–75.
- Hádek, K.: *Textologické problémy staročeského Pasionálu*. In: Problematika historických a vzácných fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 1998, s. 71–73.
- Kalous, A. – Stejskal, J.: *Několik poznámek k nové edici o svatém Prokopu*. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. P. Sommer (ed.). NLN, Praha 2006, s. 105–114.
- Marečková, D.: *K latinskému staročeskému Pasionálu*. LF, 86, 1963, s. 105–113.
- Lehečka, B.: *O edicích starších českých textů a transkribovaných zvláště*. In: Komunikační a strukturní aspekty češtiny a jiných jazyků. FF UK, Praha 1999, s. 136–142.
Staročeské knihy lékařské. A. M. Černá (ed.). Host, Brno 2006, s. 375–472.
- Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*. Academia, Praha 1968.
- Kalous, A. – Stejskal, J.: *Několik poznámek k nové edici o svatém Prokopu*. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. P. Sommer (ed.). NLN, Praha 2006, s. 105–114.
- Textologie. Teorie a ediční praxe*. P. Vašák (ed). Karolinum, Praha 1993.
- Vidmanová, A.: *K původní podobě a textové tradici staročeského Pasionálu*. LF, 1985, s. 16–45.
Život Krista pána. M Stluka (ed.). Host, Brno 2006, 313–397.

Vedoucí práce (podpis):

Datum zadání práce: 25. 2. 2008

L.S.

.....
Vedoucí základní součásti:

.....
Děkan:

Datum: 25. 2. 2008

Abstrakt

Práce se zabývá textologicko-ediční problematikou staročeských textů, řešenou na materiálu staročeského Pasionálu, se zaměřením na legendu o sv. Prokopu. Teoretická část se věnuje základním textologickým otázkám: volbě výchozího textu, volbě typu a formy edice atd. Součástí teoretické přípravy je též zhodnocení dosavadních edic staročeské prozaické prokopské legendy a jejich zasazení do kontextu vývoje vydávání děl starší české literatury. V praktické části jsou při přípravě kritické vědecké edice prokopské legendy aplikovány výsledky teoretické části – se zohledněním specifické problematiky Pasionálu. Součástí návrhu edice je podrobný doprovodný aparát obsahující popis grafiky a jazyka dochovaných pramenů, transkripční zásady, textově kritické poznámky, jazykové a věcné vysvětlivky a soupis odlišných textových znění z variantních pramenů. Práce je uvedena literárně-historickým představením problematiky prokopské hagiografie a je doplněna soupisem pramenů a edic prokopských legend a dále četnou sekundární literaturou.

Klíčová slova: textologie, ediční praxe, staročeský Pasionál, sv. Prokop, staročeská literatura, edice, textový pramen, stemma, filiační vztahy.

Abstract

Thesis deals with the textological-editorial issue of Old Czech texts, to be resolved at The Old Czech Passional material, focusing on the legend of St. Procopius of Sazava. The theoretical part deals with basic textological questions: the choice of the original text of the edition, the choice of type and form of the edition etc. Part of theoretical training is also to evaluate the past editions of the Old Czech prosaic Prokopian legend and to set them in the context of development over the publication of works of Old Czech literature. The practical part applies the theoretical findings in the preparation of critical edition of Prokopian legend, taking into account the specific issues of The Old Czech Passional. Part of the proposed edition is a detailed editorial report containing description of the graphic and language of existing text sources (manuscripts and prints), principles of transcription, a list of corrections of the original text, a list of linguistic and factual explanatory notes and a list of different text version of variant text sources. Thesis is given a literary-historical performance Prokopian hagiography issue and is accompanied by a list of sources and editions of Prokopian legends and numerous secondary literature.

Key words: textology, editorial practice, The Old Czech Passional, St. Procopius of Sazava, Old Czech literature, edition, text source, stemma, textual relationships.

Obsah diplomové práce

0 Slovo na úvod	9
1 Životopis svatého Prokopa v prokopských legendách, včetně schématu vývoje prokopských legend	10
2 Starší česká prozaická legenda o sv. Prokopu ze staročeského Pasionálu – Život sv. Prokopa	14
2.1 Zasazení do literárního kontextu	14
2.2 Dosavadní edice legendy Život sv. Prokopa – jejich zhodnocení a zasazení do dobového rámce ediční praxe	15
2.2.1 Zhodnocení a usouvztažnění jednotlivých edic	15
2.2.1.1 Gebauerova edice v příloze Listů filologických z roku 1878	15
2.2.1.2 Blažkova edice v Knihačích o životě a umučení všech svatých mučedníků, jenž slove latině Passional z roku 1880	16
2.2.1.3 Tobolkovo faksimile kališnického Pasionálu z roku 1926	18
2.2.1.4 Šimkova edice v Nové legendě zlaté z roku 1927	18
2.2.1.5 Kalistova edice v Národním motivu úcty svatoprokopské [...] z roku 1935	18
2.2.1.6 Vilikovského edice v Próze z doby Karla IV. z roku 1948	19
2.2.1.7 Chaloupeckého edice ve Středověkých legendách prokopských z roku 1953	19
2.2.1.8 Edice ve Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu z roku 1957	20
2.2.2 Zasazení jednotlivých edic do kontextu vývoje vydávání starší české literatury	22
3 Návrh kritické vědecké edice legendy Život sv. Prokopa	26
3.1 Textologicko-ediční problematika staročeských textů	26
3.2 Textologicko-ediční problematika staročeského Pasionálu	28
3.3 Text legendy Život sv. Prokopa podle staršího prvotisku staročeského Pasionálu: O svatém Prokopu, dědici českém a spovědníku	34
3.4 Doprovodný aparát	37
3.4.1 Ediční poznámka	37
3.4.1.1 Prameny legendy Život sv. Prokopa (včetně všech pramenů staročeského Pasionálu a jeho zlomků)	37
3.4.1.1.1 Pramen základní	37
3.4.1.1.2 Prameny variantní	38
3.4.1.1.2.1 Prameny obsahující legendu Život sv. Prokopa	38
3.4.1.1.2.2 Prameny a zlomky staročeského Pasionálu, které neobsahují legendu Život sv. Prokopa	42

3.4.1.2	Soupis dosavadních edic legendy Život sv. Prokopa	46
3.4.1.3	Vývoj grafické a jazykové stránky legendy Život sv. Prokopa v jednotlivých pramenech staročeského Pasionálu	46
3.4.1.4	Transkripční zásady	53
3.4.2	Textově-kritické poznámky (emendace)	54
3.4.3	Různočtení z variantních pramenů	55
3.4.4	Vysvětlivky	58
3.4.4.1	Jazykové vysvětlivky (diferenční slovníček)	58
3.4.4.2	Věcné vysvětlivky	59
4	Závěr	61
	Soupis užitých zkratk	62
	Citovaná literatura	63
	Literatura k tématu	64
	Internetové zdroje	66
Přílohy		
A:	Soupis dosavadních edic jazykově českých prokopských legend	68
	Staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopu	68
	Tzv. mladší (staročeská) prozaická legenda o sv. Prokopu	69
B:	Soupis dosavadních českých edic jazykově latinských prokopských legend	71
	České překlady latinských prokopských legend	71
	České edice latinských prokopských legend	72
C:	Fotokopie legendy Života sv. Prokopa ze staršího prvotisku staročeského Pasionálu: O svatém Prokopu, dědici českém a spovědníku	74

0 Slovo na úvod

Vydávání děl starší české literatury (obecně textů vzniklých od 13. do 18. století) přináší řadu specifických otázek a problémů, se kterými se musí vypořádat každý editor, potažmo textolog.¹ Ve své práci se zabýváme textologicko-ediční problematikou staročeských textů, tj. textů vzniklých do konce 15. století, řešenou na materiálu staročeského Pasionálu, respektive jednoho jeho článku – legendy o sv. Prokopu.

V teoretické části práce se zaměřujeme na základní otázky vzniklé při pořádání edice – na volbu výchozího textu, dále na volbu typu a formy edice a v neposlední řadě na způsob přepisu výchozího textu. V rámci teoretické průpravy hodnotíme dosavadní edice staročeské prozaické prokopské legendy publikované od 70. let 18. století až do současnosti. Součástí hodnocení edičních přístupů je usouvztažnění edic navzájem, jejich kvalita (poměřena dnešními editorskými měřítky) a zasazení těchto konkrétních edičních výstupů do historického kontextu vývoje vydávání děl starší české literatury.

Praktickým vyústěním práce je aplikace teoretických řešení problémů na přípravě kritického vědeckého vydání staročeské prozaické prokopské legendy Život sv. Prokopa (dále též ŽsP) obsažené ve staročeském Pasionálu (dále též SP). Součástí návrhu edice legendy Život sv. Prokopa je doprovodný aparát k vydávanému textu, který obsahuje ediční poznámku (zahrnující popis vývoje grafické a jazykové stránky svatoprokopské legendy v jednotlivých pramenech a transkripční zásady), textově kritické poznámky, jazykové a věcné vysvětlivky a soupis textových variant neboli různočtení z variantních pramenů.

Práce je uvedena stručným literárně-historickým představením problematiky prokopské hagiografie a je doplněna soupisem pramenů a dosavadních edic legendy Život sv. Prokopa a seznamem použité literatury a literatury k tématu. Ačkolí se zaměřujeme pouze na jednu, staročeskou redakci prokopské legendy, přikládáme pro úplnost rámcových informací o prokopských legendách též bibliografický soupis dosavadních edic ostatních jazykově českých legend o sv. Prokopu, tzn. veršované legendy z Hradeckého rukopisu a tzv. mladší prozaické legendy dochované ve sbírce dzikovských kázání (obě staročeské památky se dochovaly pouze v jediném rukopise, viz příloha A), dále edic novočeských překladů latinských prokopských legend a českých edic latinských znění prokopských legend² a jejich stručný popis (typ přepisu a typ edice, respektive přítomnost či nepřítomnost doprovodného aparátu).

---

¹ Ediční praxe, která se zabývá zveřejňováním textů, je součástí textologického výzkumu. Vydání knihy je však pouze jedním možným výstupem textologického bádání, jiným může být např. studie o textových paralelách či filiačních vztazích (tj. vztazích genealogických) mezi jednotlivými textovými prameny. Vycházíme z poučky, že každý editor je také textologem, avšak ne každý textolog je zároveň i editorem. Ve své práci rozlišujeme roli textologa (v ediční oblasti čistě teoretik) a roli editora (textolog připravující vydání literárního díla). Pokud používáme pojem textologie, je v něm pojem editologie implikován.

² Latinské prokopské legendy tvoří pro naši práci skupinu okrajovou, blíže se jim nevěnujeme, avšak pro úplnost popisu vývojového schématu prokopských legend podáváme soupis edic jejich českých překladů a českých edic jejich původních znění. O vznikající „studijní edici legend o svatém Prokopovi“ (měla by obsahovat původní znění a překlady textu *Vita minor* doplněné o text *Vita maior*, snad i text *Vita antiqua* a znění veršované legendy z Hradeckého rukopisu) informovali Antonín Kalous a Jan Stejskal (2006), v době dopsání naší práce však nebyla edice dosud publikována.

1 Životopis svatého Prokopa v prokopských legendách, včetně schématu vývoje prokopských legend

Život českého světce, svatého Prokopa, zpracovávají četné hagiografické prameny, je ovšem otázkou, co z legend patří do Prokopova života a co se zrodilo při oslavě jeho kultu.

Svatý Prokop byl kanonizován roku 1204 papežem Innocencem III. Pro potřeby svatořečení posloužila podle Jiřího Slámy (2006) první, románská legenda o sv. Prokopu, tzv. Vita minor, ta měla Prokopa ukázat jako člověka hodného prohlášení za svatého, zdůrazněny byly proto pouze některé zázraky a činy, ostatní údaje sloužily spíše jako kulisa. Již v tomto prvním životopise tedy došlo k jistému pokřivení obrazu Prokopova života.

Původní legenda přináší ve zkratce následující Prokopův životopis. Byl vzdělán ve slovanském písmě (hlaholici), nejdříve byl světský kněz, pak se ale vzdal majetku a odešel od svých bližních (tedy od syna a manželky), aby se stal poustevníkem v jeskyni poblíž Kouřimi. V legendě se uvádí, že odešel do pustiny, ovšem jak uvádí Jiří Sláma (2006), podle archeologických výzkumů daná oblast osídlena byla. Tam ho navštěvovali věřící, od nichž se o něm dozvěděl kníže Břetislav I., který se přičinil o založení kostela zasvěceného Panně Marii a Janu Křtiteli, budoucího zázemí staroslověnské vzdělanosti (písemnictví i liturgie). Břetislav dle legendy ustavil Prokopa prvním opatem Sázavského kláštera, posvětil jej biskup Šebřf. Prokop kolem sebe shromáždil bratří včetně svého syna a synovce a přijal benediktinskou řeholi. Ke konci svého zbožného života v klášteře (jehož délku legenda nezmiňuje), dva dny před svou smrtí, k sobě povolal syna Jimrama a synovce Víta a předpověděl jim budoucí osudy kláštera – že budou vyhnáni Břetislavovým synem Spytihněvem a že jejich klášter obsadí cizí mniši, ovšem že jejich vyhnanství nebude trvat dlouho, neboť po Spytihněvově smrti začne vládnout jeho bratr Vratislav, který jim klášter navrátí. Legenda pokračuje Prokopovou smrtí a pohřbem, který se konal přímo v klášteře a kterého se zúčastnil též biskup Šebřf. Následuje doslovné vyplnění Prokopovy předpovědi – nástup Spytihněva II. a s tím spojené vyhnání slovanských mnichů (pod vedením Víta, který se po Prokopově smrti stal představeným kláštera) i knížete Vratislava do Uher a obsazení kláštera německými mnichy latinského obřadu.³ Legenda končí Spytihněvovou smrtí, Vratislavovým nástupem na knížecí stolec a povoláním slovanských mnichů pod vedením Víta z Uher zpět.⁴

Ačkoli legenda Vita minor jistě vznikla o několik desítek let později, než se vyprávění končí (rokem 1061), nevypráví nic z dalších událostí Sázavského kláštera, kdy se po Vítově smrti v roce 1086 opatem stal Jimram a po něm převzal v roce 1092 opatské místo Božetěch. V téže roce zemřel Vratislav II. a na trůn usedl jeho syn Břetislav II., který v roce 1097 slovanské mnichy ze Sázavy definitivně vyhnal. Klášter pak obsadili benediktini latinského obřadu a jejich prvním opatem se stal Děthard.

Při čtení Prokopova životopisu podaného legendou Vita minor vyvstává otázka, proč byl svatořečen právě on. Podle Chaloupeckého a Ryby (1953) byl Prokop jistě zbožný muž, ale bohabojných poustevníků a opatů bylo v Čechách více, navíc pro církve přijatelnějších – Prokop byl ženatý, měl syna, bez povolení založil klášter podporující slovanskou liturgii (a na základě toho byl dokonce podezřelý z kacířství). Navíc měl být prvním českým světcem, který nebyl spojen

³ Legendista zde připojuje historku o Prokopově vyhnání mnichů z kláštera. Prokop se zjevil německému opatu a nařídil mu klášter opustit. Když jej opat neuposlechl, zjevil se mu podruhé a vyhnal jej ranami své opatské berly.

⁴ Vratislav dokonce žádal na papeži legalizaci slovanské bohoslužby, ten ovšem žádosti nevyhověl.

s vládnoucím knížecím rodem a který zemřel nenásilnou smrtí. Innocenc jej však i přes tyto všechny možné výhrady kanonizoval, zřejmě to vypovídá o tom, že potřeboval mít pro svou evropskou politiku oporu v tehdejší českém králi Přemyslu Otakaru I. Sama žádost Čechů o Prokopovo svatořečení svědčí o středověkém nacionalismu, který není jinde doložen.

Že byly mnohé údaje o Prokopově životě v legendě Vita minor nepohodlné, ale také nedostatečné, je podle Jiřího Slámy vidět z výpustek, úprav a dodatků (ovšem nutno podotknout, že neprůkazných) pozdějších životopisců. Mnich sázavský doplnil ve své legendě Prokopovo rodiště, vesnici Chotouň, a přidal též setkání Prokopa s knížetem Oldřichem, který údajně na lovu zabloudil k jeho jeskyni a pomohl mu založit Sázavský klášter, resp. potvrdil jeho založení, majetek dal klášteru až jeho syn Břetislav I., který též přiměl Prokopa k přijetí opatské pozice. Gotické prokopské legendy rozšířily životopis o vysvětlení Prokopova (pro tehdejší dobu) nezvyklého jména – přijal jej po sv. Prokopiovi Jeruzalémském.⁵ Dále byl jako škola, ve které se Prokop naučil hlaholici, uveden Vyšehrad, to ovšem většina historiků považuje za nepravděpodobné. V této době byla již zcela vynechána zmínka o manželství, syn Jimram byl uváděn jako syn duchovní (Sláma 2006). Jak uvádí Petr Kubín, je v pozdních opisech románské legendy Vita minor a téměř ve všech rukopisech gotické legendy Vita maior připojen tzv. kanonizační dodatek, který osvětluje Prokopovo svatořečení. Podle něj se roku 1203 zjevil Prokop tehdejšímu opatu Sázavy Blažejovi a pověřil jej, aby sepsal jeho životopis a vydal se za papežem Innocencem se žádostí o kanonizaci. Blažej, jemuž papež nevyhověl, požádal Prokopa o pomoc, ten se zjevil samotnému papežovi a pod pohrůzkou fyzického násilí si na něm vynutil svou kanonizaci. Písemnictví doby Karlovy přidalo k Prokopově „malému životu“ ještě mnoho dalších zázraků, zajímavé je, že znění legendy ve staročeském Pasionálu, pocházející ze stejné doby jako zázraky přesycená Vita maior, naopak spíše eliminuje některé zázraky již samo o sobě střízlivého pojetí legendy Vita minor (Kubín 2006).

Jak je zřejmé, je většina údajů spojených s Prokopovým životem nejasná a historicky nepodložená. Týká se to jeho narození (které bývá zasazováno do roku kolem 990) a informací o dětství a rodině. Také rok založení Sázavského kláštera není jednoznačně přijímán, kronikář Kosmas klášter ani Prokopa, potažmo slovanskou liturgii, ve svém spisu vůbec nezmiňuje, ač byl jeho současník. Až několik pozdních opisů této kroniky uvádí, ovšem nesouhlasně, roky 1009 a 1032. Jistý je tedy zřejmě pouze rok světcova úmrtí – 1053. Avšak i přesto, že jsou prokopské legendy chudé na fakta, přece jen přinášejí důležité svědectví o historii naší slovanské národní vzdělanosti, neboť četná svědectví o této epoše slovanského křesťanství byla ničena a dochovala se jen málo.

Prokop se však zřejmě i díky svým nekompromisním zákrokům – vymítání d'áblů, vyhnání německého opata ze Sázavy opatskou berlou nebo vyhrožování fyzickým násilím papeži Innocenci – stal velmi oblíbeným světcem, zejména v období husitství. Spolu se svatým Václavem se stal ochráncem českého národa. Pro své jméno se stal též patronem českých horníků a rolníků (viz pozn. č. 5, avšak původní řecké slovo, ze kterého je jméno odvozeno, znamená prokopávání spíše symbolické, ve smyslu ražení nové cesty).

Legenda o sv. Prokopu se, jak bylo naznačeno výše, dochovala v několika středověkých⁶ redakcích, každá z nich pak v několika rukopisech. My se však jejich filiačními vztahy budeme

⁵ Prokop je řecké jméno – dědictví Cyrila a Metoděje – odvozené od *prokoptó* průkopník, nebo *prokópos* připravený k boji.

⁶ Vedle legendy románské a gotické však existuje též barokní legenda Bedřicha Bridela *Jiskra slávy svatoprokopské* z let 1662, 1689 a 1699 a rokoková legenda posledního sázavského benediktina Huga Fabricia – *Požehnaná památka velikého světa divotvorce* z roku 1764. V novočeské literatuře zpracoval prokopskou tematiku Jaroslav Vrchlický v básni *Legenda o svatém Prokopu*.

zabývat pouze natolik, abychom upřesnili místo jazykově českých variant ve vývojové řadě prokopské legendy (viz s. 13).⁷

Vývojem prokopských legend se zabývala řada vědců od konce 18. století (Josef Dobrovský, Gelasius Dobner, Josef Pekař, Julius Feifalik, František Michálek Bartoš, Josef Emler, František Krásl), avšak až v polovině 20. století Václav Chaloupecký spolu s Bohumilem Rybou jednotlivé výsledky více či méně úspěšného bádání zhodnotili, poukázali na zažité omyly a vnesli do zmatečného pojetí řád. Pro hlubší souvislosti odkazujeme na jejich monografii *Středověké legendy prokopské* z roku 1953, která se stala kánonem studia prokopské hagiografie.

Podle Václava Chaloupeckého (Chaloupecký – Ryba 1953) lze za základní text pokládat ztracenou staroslověnskou legendu o sv. Prokopu vzniklou zřejmě v letech 1061 až 1067.⁸ O její existenci panují spory, někteří badatelé její existenci zcela zamítají, první fakticky dochovanou redakcí je tak latinsky psaná legenda *Vita minor* vzniklá zřejmě na počátku 12. století.⁹ Ta sloužila jako přímá předloha pro redakci latinsky psané prokopské legendy v Letopise Mnicha sázavského napsané pravděpodobně v roce 1177 a pro redakci latinské legendy *Vita antiqua* z konce 13. století, dále pro českou prozaickou legendu *Život sv. Prokopa* ze druhé poloviny 14. století obsaženou ve staročeském Pasionálu a v poslední řadě pro redakci latinské legendy *Vita maior* vzniklou za Karla IV. zřejmě v Emauzích. Tento „velký život“ byl ve druhé polovině 14. století předlohou pro dvě staročeské redakce, jednak pro veršovanou legendu o sv. Prokopovi, zařazenou do Hradeckého rukopisu,¹⁰ jednak pro tzv. mladší prozaickou legendu, objevenou v Rukopise dzikovském z počátku 15. století.¹¹

Na tomto místě je ještě třeba zmínit prology prokopské legendy dochované ve znění *Vita maior* – prolog adresovaný biskupu Šebířovi, dochovaný v jednom rukopise, a druhý adresovaný čtenáři, dochovaný ve dvou rukopisech. Vzhledem k zasazení vzniku této redakce do 14. století pochybovala řada badatelů o pravosti obou prologů. První byl věnován osobě biskupa Šebíře žijící za doby Prokopovy (tím by stáří legendy spadalo do první poloviny 11. století) a druhý říká, že znění předkládané verze prokopské legendy je překladem původní slovanské legendy. Václav Chaloupecký (Chaloupecký – Ryba 1953) přisuzuje po stylistickém posouzení oba prology redakci *Vita minor* a vysvětluje jejich existenci pouze ve dvou rukopisech pozdní redakce, *Vita maior*, tak, že zřejmě již původní slovanská legenda obsahovala prolog k biskupu Šebířovi a že autor legendy *Vita minor* prolog přebásnil a rozdělil jej na dvě části. V žádném z dochovaných rukopisů legendy *Vita minor* se však ani jeden prolog nezachoval, až ve dvou již zmíněných rukopisech legendy *Vita maior*, která vyšla přímo ze znění *Vita minor*.

---

⁷ Je několik možností, jak chápat vývoj prokopských legend a jak tedy zacházet s pojmy *verze* a *redakce*. Ačkoli každému novému zpracování legendy sloužila jistá předloha, která byla více či méně věrně překládána a upravována, přikláníme se k termínu *redakce* nebo *varianta*, který implikuje rozdíly na rovině tematické i kompoziční. Chaloupecký ovšem, ačkoli též pracuje s pojmem *redakce*, tvrdí, že „se nám v podstatě dochoval vlastně toliko jeden život sv. Prokopa [...], který byl několikrát literárně zpracován a také některými náměty rozšířen“ (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 13).

⁸ Ve své starší publikaci *Na úsvitu křesťanství* však existenci slovanské legendy, a tím i pravost prologu ke čtenáři (viz v textu dále), popřel (Chaloupecký 1942, s. 168).

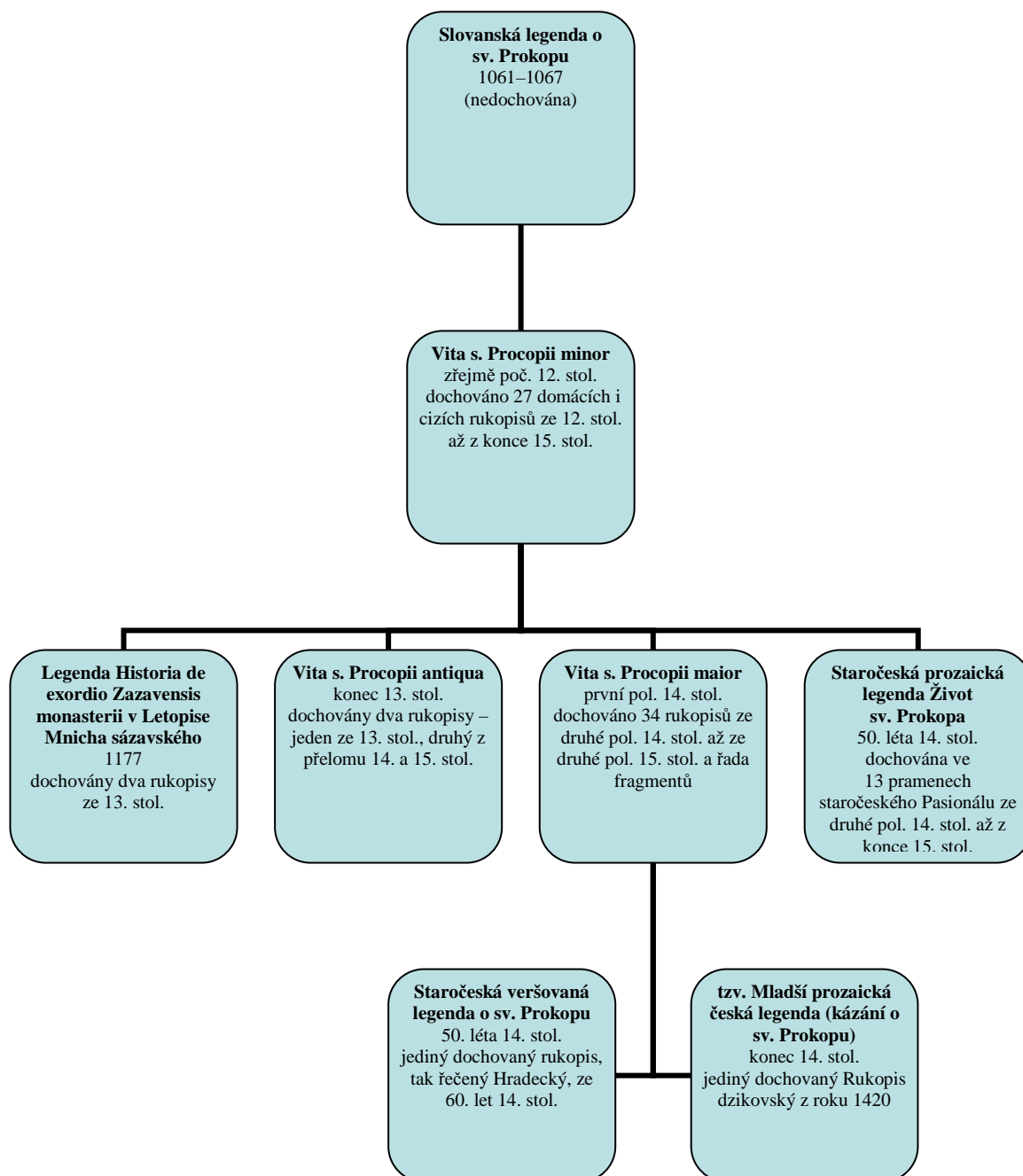
⁹ Podle Václava Chaloupeckého je nejstarším textem *Vita antiqua* (jeho vznik datuje na přelom 11. a 12. století), ze kterého vznikla redakce *Vita minor* (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 11–14). Bohumil Ryba, když po smrti Václava Chaloupeckého redigoval jeho dílo, došel k názoru opačnému, že redakce *Vita antiqua* je mladší než redakce *Vita minor* (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 275–283). S Rybovým určením souhlasí též Antonín Kalous a Jan Stejskal (2006, s. 136).

¹⁰ V této redakci spatřoval Josef Dobrovský (1929, s. 15) mylně onu slovanskou legendu, kterou zmiňuje prolog adresovaný čtenáři dochovaný ve dvou rukopisech legendy *Vita maior* (viz v textu dále).

¹¹ Mimo tyto základní redakce existují též latinské verše o sv. Prokopu a krácená verze legendy *Vita maior* dochovaná v některých polských rukopisech (viz příloha B), Chaloupecký a Ryba (1953) však uvádějí, že lze tato zpracování Prokopova života odvodit z výše uvedených redakcí.

Pro doplnění této kapitoly viz též náčrt vývojového schématu prokopských legend níže a soupis redakcí v přílohách A a B.

Vývojové schéma prokopských legend¹²

¹² Vycházíme ze schématu navrženého Václavem Chaloupeckým a z jeho poznámek k němu (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 11–14) se zohledněním poznámek Bohumila Ryby (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 275–283), viz též kapitola 1. Datace vzniku jednotlivých redakcí a dochovaných rukopisů jsou zrevidovány na základě novější literatury (zejm. Staročeský slovník 1968, články Anežky Vidmanové ap). Pro prameny a edice jednotlivých redakcí viz přílohy A a B, pro prameny a dosavadní edice legendy Život sv. Prokopa viz kapitoly 3.4.1.1 a 3.4.1.2. Legenda Vita maior však kromě redakce Vita minor čerpala zřejmě též z mladších redakcí stejné větve – z legendy dochované v Letopise Mnicha sázavského a z legendy Vita antiqua.

2 Starší česká prozaická legenda o sv. Prokopu ze staročeského Pasionálu – Život sv. Prokopa

2.1 Zasazení do literárního kontextu

Starší česká prozaická legenda Život sv. Prokopa je zařazena do nejstarší česky psané prózy – staročeského Pasionálu – z pera neznámého autora, tzv. Dominikána.¹³ Předlohou, nebo lépe hlavním pramenem, neboť spíše než překladem je Pasionál svébytným dílem čerpajícím z více zdrojů, pro Dominikánovo dílo byla sbírka legend *Legenda aurea vulgo historia lombardica dicta* (dále jen LA) neboli Zlatá legenda.¹⁴ LA sepsaná v letech 1261 až 1266 italským dominikánem Jacobem de Voragine se záhy stala velmi oblíbenou, o čemž svědčí četné překlady či převyprávění do národních jazyků a několik set dochovaných rukopisů a tisků. Voragineho přepracování, které je literaturou spíše výpravnou než homiletickou, nepochybně sloužilo různorodému publiku, proto byl původní počet 176 legend rozšiřován podle kontextu doby a místa vzniku opisu. Legenda o sv. Prokopu součástí Jakubova sepsání nebyla¹⁵ a do Zlaté legendy se spolu s mnoha dalšími články dostala až v českém prostředí, o čemž svědčí její existence v devatenácti dochovaných bohemikálních¹⁶ rukopisech LA. V těch se celkem dochovalo osm redakcí prokopské legendy.¹⁷

V úvodu již bylo řečeno, že znění staročeské legendy Život sv. Prokopa odpovídá znění latinské redakce *Vita minor*. Podle soupisu bohemikálních rukopisů LA a legend v nich obsažených (viz pozn. č. 16) lze z důvodu obtížné datace vzniku jednotlivých rukopisů pouze odhadovat, že v době vzniku archetypu SP¹⁸ byla známa pouze jedna redakce prokopské legendy, *Vita antiqua*, a že redakce *Vita minor* se v té době v žádném dochovaném rukopise nevyskytovala. Ovšem je třeba mít na paměti, že zřejmě ne všechny rukopisy se nám dochovaly a že zřejmě Dominikán ne všechny v jeho době dostupné rukopisy znal. Pro sepsání prokopské legendy mu tedy jako pramen sloužilo jiné dílo než LA, zřejmě nějaký z rukopisů legendy *Vita minor*.¹⁹ (Pro seznam dochovaných rukopisů legendy *Vita minor* viz Chaloupecký – Ryba 1953, s. 121–122. Platí ovšem tatáž poznámka jako u rukopisů LA – Dominikán nemusel všechny znát, navíc je možné, že v jeho době jich existovalo mnohem více.)

---

¹³ Podílel se též na prvním biblickém překladu (Skutky apoštolské, předmluva ke Genezi a povídka Tobíáš) a dále je autorem prózy Život Krista Pána (ŽKP), jež má několik styčných kapitol se staročeským Pasionálem, podle Jana Vilikovského (1948) je Dominikán převzal ze ŽKP do SP, Martin Stluka (2003) se však domnívá, že tomu bylo právě naopak – podle něj je původní SP.

¹⁴ Anežka Vidmanová předpokládá, že za předlohu sloužil některý v Čechách napsaný a doplněný rukopis LA, avšak dodává, že „*tohoto snad prvního českého prozaika charakterizuje nejen zbožnost a stylistická obratnost, ale i goethovská Lust zu fabulieren. Belezitace je ve staročeském Pasionále do té míry osobní, že nejen se nezachovala, ale nejspíše vůbec neexistovala přímá latinská předloha*“ (Vidmanová 1982, s. 207).

¹⁵ Srov. tabulku Anežky Vidmanové přinášející soupis porovnávací články LA podle Graesseho edice LA [Theodor Graesse. *Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo historia Lombardica dicta*. Osnabruck 1969, přetisk 3. vydání z roku 1890] a články SP v jednotlivých rukopisech (Vidmanová 1985).

¹⁶ V českých zemích se našlo celkem 54 rukopisů Legendy Aurey, z toho 47 je bohemikálních (14 je výběrem, 33 opisem, vznik od konce 13. do konce 15. století), všechny vznikly, soudě podle pořadí článků, podle jiné předlohy (Vidmanová 1984).

¹⁷ Redakce *Vita antiqua* se dochovala v podobném znění ve dvou rukopisech LA, redakce *Vita minor* v podobném znění ve třech rukopisech, redakce *Vita Maior* v sedmi rukopisech a čtyři další neznámé redakce celkem v šesti rukopisech (Vidmanová 1984).

¹⁸ Vznik archetypu zasazuje Anežka Vidmanová (1985, s. 37) do roku 1357.

¹⁹ Zde Václav Chaloupecký vidí oporu pro argument, že prozaická legenda vznikla dříve než veršovaná, neboť jak píše, pokud by veršovaná redakce v době vzniku SP již existovala, byla by do něj pravděpodobně zařazena – byla módní stejně jako Život sv. Václava od Karla IV., který byl do SP zařazen (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 82). Jan Vilikovský (1948) se ovšem domnívá, že přizpůsobení Zlaté legendy českému prostředí není Dominikánova práce, ten podle něj zřejmě pouze přebral znění jakéhosi bohemikálního rukopisu LA doplněného o české světce.

Staročeský Pasionál, jak již bylo uvedeno, lze považovat za autonomní literární dílo, jehož podoba se měnila se vznikem dalších opisů. Originál Pasionálu, vzniknuvší zřejmě v roce 1357, ani jeho přímý opis se nedochovaly, nejstarším dochovaným opisem staročeského Pasionálu je rukopis A, který je podle Anežky Vidmanové nejbližší archetypu. Obsahuje 166 článků a datuje se přibližně do třetí čtvrtiny 14. století či je považován za souvěký s rukopisem B, který byl dopsán roku 1379 (Vidmanová 1985, s. 16). Od té doby až do roku 1495 byl několikrát opsán a vytištěn. Pozdější zpracování články ubírala či přidávala, avšak syžetová a jazyková stránka zůstávala téměř nedotčena. Pasionál byl považován za text značně kanonizovaný, a proto byly jakékoli známky individualizace nežádoucí. To se odráží v minimálních rozdílech jednotlivých znění, změnám podlehla přirozeně nejvíce pravopisná stránka, hláskoslovná a tvaroslovná stránka pozdějších opisů často udržuje jevy pro dobu svého vzniku značně anachronické.²⁰

2.2 Dosavadní edice legendy Život sv. Prokopa – jejich zhodnocení a zasazení do dobového rámce ediční praxe

Pro zkratky pramenů viz prameny staročeské prozaické legendy Život sv. Prokopa (kapitola 3.4.1.1.2.1) a pro bibliografický soupis jejích edic viz kapitola 3.4.1.2.

2.2.1 Zhodnocení a usouvztažnění jednotlivých edic

Čísla stran a řádků odkazují na danou edici.

2.2.1.1 Gebauerova edice v příloze Listů filologických z roku 1878

Jan Gebauer pro své vydání legendy Život sv. Prokopa v Ukázkách staročeských textů rukopisných (příloha Listů filologických v roce 1878) zvolil transliteraci znění pramene A. Řádky edice nejsou očíslovány, stránkování rukopisu je uváděno v hranatých závorkách přímo v textu (poslední strana 318 však není nedopatřením uvedena, měla by být na s. 5, řádek 21, mezi výrazy *posly* a *pon*). Ediční poznámku tvoří pouze informace o uložení, stáří a stránkování tohoto rukopisu. Zásady přepisu chybí, lze je však vyčíst z jeho článku *O přepisování textů staročeských [...]*, ve kterém uvádí, že „opis diplomaticky věrný je litera za literu“ (Gebauer 1875, s. 167). Tato zásada je dodržována i v edici prokopské legendy, značně přesnému přepisu lze vytknout pouze několik chyb o různé míře závažnosti.

Nejméně závažné jsou vynechávky grafických značek, dvakrát chybí tečka mezi výrazy, v několika případech zaznamenal oproti rukopisu hranici mezi slovy, dvakrát místo joty ypsilon, jednou přepsal velké počáteční písmeno jako malé a jednou nezaznamenal písmeno *e* horním indexem (na tyto drobné nedostatky upozorníme pouze z toho důvodu, že v ostatních případech Jan Gebauer všechny tyto jevy důsledně zaznamenal). Další skupinou chyb jsou výpustky liter (edice s. 1, řádek 4:

²⁰ Pro textové vztahy mezi dochovanými prameny prokopské legendy viz kapitola 3.2 a schéma na s. 31. Pro popis grafiky a jazykových rovin jednotlivých pramenů viz kapitola 3.4.1.3, pro rozdíly lexikální viz různocnění z variantních pramenů (kapitola 3.4.3).

priecysteho m. *prieczysteho*; edice s. 1, řádek 24: *gezukristu* m. *gezukrista*²¹) či mylná interpretace litery *n*, která často vypadá jako *u*. U naprosté většiny výrazů je na první pohled zřejmé, jaké je jejich správné znění, a J. Gebauer se nad ním ani nepozastavuje (*naswieceu* přepisuje *naswiecen* apod.), v případě *proprii* však *u* přepisuje jako *n* (*Menuo* jako *Menno*). Zvláštní je ponechání podoby jména *Seuerus* (většina dalších editorů přepisovala jako *Severus*).

Závažnějšími chybami jsou Gebauerova přehlédnutí, která změnila smysl či narušila autentičnost textu (s. 3, řádek 32: *wychoval* m. *wzchoval*; s. 4, řádek 42: *nesworneho* m. *neswarneho*; s. 5, řádek 19: *brzy* m. *bozy*; s. 5, řádek 25: *wgeho* m. *ageho*).²²

Gebauerovými omyly je nutno zabývat se podrobněji z toho důvodu, že jeho transliterace sloužila jako základ pro mnohá další vydání, a jak se ukáže dále, řada editorů s rukopisem vůbec nepracovala. Studium rukopisu *A* ukázalo, že v tomto znění není třeba žádných emendačních zákroků, a ačkoli J. Gebauer do něj chyby v pravém slova smyslu nevnesl, tak přesto ovlivnil na dlouhou dobu jeho recepci. To samozřejmě nelze přičítat jemu jako spíše samotným editorům, kteří místo po originále sáhli již po edici; ve výkladu k těmto vydáním budeme sledovat, jak se s Gebauerovými změnami vyrovnali.

2.2.1.2 Blažkova edice v Knihách o životě a umučení všech svatých mučedníků, jenž slove latině Passional z roku 1880

Nejstarší rukopis staročeského Pasionálu „dle originálu zemského archivu Brněnského k tisku připravil, nejpotřebnějšími poznámkami opatřil a vydal Matyáš Blažek. V Brně 1880“. Jedná se o transkribované vydání, u kterého kromě výše uvedené informace není jiný doprovodný aparát obsažen. Podle Vidmanové (1985, s. 22) se jedná o vydání staršího prvotisku s „mýlícím titulem *Knihy o životě a umučení všech svatých mučedníků, jenž sloví latině Pasionál*“ s poznámkami ke transliterovaným ukázkám rukopisu *A* pořízeným Janem Gebauerem (pro jejich soupis viz prameny legendy ŽsP, kapitola 3.4.1.1). Transkribovaný text ovšem neodpovídá hláskové ani lexikální stránce tisku *a* a text poznámek neodpovídá rukopisu *A*. Po porovnání textu edice a obou rukopisů vyšlo najevo, že je stav opačný: výchozím textem bylo znění rukopisu *A* (resp. Gebauerova transliterace) a různočtení bylo pořízeno podle tisku *a*.

Edice byla rozplánována do osmi sešitů, její vydávání však skončilo třetím sešitem, zveřejněny byly články 1 až 112 (pro číslování článků viz tabulka in Vidmanová 1985). Jak již bylo řečeno, pro přepis legendy o sv. Prokopu sloužila M. Blažkovi Gebauerova edice v LF 1878. Pokud ovšem uvážíme, že v Listech filologických vyšly do roku 1880 články 82 až 117, je otázkou, jakou předlohu použil M. Blažek pro prvních 81 legend. Pokud přímo originál rukopisu, tak se nabízí další otázka, proč jej nepoužil též při přepisu prokopské legendy. Tyto otázky by však mohly být zodpovězeny pouze podrobnějším studiem celé Blažkovy edice a porovnáním s oběma prameny staročeského Pasionálu a Gebauerovou edicí.

Poznámky pod čarou v edici obsahují různočtení z tisku *a*, na které odkazují číslice přímo v textu. Pro jeho sestavování nejsou uvedena žádná kritéria, po prostudování obou znění lze však konstatovat, že byla spíše náhodná (přináší odchylky lexikální i hláskoslovné). Je nutno upozornit na následující

²¹ Na tuto chybu upozorňuje též Václav Chaloupecký (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 162), v rukopise ji však lokalizuje mylně na s. 311 místo na s. 312.

²² Na tyto chyby upozornil též Václav Chaloupecký (Chaloupecký – Ryba 1953, s. 162).

omyly ve čtení tisku *a*: edice s. 174, pozn. č. 11: *wiezy* – v *a* je *wieczy*; edice s. 174, pozn. č. 15: *wnabozznee služby* – ovšem v *a* je *vnabožnee služby*; edice s. 176, pozn. č. 1 *sobie* je nadbytečná, protože Blažek sám se dopustil v transkripci chyby – přepisuje *tobě*, ale i tisk *a* i rukopis A, resp. Gebauer, mají *sobie*; s. 176, pozn. č. 11: *wzchowal* – to je znění tisku *a* i rukopisu A, J. Gebauer udělal v přepisu chybu a M. Blažek ji přejal – různočtení je tedy zbytečné.

Doprovodný aparát není přítomen, též zásady přepisu chybí, abstrahujeme je tedy z edice samotné. Stránkování rukopisu A je uváděno v kulatých závorkách přímo v textu (ovšem poslední stránku 318 též podle Gebauerovy předlohy neuvádí), číslování řádek edice uváděno není. Čísla na vnějším okraji řádek odkazují na čísla sloupců tisku *a*. Doplněný text dává v jednom případě do kulatých závorek (jeden případ doplnění zvrtného zájmena *sě*, s. 177). Interpunkci doplňuje novočeskou, písařské zkratky rozepisuje běžným způsobem, výraz *svatý* však vyjadřuje všude zkratkou *sv.*, ačkoli se v textu zkrácená podoba ani jednou nevyskytuje. Gemináty neponechává, pouze ve výrazu *paddesát*. Jméno *Menuo* přepisuje podle Jana Gebauera *Menno*, podobu jména *Seuerus* však upravuje na *Severus*. Nerespektuje charakteristické hláskosloví rukopisu – asimilaci znělosti, zjednodušení souhláskových skupin, záznam jotace atp. Znění je tedy značně normováno, jak ukazuje následující soupis chyb přepisu (číslo před řádkem odkazuje na stranu rukopisu A, následuje Blažkův přepis, za zkratkou m. /místo/ je transliterované znění rukopisu):

312: *zbožie* m. *sbožie*; *všeho* m. *wsseho*; *v pití* m. *vpity*; *jak kdyby* m. *iakty by*; *světěj* m. *swietyey*; *ctného* m. *czneho*; *s nimižto se sv. Ducha vuolí* m. *s nimižto sie wswateho ducha wuoli*; *skrzěň* m. *skyrzien*; *nestačila* m. *nestatczyla*; *zbožní* m. *sbozny*; *lidé* m. *lidye* [nechává ovšem dat. pl. *lidiu*]

313: *přěvézti* m. *przywewesty*; *na niejžto* m. *nanyezto*

314: *kostelněj* m. *kostelnyey*; *v tom jeho klášterci* m. *wtom wgeho klastercy*; *tobě* m. *sobie*; *pro něžto* m. *pronezto*; *zjěvně* m. *zyewnye*

315: *zjěvenie* m. *zzywewnye*; *předvěděv* m. *przywiewedyew*; *jsem* m. *sem*; *zjěvil* m. *zzywewil*; *vychoval* m. *wzchowal* [Gebauerova chyba]; *vy, milé* m. *wy me mile*

316: *přijde* m. *przide*; *spósobené* m. *zposobene*; *od božieho* m. *otbozieho*

317: *nesvorného* m. *neswarneho* [Gebauerova chyba]; *přijde* m. *przyde*; *jsi* m. *si* [2x]

318: *ctně* m. *cznye*; *jsú m.su* [2x]; *nedostatków* m. *neduostatkow*; *v jeho milosti* m. *a geho milosty* [Gebauerova chyba]

Vedle nesporných chyb přepisu originálu jsou v edici též sporná místa z hlediska (dnešních, resp. námi užívaných, pravidel) interpretace. Feminina zakončená na *-st* přepisuje zásadně *-st'* (*česť*, *svatost'*, *milost'*, *nenávisť* apod.). Sporný, v některých případech chybný, je záznam kvantity ve výrazech *najprve*, *podle*, *vzdálí*, *od Kúřímě*, *bratřici* (!), *lodi* (nom. sg.), *netaže* (!), *duš* (gen. pl.), *poručěju* (1. os. sg. prez.), *bratřici* (nom. pl.), *nemožieše*, *u kola* (m. *u kóla* = *u kúlu*). Krátce přepisuje původní koncovku dat. sg. fem. *-ěj* (v *českej*). Diskutabilní je též přepis výrazu *nevždy* bez mezery či naopak psaní výrazu *na zajtřie* zvlášť. Hláskovou skupinu *-čst-*, která se později zjednodušila na *-ct-*, přepisuje jako *-cst-* (*svědecstvie*, *prorocstvie*, *svěcský*). Chybný je přepis krátké jotace místo dlouhé ve výrazu *zapovědaji*. Jednou upozorňuje na znění rukopisu pomocí výrazu *sic!* v kulatých závorkách – za výrazem *vysiti* (znamenáno *wysity*), jinde se ovšem nad tím, že hláska *š* je zaznamenána grafémem *s*, nepozastavuje, zřejmě spojení „výšiti něco/někoho“ nerozuměl.

Poslední poznámka se týká pravopisné stránky, v přepisu znění rukopisu *slyssyeny gsu hlasy dyablowi* na *slyšení jsú hlasi diáblowi* preferuje v zakončení nom. pl. shodu gramatickou, nikoli shodu podle smyslu. Jméno knížete *Spytihněva* se rukopise A vyskytuje pouze v latinské podobě, M. Blažek

jej poprvé transkribuje jako *Spytigneus*, později jen *Spitigneus* (tento úzus též přejala některé další edice). Označení *Němec* píše zásadně s malým počátečním *n*.

2.2.1.3 Tobolkovo faksimile kališnického Pasionálu z roku 1926

Zdeněk Václav Tobolka vydal ve faksimilovém znění mladší prvotisk, Pasionál kališnický z roku 1495. Součástí edice je literárněhistorická studie v češtině a angličtině.

2.2.1.4 Šimkova edice v Nové legendě zlaté z roku 1927

František Šimek vyšel ve svém novočeském překladu z mladšího prvotiskového vydání – Pasionálu kališnického z r. 1495. Ediční poznámku tvoří pouze krátká zpráva o tom, že editor změnil jazyk co nejméně, ponechává archaismy lexikální i syntaktické, aby „nebyl setřen pel jazyka staročeského“. Jiný doprovodný aparát obsažen není.

Co se týče edičního přístupu, stojí novočeský překlad zcela mimo hodnocení, posoudit lze pouze stylistickou stránku překladu, a to též pouze s rezervou, neboť hodnotit, co bylo ve 20. letech 20. století považováno za archaické, by bylo předmětem jiné studie. Hláskosloví upravil Šimek na novočeské, na lexikální rovině nahradil (zřejmě již) nefunkční výrazy či sousloví moderními, v některých případech sáhl ke zcela novému výrazu spíše z inovátorského popudu, např. v sousloví *pomsta na tě přijde* nahradil *pomsta na tě přikvačí*. Navíc je mírně pozměněna dějová rovina legendy – sled informací v závěrečné části o vyhnání Němců z kláštera postrádá dynamiku: Prokop opata „Němce“ berlou bije již při prvním setkání – bez výstrahy, opat si poté jede stěžovat ke Spytihněvovi, teprve pak se mu Prokop zjeví podruhé, přičemž mu pouze domluví a odejme mu moc.

2.2.1.5 Kalistova edice v Národním motivu úcty svatoprokopské [...] z roku 1935

Kalistovi sloužil za předlohu jeho transkribované edice legendy Život sv. Prokopa rukopis *J* Národní knihovny ČR XVII A 26 obsahující toliko legendu o sv. Prokopu. Jedná se o pozdní opis z r. 1618, podepsaný dosud nedešifrovanými iniciálami K. K. z L. Kalista řeší v rámci svého historického rozboru prokopských legend otázku původu tohoto znění – mylně jej považoval za adaptaci nějakého středověkého zpracování, znění staročeského Pasionálu tedy zřejmě vůbec neznal (alespoň se o něm nezmiňuje). V celé edici chybí jakýkoli doprovodný aparát, co se týče pravidel přepisu, odkazuje Kalista na transkripční zásady užití v jeho publikaci *Z legend českého baroka* z roku 1934. Podle nich upravuje podle soudobého pravopisu (tzn. pravopisu 30. let) psaní velkých písmen, psaní vlastních jmen, hranice slov, dále upravuje chybnou asimilaci znělosti, sjednocuje psaní s náslovným *j-* (*sme* na *jsme*), opravuje tiskové chyby a interpunkci a odstraňuje všechny méně obvyklé zkratky.

Další pravidla lze vysledovat z edice samotné. Foliace originálu chybí, stejně jako čísla řádků edice. Doplněné pasáže jsou dávány do hranatých závorek. Jsou v nich rozepisovány zkratky, dále je v nich doplňován zejména špatně čitelný text na vnitřních okrajích stránky – často mylně, ovšem je třeba podotknout, že Kalista netušil, že se jedná o znění ze staročeského Pasionálu, a neměl tak oporu ani v jediném variantním textu či edici. Z edičního hlediska je důležité, že na doplňky upozorňuje (i když ne vždy zcela systematicky).

Co se týče zřejmých chyb přepisu, na dvou místech zaměňuje slovosled dvou výrazů, časté jsou chyby z nepozornosti – vypouští či zaměňuje hlásky či skupiny hlásek (*vystavené* m. *wstawene*), na několika místech i slova a v jednom případě i celou větu. V mylném čtení se leckdy odráží i mylná interpretace (*vstal* m. *wolal*). Jak již bylo uvedeno, Kalista nerespektuje hláskosloví rukopisu, snaží se jej „zespisovnit“ (*zítřka* m. *zejtřka*) či modernizovat (*tvou svatou prosbu* m. *twu swatu prozbu*), text tak však ztrácí autenticitu (na některé dobové prvky není ani upozorňováno, např. *tajenství* přepisuje na *tajemství* apod.). Tytéž změny jsou učiněny v oblasti morfologie (*opatovi* m. *opatu*). Spornými záležitostmi edice je na několika místech záznam kvantity (*králování*). Vlastní jména přepisuje *Menno* (v rukopise je *Menuo*), *Severus* (v rukopise je *Seuerus*), zřejmě bez Blažkova vlivu volí podobu *Spitigneus*.

Jak již bylo naznačeno, Kalistova výchozí situace nebyla snadná, jednak nebyl filologem, ale historikem, a jednak neodhalil v rukopisu znění ze staročeského Pasionálu, a ocitl se tak v pozici prvního editora, a to navíc textu značně poškozeného.

2.2.1.6 Vilikovského edice v Próze z doby Karla IV. z roku 1948

Jan Vilikovský použil jako předlohu pro novočeský překlad legendy Život sv. Prokopa Gebauerovu transliteraci rukopisu A (viz kapitola 2.2.1.1). Ediční poznámka obsahuje pouze informace o dataci, uložení a stáří rukopisu, jiný doprovodný aparát chybí. Stránkování rukopisu (případně Gebauerovy edice) ani řádkování edice není zavedeno.

Oproti Šimkově novočeskému překladu Vilikovský do předlohy zasahoval méně, ovšem ani v tomto případě nelze překlad posuzovat z edičního hlediska, lze pouze poukázat na některé jevy. V pořádku slov jsou provedeny minimální úpravy (nanejvýše jsou přidány či vynechány spojky), změny se týkají nejvíce roviny hláskosloví. Interpunkce je dodána novočeská. Na lexikální i morfologické rovině se stále drží řada archaismů (*ručest*, *preč*, složené slovesné tvary typu *jsou měli*), Vilikovský navíc archaičnost textu podporuje (např. náhradou výrazu *řekl* výrazem *vyřknuv* apod.). Je též nutno upozornit na některé chyby vzniklé mylnou interpretací výchozího textu, tedy Gebauerovy transliterace (*u kolu* m. *u kólu*; *před kněze Spytihněva* m. *před knieže*), mylná interpretace věty *...jakžto žádal, by po křížích...* (přehlédl, že v rukopise není *by*, ale *byl*). Do překladu byly převzaty následující chyby Gebauerova přepisu: *vychoval* místo *vzchoval* (pravděpodobně však je, že by Vilikovský tento výraz nahradil tímto novočeským hláskovým tvarem, i kdyby vyšel přímo z rukopisu), dále *Němce nesvorného* místo *nešvarného* a *v jeho milosti* místo *a jeho milosti*.

2.2.1.7 Chaloupeckého edice ve Středověkých legendách prokopských z roku 1953

Václav Chaloupecký předkládá kritickou transkribovanou edici svatoprokopské legendy, přičemž jako výchozí mu sloužil rukopis A a rukopisy B, C, E, F, M, H a J²³ (viz soupis pramenů, kapitola 3.4.1.1) plnily úlohu rukopisů variantních. Doprovodný aparát edice zahrnuje seznam různocnění, kritéria uplatňovaná při jeho pořizování však neuvádí. Ediční poznámka obsahuje pouze základní informace o rukopisech, transkripční zásady chybí. Součástí edice je seznam chyb v Gebauerově transliterovaném přepisu rukopisu A. Stránkování rukopisu není uvedeno, řádky edice jsou číslovány

---

²³ Rukopis J pouze uvádí v soupisu pramenů, jeho textové změny však vzhledem k jeho pozdnímu vzniku (rok 1618) neuvádí.

po pěti, jejich čísla jsou uvedena na vnitřní straně textu, na vnější straně je číslování, jehož funkci se nám zatím nepodařilo zjistit. Jediný výskyt doplněného textu je uveden ve špičatých závorkách (edice řádek č. 102).

Pro úplnost popisu Chaloupeckého vydání upozorňujeme též na jeho nedostatky (číslo odkazuje na řádek edice, na prvním místě je uvedeno znění edice, za značkou m. je transliterované znění rukopisu):

29 *ctného* m. *czneho* – 39 *Menno* m. *Menuo* – 54 *niejžto* m. *nyezto* – 107 *abyšte* m. *abyste* – 111 *stójte* m. *stuoyte* – 115 *slitujě* m. *slituge* – 117 *že* m. *ez* – 127 *skončěnie* m. *skonczenye* – 140 *k milému* m. *ke milemu* – 164 *uopatstvie* m. *opatstwye* [v textu je počáteční u vymazáno] – 189 *dřéve* m. *drziewe*. Všechny výskyty slovesa *mieti* a jeho tvarů jsou přepisovány s náslovným j-.

Vedle nesporných chyb přepisu originálu jsou v edici též sporná místa z hlediska (dnešních, resp. námi užívaných, pravidel) interpretace. Sporný, v některých případech chybný, je záznam kvantity ve výrazech *nemožieše*, *nedójdeš*, *vstav na jitřni*, *věrných duš*, *skrze slúhu*, *komplétní*. Gemináty Chaloupecký ruší, ponechává pouze *paddesát*. Hláskovou skupinu *-čst-*, která se později zjednodušila na *-ct-*, přepisuje jako *-cst-* (*svědecstvie*, *prorocstvie*, *svěcský*). Co se týče pravopisné stránky, přepisuje stejně jako Blažek *slyšeni jsú hlasi diáblovi* a jméno *Spitigneus* (viz kapitolu 2.2.1.2). Omyl je též přepis spojení *iakty by* na *jakti by*, spojení *pro něžto*, jež by mělo být podle zápisu přepsáno jako *pro něžto* (*pronezto*) a zřejmě dohromady. Otázkou je psaní příklonek – těsně u výrazu s apostrofem (*jenžtos´*, *něžtos´*, *toj´ = to jest*) či zvlášť ve výrazu *skirze ň*. Podobu jména *Seuerus* přepisuje jako *Severus*.

2.2.1.8 Edice ve Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu z roku 1957

Editoři Výboru zvolili pro transkribovaný přepis legendy Život sv. Prokopa za výchozí rukopis *B* a jako variantní rukopis *A*.²⁴ Vedle obecně zformovaných edičních zásad platících pro celý výbor, tedy pravidel přepisu českých textů vzniklých do poč. 15. stol., je ke každému vydávanému textu připojen kritický aparát sestávající ze samostatné ediční poznámky s informacemi o dochovaných rukopisech (obsahující též odkaz na již otištěné části SP a sekundární literaturu) včetně uvedení výchozího a variantního pramene, seznamu různocnění, textově kritických poznámek a z diferenčního slovníčku. Foliace výchozího rukopisu ani stránkování textu variantního není uvedeno, řádky edice jsou číslovány po pěti, jejich čísla jsou uvedena na vnitřní straně textu.

Cílem Výboru je z hlediska lingvistického zprostředkovat obraz jednotlivých vývojových stupňů jazyka, ale nesetřít přitom základní charakter výchozího rukopisu dochované památky. Vydávány jsou tedy památky, nikoli ukázky rukopisných zápisů. Edice však nezasahuje do roviny lexikální, tvaroslovné ani syntaktické, o úpravách hláskoslovné stránky rozhoduje stáří památky, ne vydávaného rukopisu, pokud je kolísání odrazem doby jejího vzniku, pak je respektováno.

V edici legendy o sv. Prokopu se vyskytují následující nedostatky (číslo odkazuje na řádek edice, na prvním místě je uvedeno znění edice, za značkou m. je transliterované znění rukopisu): 1 *Prokop*, *jehož* [vypuštěna vsuvka *Čech urozený*] – 2 *světský* m. *swyeczsky* – 4 *jakožto* m. *yakzto* – 6 *v niejžto* m. *nyezto* – 9 *nemóž* m. *nemuoz* – 29 *Menno* m. *menuo* – 32 *mieti* m. *gmieti* – 35 *něžtos* m. *nyeztos* – 40 *ručestí* m. *ruczesty* – 40 *na niejžto* m. *na nyezto* – 47 *řek* m. *rzekl* – 59 *světské* m. *swieczske* – 64 *v tom jeho* m. *w tom w geho* – 66 *tajemstvie* m. *tajenstvie* – 67 *ukazuje* m. *vkazugye* – 67 *se svými* m.

²⁴ Ovšem A označují jako B a naopak.

s *swymi* – 72 *někdy* [zaznamenáno *nykdy*, ale není to emendováno] – 92 *mieti* m. *gmiety* – 98 *sbieráše* m. *sbierage* – 102 *pochováváchu* m. *pochowachu* – 104 *ke milému* m. *k milemu* – 105 *nade mnú* [zaznamenáno *nade mpnu*, ale není to emendováno] – 118 *sboře* m. *sbozy* – 137 *pravedlný* m. *sprawedlny* – 138 *brzy* m. *bozy* – [zajímavá chyba, to je Gebauerův přepis rukopisu A, viz 2.2.1.1] – 140 *bratřící* m. *bratrzy*.

Vedle nesporných chyb přepisu originálu jsou v edici sporná místa z hlediska interpretace. Chybný či sporný je v některých případech záznam kvantity: *vzdýchajíce*, *nemožieše*, *u kola* m. *u kóla*, *vzdýcháním*, *jmene*, *netaže*, *na sí stranu* (ak. sg.), *bedlívě*, *prieznívě*, *živ*. Oproti našim transkripčním zásadám se liší přepis následujících výrazů: *kázeň*, *jakti by* [místo *iakty by*]. Co se týče pravopisné stránky, uvádí stejně jako Blažek a Chaloupecký zápis *slyšeni jsú hlasi diáblowi*.

Komentář připojujeme též k soupisu různocnění a emendací připojenému k edici: **1** Prokop *B*] *procop*, *czech vrozeni A* [chyba, v rukopisu *B* je totéž znění] – **31** *lodí A*] *vynech*. v *B* [v rukopise *B*, resp. *A* je slovo *lodí* v textu vynecháno, ale je uvedeno na marginu] – **67** *ho A*] *to B* [chybná emendace, znění obou rukopisů je stejné] – **79** *vzchoval B*] *wychowal (?) A* [chybná emendace, i v rukopise *A*, resp. *B* je *vzchoval*] – **99** *je B*] *jeho A* [chybná emendace, v rukopise *A*, resp. *B* je *gie*] – **121** *nešvarného B*] *neswarneho A* [není třeba emendovat, foném *š* byl zaznamenáván i jednoduchým grafémem *s*] – **143** *milosti A*] *milostiwie B* [chybné různocnění, v rukopise *B*, resp. *A* je též *milosti*].

Po vyhodnocení společných a rozdílných pravidel přepisu lze usuzovat, že Gebauerova transliterovaná edice sloužila jako základní text pro transkribovanou edici Matyáše Blažka a pro novočeský překlad Jana Vilikovského. Z originálu rukopisu *A* vyšel ve svém přepisu Václav Chaloupecký, lze se podle společných zvláštností přepisu domnívat, že se při řešení některých problémů obracel na Blažkovu edici. František Ryšánek vzal za základní text pro edici ve *Výboru z české literatury* (1957) rukopis *B*, obracel se však zřejmě též na předchozí edice podle rukopisu *A*, který měl za pramen variantní, soudě podle proniknutí Gebauerova mylného přepisu *brzy* místo náležitě *bozy* (*boží*). Mimo vliv transkripčních pravidel předchozích edic stojí Šimkův novočeský překlad mladšího prvotisku a přepis rukopisu z roku 1618 Zdeňka Kalisty, který nezjistil, že se jedná o zápis prokopské legendy ze staročeského Pasionálu, a považoval ji za samostatnou redakci.

Pokud máme edice zhodnotit komplexněji, je nutno činit tak s rezervou a s ohledem na stáří edic a postupné formování textologicko-edičních otázek, které shrneme v kapitolách 3.1 a 3.2. Gebauer jako první editor prokopské legendy ze staročeského Pasionálu udal všeobecně směr editování staročeských textů pro badatelské, zejména lingvistické potřeby. Ve stejné době publikoval část staročeského Pasionálu Matyáš Blažek, ovšem bez jakékoli ediční poznámky, čímž se edice stává pro vědecké účely nepoužitelnou. Po těchto počínech z 80. let 19. století byl ve 20. letech 20. století vydán celý Pasionál – mladší tisk z roku 1495 – dvakrát, jednou jako faksimile, podruhé jako novočeský překlad. Ve 30. letech připravil Zdeněk Kalista samostatnou edici barokního opisu prokopské legendy. Jedná se o normalizovaný přepis určený běžnému čtenáři, a ačkoli nelze se všemi zásahy souhlasit, důležitá je jednotnost, se kterou Kalista své zásady dodržuje. Pro čtenářské potřeby vznikl na konci 30. let též novočeský překlad Jana Vilikovského. Kritická edice Václava Chaloupeckého z 50. let přinášející různocnění ze šesti variantních pramenů ovšem není pro vědecké potřeby vhodná, neboť nepřináší komentář práce s textem, tedy pravidla přepisu či kritéria pro pořizování různocnění, odůvodnění výchozího textu atp. Konečně edice ve *Výboru* z roku 1957 v mnohém splnila a určila dnešní požadavky na vydávání staročeských textů. Zvolený přístup vydávat text jako památku a ne

jako konkrétní rukopis (z důvodu jazykové jednotnosti *Výboru*) však znemožňuje využít edici pro lingvistické účely.

Kromě charakteristiky jednotlivých edic plyne z výše uvedeného rozporu také to, že pro jazykovědce či filologa zůstává nezbytné pracovat s originálním rukopisem či se starým tiskem a v žádném případě nespolehat na existující edice textu. Sebelepší edice je určena především pro nefilologicky orientované badatele, případně pro širší veřejnost.

2.2.2 Zasazení jednotlivých edic do kontextu vývoje vydávání starší české literatury

V předchozích kapitolách jsme zhodnotili jednotlivé edice legendy Život sv. Prokopa, v následující kapitole je zasadíme do kontextu vývoje vydávání starší české literatury.

Nabízí se otázka, odkdy lze mluvit o cílené ediční praxi.²⁵ Jedním z prvních, ovšem na delší dobu jediných edičních počínů bylo kritické vydání Dalimilovy kroniky Pavlem Ješínem z Bezdězí v roce 1620. Počátek souvislejší ediční činnosti lze spatřovat až s nástupem národního obrození. V první fázi (od 80. let 18. století) byl nejvýraznější postavou ediční činnosti F. F. Procházka, který v průběhu roku 1786 vydal 14 svazků české literatury ze 14.–16. století. Jeho ediční technika však byla značně nejednotná, navíc jeho čtenářské edice přinášely texty upravené a krácené. Do této etapy spadají též počiny V. M. Krameria, F. M. Pelcla a V. F. Durycha.

Ve druhé fázi (zhruba od 10. let 19. století) působil nejvýrazněji Václav Hanka, který v šesti svazcích ediční řady *Starobylá skládání* (jejímž iniciátorem byl Josef Dobrovský) vydal v letech 1817 až 1824 česká literární díla ze 13. až 15. století. Jeho přístup k textu byl značně nekritický, navíc s ním často nakládal podle své vůle, o čemž svědčí i dobásnění chybějícího listu prokopské legendy v Hradeckém rukopisu. Pro další bádání tak nebyly jeho edice použitelné (Jan Gebauer je zcela opomíjel).

Vyvrcholením obrozenské ediční praxe byl dvousvazkový *Výbor z literatury české*. První díl z roku 1845 sestavili editoři František Palacký, Pavel Josef Šafařík, Josef Jungmann a František Ladislav Čelakovský. Editorem druhého svazku z roku 1868 byl Karel Jaromír Erben.²⁶

Pro vývoj textologie měl zcela zásadní význam spor o RKZ – celá pozitivistická etapa se formovala na jejich kritice.

Ve druhé polovině 19. století se změnil vztah ke starší české literatuře, mimo jiné vlivem rozvoje soudobé literatury byl zájem o starší literaturu odsunut do pozadí. Nástupem mladogramatické školy – v čele s Janem Gebauerem – se změnil vztah i k jejímu vydávání. Od 80. let se stará literatura stala spíše pramenem poznání jazyka a historie, již nebyla považována za čtenářsky atraktivní. Mladogramatici ustanovili v důsledku vypracování metody zkoumání jazyka a potřeby přesně vydaných textů metodologii vydávání starších českých děl (zejména staročeských, vzniklých do začátku 16. století). Gebauerův přístup tkvěl v kritickém přístupu k textu a v tom, že maximálně respektoval jeho znění a důsledně od něj odděloval své poznámky. Navíc upustil od rekonstrukce

²⁵ Neboť lze velice nadneseně říci, že ediční činností je i práce opisovačů (Hádek 2001).

²⁶ Milan Kopecký (1978, s. 115) uvádí, že tento dvousvazkový „matiční“ výbor (byl vydán *Maticí českou*) je dnes zčásti nahrazen výběrem „akademickým“ (vydala jej ČSAV). Zčásti proto, že „matiční“ výbor zahrnuje české texty vzniklé do konce 16. století a „akademický“ pouze do 70. let 15. století (ovšem zahrnuje nejen jazykově české texty vzniklé na českém území). Výbory, které od sebe dělí jedno století, se vzájemně liší i edičním přístupem – „matiční“ je filologický (vydává znění konkrétního pramene) a „akademický“ literárněhistorický a filologický (v prvním díle vydává znění památky, ve druhém znění konkrétního pramene).

archetypu, kladl důraz na vydávání konkrétních textových pramenů, přičemž rozlišoval edici transkribovanou – pro potřeby literární historie (a v rámci ní gramatickou – normovanou a slovesnou – nenormovanou /Gebauer 1875, s. 167/) a transliterovanou neboli diplomatickou – pro potřeby filologie. Metodologie je popsána v úvodu jeho vydání Smilovy *Nové rady* z roku 1876, které zahájilo knižnici *Památky staré literatury*, vydávanou Maticí českou. Jistou nevýhodou jeho ediční techniky je, že byla vytvořena na základě textů vzniklých do 14. století, je tedy snadno aplikovatelná i na texty ze století patnáctého, na mladší texty však již ne. Dalším omezením bylo Gebauerovo zaměření na přípravu vědecké edice, čímž se text vzdálil běžnému čtenáři. Pro vědecké účely ovšem jeho přístupy plní požadavky dnešní ediční praxe. Gebauerovi žáci (V. Flajšhans, J. Truhlář, F. Šimek, E. Smetánka ad.) vydali postupem času řadu staročeských děl – mimo jiné v transliterované ediční řadě *Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Od konce 19. století do 20. let 20. století řadu zaštiťovala Česká akademie věd a umění a vyšly v ní např. *Životy svatých otcův* či *Tkadleček*). Dalším editorem Gebauerovy generace byl Adolf Patera, který kriticky vydal Hradecký rukopis. Tato edice přinášející transliterované i transkribované znění se stala na několik desetiletí základem pro studium této literární památky (de facto nahradila její jediný poškozený a těžko čitelný rukopis).

Mimo Čechy, respektive mimo mladogramatický proud, vydal v této době v Brně prozaickou legendu i Matyáš Blažek, který připravil edici části staročeského Pasionálu podle nejstaršího rukopisu A s různocněním ze staršího prvotisku *a*.

Zajímavým počinem byla Tobolkova ediční řada jedenácti faksimilí *Monumenta Bohemiae typographica* vydávaná ve 20. letech, v níž vyšlo i faksimile Pasionálu kališnického (mladšího prvotisku z roku 1495). O rok později pak F. Šimek zveřejnil novočeský překlad tohoto prvotisku, pro četné zásahy do všech jazykových rovin však tuto edici nelze použít jako podklad pro další jazykovědné studium.

V meziválečném období působil editor Jan Vilikovský, který vydal ve své antologii staročeské prózy i novočeský překlad legendy *Život sv. Prokopa*. Ve 30. letech byla pro zpřístupňování literatury středního období stěžejní práce historika Zdeňka Kalisty, který v duchu edičních zásad vypracovaných pro publikaci *Z legend českého baroka* z roku 1934 vydal i samostatný tisk legendy *Život sv. Prokopa* z roku 1618.

Během 40. let vycházela v Laichterově nakladatelství ediční řada *Sloupové pamětní*, která přinesla díla Jana Husa a českých autorů 16. století.

Po druhé světové válce se zájem o starou českou literaturu obnovil s cílem zpřístupnit ji široké veřejnosti, vypukly četné diskuze o zásadách jejího vydávání.²⁷ V nakladatelství Československé akademie věd vycházela ediční řada *Památky staré literatury české*, jejímž hlavním redaktorem byl Josef Hrabák. V ní vyšel v roce 1959 i jeho přepis legendy o sv. Prokopu z Hradeckého rukopisu, první od Paterovy edice v roce 1881. Hrabákův přístup spoluurčil dnešní kritéria pro vydávání staročeských textů, jeho edice slouží jako spolehlivý základ pro další studium této veršované památky. Důležitou událostí pro zpřístupňování starší české literatury se stalo vydání třísvazkového *Výboru z české literatury* (v letech 1957–1964) pod vedením Bohuslava Havránka, Josefa Hrabáka a Jiřího Daňhelky (za spolupráce Milady Nedvědové, Františka Ryšánka, Josefa Cejnara, Aleny Fiedlerové,

²⁷ Předznamenané anketami v časopise *Hovory o knihách*. 1939, roč. 3, č. 16–19 a *Panorama*. 1941, roč. 19, č. 2.

Antonína Škarky a mnoha dalších). Ediční přístup *Výboru* udal (a splnil) – promyšlenou a praxí ověřenou kombinací dosavadních edičních přístupů – rámeček kritického vydávání textů.²⁸

Z hlediska ucelení studia prokopské hagiografie byla zásadním počinem publikace Václava Chaloupeckého a Bohumila Ryby *Středověké legendy prokopské* z roku 1953, která přinesla kritickou edici značného množství textů známých českých i latinských redakcí svatoprokopské legendy.

Ve druhé polovině 20. století vzniklo též několik edičních řad zaměřených na vydávání starší literatury. Jejich cílem bylo dostat se prostřednictvím přístupných transkribovaných vydání k co nejširšímu okruhu čtenářů. Byla to především ediční řada *Památky staré literatury české*, založená již Maticí českou, později vydávaná pod záštitou Ústavu pro českou literaturu Československé akademie věd. V letech 1953 až 1987 řídil knižnici Josef Hrabák (celkem v ní vyšlo kolem 50 svazků). Dále vycházely ediční řady *Odkaz minulosti české*, *Sloupové pamětní* či *Živá díla minulosti*. Vědecká ediční řada Ústavu pro jazyk český *Studie a texty k dějinám českého jazyka a literatury* byla určena pro lingvistické potřeby, přinášela paralelně text transkribovaný i transliterovaný (vycházela v letech 1960–1988, vzniklo 6 svazků, např. *Nejstarší české veršované legendy* editované Jiřím Cejnarem).

V roce 1967 začalo nakladatelství Pragopress vydávat knižnici faksimilí *Cimelia Bohemica*, ve které do roku 1971 vyšlo na 15 titulů, mezi nimi *Hradecký rukopis* vydaný Bohuslavem Havránkem v roce 1969. Kromě cenného zpřístupnění faksimile rukopisu obsahuje edice též obsáhlou literárněhistorickou studii. Mezi další významné počiny této doby patří zahájení vydávání edice *Dílo Jana Amose Komenského*, započaté v roce 1969 a rozplánované na 57 svazků (dosud jich vyšlo 15), či osmisvazková čtenářská edice *Vybraných spisů Jana Amose Komenského* z roku 1975. Četnost těchto knižnic svědčí o tehdejší živém zájmu o starou českou literaturu (a zejména o dostatku finančních prostředků na její vydávání).²⁹ Z významných editorů staré literatury tohoto období je ještě třeba jmenovat Jiřího Cejnara, Jiřího Daňhelku, Oldřicha Králíka, Karla Hádku, Milana Kopeckého a další.

V 70. a 80. letech byla podpora vydávání starší české literatury omezena, z významnějších počínů lze jmenovat vydání *Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila* ve třech svazcích, na nichž se edičně podíleli Jiří Daňhelka, Bohuslav Havránek, Karel Hádek, Naděžda Kvítková, Marie Bláhová a další. V této době vyšlo též několik svazků Husových spisů *Opera omnia*, jež editovali Anežka Vidmanová a Jiří Daňhelka, či tři svazky kritické edice nejstaršího biblického překladu *Staročeská bible drážďanská a olomoucká* připravené Vladimírem Kyasem, Bohuslavem Havránkem a dalšími.³⁰ Zmínit lze také studijní příručku *Chrestomatie k vývoji českého jazyka* Jaroslava Poráka přinášející transliterované literární texty jednotlivých vývojových období 13. až 18. století.

Z porevoluční doby lze jmenovat ediční činnost Aleny Černé, Martina Stluky, Ondřeje Koupila ad., a dále například vytváření diachronní složky Českého národního korpusu FF UK (<http://www.ucnk.ff.cuni.cz/diakorp.php>) nebo vytváření „webového hnízda pramenů k poznání historické češtiny“ oddělením vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. (<<http://www.vokabular.ujc.cas.cz>>), které se také podílí na obohacování digitální knihovny rukopisů a tisků Manuscriptorium (<<http://www.manuscriptorium.cz>>). Toto období je počátkem nového způsobu editování starší literatury, totiž zrodem elektronických edic.

²⁸ Viz příspěvek Milady Nedvědové Některé speciální ediční problémy Výboru z české literatury. *Informační bulletin pro otázky jazykovědné*. 1964, roč. 5, s. 16–21.

²⁹ Zájem byl ovšem zúžen na vybraná období a díla.

³⁰ Čtvrtý díl vyšel v roce 1996 v německém Paderbornu a pátý, závěrečný díl této edice vyšel ve dvou svazcích v letošním roce (ed. J. Pečírková a kol.).

Na závěr je též nutno zmínit kromě samotných výše zmíněných edic, resp. jejich edičních poznámek, některé teoretické práce (včetně samostatných publikací edičních zásad), které zásadně přispěly k rozvoji metody zpřístupňování starší české literatury. Pokud pomineme článek Jana Gebauera *O přepisování textů staročeských se zvláštním ohledem k rukopisu Královédvorskému* z roku 1875, první příručka praktické textologie *Editor a text* sestavená pracovníky Ústavu pro českou literaturu Československé akademie věd vyšla až v 60. letech 20. století (starší české literatuře se ovšem věnuje pouze okrajově). V roce 1985 publikoval Jiří Daňhelka zásadní článek *Směrnice pro vydávání starších českých textů*. Ve druhé polovině 80. let pak zveřejnil Jaroslav Kolár v časopise Česká literatura dva články věnující se textologii a ediční problematice starší české literatury. Tyto byly pak spolu s dalšími studiemi otištěny na začátku 90. let v publikaci *Textologie. Teorie a ediční praxe*, která rozšířila příručku *Editor a text* ze 60. let právě o starší českou literaturu. Důležitým mezníkem pro způsob vydávání textů střední doby se stala práce *Zásady přepisu barokních textů*, publikovaná Josefem Vintrem v roce 1998, a ediční poznámka Alexandra Sticha k vydání Kořínkových *Starých pamětí kutnohorských* v *České knihnici* z roku 2000. Vydávání textů ze 16. až 20. století pro potřeby historiografie se věnuje příručka *Zásady vydávání novověkých historických pramenů od počátku 16. století do současnosti* uspořádaná v roce 2002 Ivanem Šťovíčkem (odkázat lze též na výbor jeho článků publikovaný pod názvem *Ediční teorie a metodika*).

Jsme si vědomi, že výše uvedený přehled nezmiňuje všechny práce, které by bylo možné a vhodné uvést. Naše shrnutí je však pouze výběrovým pohledem na historii vydávání starší české literatury.

3 Návrh kritické vědecké edice legendy Život sv. Prokopa

3.1 Textologicko-ediční problematika staročeských textů

Podle Pavla Vašáka (*Textologie* 1993) je základním cílem textologovy práce rekonstrukce textového procesu, tj. rekonstrukce všech fází vzniku textu, určení finální podoby textu díla a jeho společenského fungování. První fází je shromáždění všech textových pramenů, tím vzniká jejich množina, která může být jednoprvková či víceprvková, ale také prázdná, pokud se dílo dochovalo pouze v ohlasech. Mohou ji tvořit rukopisy, resp. opisy všech fází vývoje, přičemž odpadá otázka určení autorství jednotlivých textových pramenů, aktuální při vydávání novější literatury. Po ustavení množiny textových pramenů zkoumá textolog vztahy mezi jejími prvky. Výsledkem může být stemma – grafické znázornění struktury vztahů mezi prvky textového procesu. Při sestavování stemmatu se sledují zejména textové změny, jejich původ, příčina a důsledky. Dále se přihlíží ke společným chybám či formě pramene. Stemma ovšem nelze ztotožnit s rekonstrukcí textového procesu, je pouhou genealogií změn, jež pomáhá k určení toho, v jaké podobě byl text díla dosažen.

Výchozím aktem editorské činnosti je promyšlený přístup k vydávanému textu,³¹ podle Jiřího Daňhelky (1985) je otázkou autenticity, zda vydat text jako památku (na základě všech textových pramenů rekonstruovat archetyp), nebo zda vydat znění jednoho konkrétního textového pramene (respektovat stav textu jako výraz doby, ve které vznikl). Tato otázka je aktuální zejména při vydávání starých rukopisů. Zvolený přístup se odráží v postupu ediční přípravy. Jak uvádí Rudolf Skřeček (*Editor a text* 2006), po rozhodnutí o vydání znění konkrétního rukopisu následují úvahy o volbě výchozího textu, typu a formě edice. Typ a forma edice se navzájem podmiňují, jsou ovlivněny cílem a smyslem edičního projektu – od toho se dále odvíjí obsah, rozsah i struktura publikace.

Výběr výchozího textu závisí na cíli edice, potažmo na odborném zaměření editora, např. historik, lingvista nebo literární vědec by zřejmě sledovali při výběru jiný aspekt vydávaného textu. Volba odpadá, dochoval-li se pouze jeden textový pramen, to má ovšem nevýhodu při textové kritice – není žádná opora pro emendace neboli textové úpravy. Mnohem častěji se ovšem dochovalo větší množství textových pramenů, které více či méně podávají text téhož literárního díla a z nichž je každý považován za jeho specifickou realizaci. Z nich je třeba na základě všestranné textologické analýzy a hodnotících kritérií vybrat text základní. Kritériem pro výběr výchozího textu při vydávání (nejen) staročeských děl je podle Karla Hádky zejména správnost, stáří a typizace pramene, tj. míra, v jaké se přibližuje předpokládané autorské předloze. Často jsou to ovšem kritéria nedostačující, přihlíží se proto i k hlediskům okrajovým, jako je neporušenost, kompletnost a kompaktnost pramene (Hádek 2004). Výchozím textem se může stát jakýkoli textový pramen, vybrané znění se stává základním textem edice a ostatní slouží jako materiál k různocnění. Při větších textových odchylkách je ideálním, ale technicky a finančně náročným řešením publikovat všechna znění paralelně (viz pozn. č. 32).

Podle Břetislava Štorka (*Editor a text* 2006) se však vybraný text ještě neshoduje s tím, který bude vydán, musí být ještě podroben důkladné textové kritice. Teprve tak vzniká text kanonický, tedy text zbavený všech nedostatků, který je dále upravován na základě předem stanovených (a do jisté míry konvenčních) edičních zásad. Kritiku výchozího textu provádí editor na základě srovnání neboli kolace s variantními texty. Ty mu slouží jako opora při emendacích čili opravách textu. Pokud editor variantní prameny k dispozici nemá, zakládají se jeho opravy většinou na konjektuře neboli na

---

³¹ V tomto momentě se z textologa stává editor (viz též pozn. č. 1).

dohadu. Základním hlediskem pro kritiku textu je znalost nejen dobového jazyka a stylu, ale také znalost celého autorova díla a jeho charakteristických rysů. Jiří Daňhelka (1985) upozorňuje na to, že cílem kritického textu není přiblížit se co nejvíce archetypu, který je blízký maximálně obsahově a minimálně jazykově, ale naopak vědecky podložit a věcně rektifikovat a emendovat vydávaný text. Parafrázujeme-li slova Jarmily Víškové (*Textologie* 1993), editor není korektor textu, ale jeho interpret, je prostředníkem mezi autorem a čtenářem; nehledá, co opravit, naopak, svébytnosti textu spíše obhajuje, k opravě se uchyluje pouze tehdy, není-li zbytí. Bez komentáře odstraňuje pouze zjevné chyby – písařské a takové autorské chyby, které nemění význam textu – a vnější zásahy jako např. škrty. O své práci pak podává zprávu v ediční poznámce, ve které podrobněji informuje o problematických jevech a jejich řešeních.

Typy kritických edic, tj. vydání textů, na nichž byla provedena vědecká kritika textu, se rozlišují na vědecké (vědecko-informativní) a čtenářské (vědeckopopulární, kulturně-vzdělávací). Kritické vydání text normuje a uchovává, čímž se stává základnou pro další bádání i pro běžnou četbu díla. Oba typy kritických vydání, jak čtenářské, tak vědecké, jsou založeny na vědeckém zhodnocení pramenů, rozdíl mezi nimi spočívá pouze v rozsahu doprovodného aparátu, přičemž jeho struktura a obsah závisí na množství a charakteru publikovaného materiálu.

Jak již bylo uvedeno, s typem edice úzce souvisí forma edice – způsob přepisu. Boris Lehečka (1999) vyděluje podle způsobu zpřístupnění, tedy podle míry přenosu jazykových jevů, pět různých forem edic: faksimile (věrná nápodoba edice), paleografický opis (věrný přepis textu včetně nápodoby písma, ponechává zkratky a všechny grafické zvláštnosti), transliteraci (přesný přepis všech znaků textu za pomoci soustavy novočeských grafémů – litera za literu, ale zkratky nerozepisuje a grafické zvláštnosti neuchovává), transkripci (přesný přepis za pomoci současné pravopisné normy – odstraňuje se stará grafika, hláskosloví zůstává nedotčeno) a novočeský překlad (stírá veškeré jazykové dobové jevy, tím stojí mimo lingvistický badatelský zájem). Karel Hádek ve své reakci na Lehečkův článek uvádí, že vědecké edice přinášejí text transkribovaný nebo transliterovaný, ovšem že od transliterace jako od zprostředkování předlohy se ustupuje, neboť je do jisté míry již editorovou interpretací textu a nemůže z tohoto důvodu studium originálu nahradit. Transliterace se uplatňuje pro přepis narušeného textu (či pouze jeho části), kde by mohlo dojít ke zkreslené interpretaci textu. Při transkripci je nutno respektovat všechny zvláštnosti výchozího textu stanovením zásad přímo pro potřeby daného, specifickými problémy oplývajícího textu (Hádek 2001). V obou případech je ovšem třeba o pravidlech transkripce podat zprávu, u čtenářské edice alespoň rámcově. Pro potřeby vědeckých filologických edic je optimálním, ovšem technicky a finančně náročným řešením paralelní vydání fotoreprodukce originálu a jeho transkribovaného znění.³²

Úspěchem kritického vydání je zvládnutí díla a jeho textové tradice. Důležitou součástí editorské práce je sestavení doprovodného vědecko-informačního aparátu kritické edice, zejména ediční poznámky, která nejen podrobně informuje o problematických jevech a jejich řešeních, ale zároveň umožňuje kritiku editorova přístupu. Další součástí aparátu jsou vysvětlivky věcných či jazykových pojmů, rejstříky, seznamy literatury, anotace a jiné praktické doplňky usnadňující orientaci v edici.

---

³² Řešením (zejména finanční) náročnosti vydávání staré literatury tiskem je vznik virtuálního badatelského prostředí pro oblast historických fondů Manuscriptorium – evropská digitální knihovna rukopisů, www.manuscriptorium.com (6. 4. 2010), které kromě informací o historických knižních fondech zveřejňuje v digitalizované podobě staré rukopisy a tisky spolu s jejich edicemi. Tento způsob vydávání umožňuje přehledný způsob zobrazování emendací, poznámek a dalších informací přímo v elektronickém textu. Další výhodou je zpřístupňování staré literatury široké veřejnosti, plný přístup k digitalizovaným textům a přepisům je k dispozici zdarma ve všech knihovnách, ve školách a ve vybraných institucích.

3.2 Textologicko-ediční problematika staročeského Pasionálu

Staročeský Pasionál nebyl dosud uspokojivě vydán jako celek,³³ znám je pouze z ukázek (viz dosavadní edice legendy ŽsP, kapitola 3.4.1.2). Vydání je komplikováno rozsáhlostí díla i četností dochovaných pramenů (tamtéž), a ačkoli se jeho textologicko-ediční problematikou zabývala již řada odborníků, edice celého Pasionálu je stále v nedohlednu.

Výchozí text Pasionálu by měl být podle Karla Hádky nejbližší archetypu, kritérii pro hodnocení jednotlivých pramenů (která čerpá z Lichačevovy práce *Tekstologia* z roku 1962) jsou stáří, správnost a typizace pramene; sleduje se makrokompozice, mikrokompozice a jazykové roviny textu, důležitá je přitom komplexní analýza. Karel Hádek ovšem poukazuje na to, že Lichačevova kritéria jsou poněkud zavádějící, například u nejsprávnějšího rukopisu může být správnost výsledkem pozdějších zásahů. Také nejstarší rukopis nezaručuje, že je nejbližší archetypu. Co se týče typizace, nejtypičtější je nejméně individualizovaný rukopis, tedy rukopis, jehož čtení má oporu ve většině ostatních pramenů. Zde však hrozí nebezpečí, že by skupina rukopisů podobné provenience mohla převážit nad osamoceným rukopisem, třebaže by byl právě tento archetypu nejbližší. Aplikace uvedených kritérií na dochované prameny Pasionálu selhává, neboť prameny se, byť vzniklé v rozmezí 150 let, neodlišují podstatnými textovými změnami (a též ani rekonstrukce archetypu není z tohoto důvodu nutná). Při volbě výchozího textu tedy navrhuje Karel Hádek sledovat kritéria jindy spíše okrajová, jako jsou neporušenost, kompletnost a kompaktnost pramene (Hádek 2004). Jejich aplikace na dochované rukopisy SP však ukazuje defektnost každého z nich. V nejstarším rukopise *A* chybí několik článků, z hlediska kompaktnosti též nevyhovuje, neboť je zapsán čtyřmi písaři. Oproti tomu o málo mladší rukopis *B* je napsán pouze jedním písařem, chybí ovšem prvních 57 článků. Rukopis *C* je neúplný, navíc je psán dvěma písaři. Rukopis *D* byl značně poškozen vlhkem a nepodařilo se jej zcela zrestaurovat. První a poslední kapitoly rukopisu *E* byly restaurovány, rukopis *M* má poškozený začátek i konec, jinak je celkem úplný, zapsán jedním písařem. Rukopis *T* je sice zapsán jednou rukou, ovšem utrpěl časem i restaurováním. Starší prvotisk *a* obsahuje velký počet článků, avšak je kompilací dvou hyparchetypů. Mladší prvotisk *b* přesahuje rozsahem původní počet článků, kombinuje texty všech tří hyparchetypů, navíc je výrazněji upravován po jazykové stránce. Zbývá rukopis *K*, který se nám bohužel nepodařilo přes značné úsilí získat. Podle článku Karla Hádky (2004) se Pasionál krakovský z konce 15. století jeví jako ideální výchozí pramen – pro svou úplnost (chybí jen jeden článek), kompaktnost (je úhledně zapsán jedním písařem) a archaizaci jazyka.³⁴

Situace je v případě Pasionálu navíc komplikována tím, že se nedochoval jeho archetyp. Anežka Vidmanová navrhla stemma dochovaných pramenů Pasionálu podle jejich makrokompozice (znázornění viz na s. 33) a na základě pořadí článků vyčlenila tři podtypy archetypu (hyparchetypy) vzniklé v 70. letech 14. století (Vidmanová 1985). Oproti tomu Karel Hádek tvrdí, že „každý článek, artikl [SP] má vpodstatě vlastní život a historie čtení je spíše historií jednotlivých artiklů, než historií Staročeského Pasionálu jako celku“ (Hádek 2004, s. 56), a tudíž je nutno zaměřit se při sestavování stemmatu spíše na mikrokompozici a jazykové roviny jednotlivých pramenů. Ve svém článku věnovaném lexikální stránce Pasionálu (Hádek 2005) považuje za důležitý krok při volbě výchozího

³³ Pouze v Šimkově novočeském překladu mladšího prvotisku *b* z roku 1927 (viz soupis dosavadních edic legendy ŽsP). Jak uvádí Anežka Vidmanová, celý Pasionál měl vyjít v 80. letech 20. století v nakladatelství Odeon v edici Živá díla minulosti, kvůli zániku nakladatelství se však vydání neuskutečnilo (Vidmanová 1998).

³⁴ Otázkou je, o jakou míru archaizace se jedná, zda není na úkor autenticity jazyka daného období. Odpověď by přineslo studium jazykové stránky rukopisu.

textu pořízení různocnění a jeho analýzu – užití lexikálních jednotek a změny v jejich užití vypovídají o vztazích mezi jednotlivými prameny. Jak již bylo ovšem řečeno výše, nejsou textové rozdíly v jednotlivých pramenech velké (a různocnění mají tím větší váhu), proto je třeba jejich důkladnější analýza. Stemma dochovaných pramenů Pasionálu tedy Karel Hádek sestavil podle analýzy různocnění a na základě toho vymezuje dva podtypy archetypu (znázornění viz na s. 33).³⁵

Nabízí se ovšem otázka, jaká kritéria pro sestavování a posuzování soupisu různocnění zvolit. Jiří Daňhelka se snaží o exaktní metodu určení tzv. textové hodnoty pramene, což je „*vlastnost zkoumaného textu, kterou lze objektivně prokázat a podle níž lze text objektivně hodnotit. ... Ta [textová hodnota] je v rámci všech dochovaných textových pramenů díla dána poměrem individuálních rozdílů (různocnění), doložených jen v daném textovém pramenu, ke všem rozdílům (různocněním) ve všech dochovaných textových pramenech zjištěným. ... Textová hodnota daného textového pramene (opisu, tisku) je tím větší, čím menší je v úplném textovém zastoupení individuálních rozdílů (různocnění – pro přesnost je dobré dodat: která nelze kvalifikovat jako zřetelnou formální opisovačskou nebo sazečskou chybu*“ (Daňhelka 1992, s. 28; 29). Podle něj ovšem nelze zaznamenat všechny rozdíly na všech jazykových rovinách, neboť (zejména rozsáhlejší) materiál bývá pak zaplaven „balastem“, který je pro zkoumání a hodnocení textu irelevantní (např. hláskoslovné změny či náhrady jednoduchých minulých časů) a je nutno jej eliminovat tím více, čím větší jsou časové rozestupy mezi dobou vzniku zkoumaných textových pramenů. Uvedenou metodu aplikoval při pokusu o určení vztahu úpravy Janovy pašije (textu údajně Husova) ke znění předlohy – staročeskému Pasionálu. Otázka zněla, zda je „Husův text“ ještě součástí široké palety Pasionálu, nebo zda tvoří dílo zcela nové. Pro určení vývojové řady vypočítal textovou hodnotu rukopisů *A*, *C*, *E* a *M* a prvotisku *b* (rozpětí jejich vzniku je asi 120 let; soupis viz kapitola 3.4.1.1),³⁶ od vypočítání textové hodnoty „Husova textu“ ovšem upustil, neboť se již na začátku práce ukázalo, že textové změny dalece přesahují Pasionál, a že tedy tvoří dílo zcela svébytné.

Daňhelkův exaktní přístup kritizuje Karel Hádek s tím, že textovou hodnotu nelze uvažovat vzhledem k průměru různocnění dochovaných pramenů, navíc ji nelze posuzovat pouze v rámci několika vybraných pramenů (a je též nutno počítat se ztrátou pramenů, případně s objevením pramenů nových – každý tento fakt by průměr neboli standard čtení posunul do zcela jiné polohy). Podle něj „*statistická čísla mají své místo při prokazování detailů, které mohou být i impulzem k posouzení celku, globální statistická čísla jsou však spíše zavádějící*“ (Hádek 1996, s. 78). Dále poukazuje na to, že pokud je skupina textových pramenů disproporční (myšleno např. v poměru starších a mladších textů), může být starobylému rukopisu přiřčena nízká textová hodnota, je-li vzdálen od průměru čtení mladších rukopisů. S Daňhelkou souhlasí v tom, že jazykový háv srovnávaných pramenů staročeských památek je méně relevantní než ostatní změny a někdy může být při jejich sestavování do vývojové řady i matoucí (někteří opisovači udržují stav předlohy, byť anachronický, někteří text dokonce archaizují). Naopak si myslí, že čím větší je časové rozpětí mezi vznikem památky a dobami jejího opisování, tím je „balast“ důležitější, neboť i odchylky od dobového standardu mají svou výpovědní hodnotu. Hlavní problém z jeho hlediska spočívá v tom, co lze vlastně vůbec pokládat za balast. Daňhelkovu metodu proto aplikoval na jednu kapitolu z Dalimilovy kroniky, ovšem po spočítání všech rozdílů došel k závěru, že „*čím více je dochovaných pramenů dané památky,*

³⁵ Těžko ovšem říci, na jak rozsáhlém materiálu z Pasionálu byla analýza provedena. Karel Hádek uvádí explicitně pouze několik příkladů z několika málo článků.

³⁶ Pro zajímavost: pořadí pramenů podle vypočítané textové hodnoty vyšlo Daňhelkovi následovně: $E > A > C > b > M$.

tím menší je informativní hodnota jejich vypočítaných testových hodnot. Tento „efekt“ má svůj původ v tom, že z různých příčin nabydou přibližně stejnou hodnotu prameny vývojově – ve smyslu chronologickém i vztahovém – i velmi vzdálené ... a text vskutku starobylý se pak k průměru těchto textů z mladší doby přirovnává – a je ovšem individuální“ (Hádek 1996, s. 83). Z těchto důvodů nepřipadá Karlu Hádkovi Daňhelkova metoda objektivní, tou je podle něj pouze komplexní textologický přístup k textu, i když ji nelze považovat za metodu exaktní.

Pro své kritické vědecké vydání legendy Život sv. Prokopa s rozsáhlým doprovodným aparátem jsme na základě dostupného materiálu jako výchozí text zvolili znění staršího prvotisku *a*,³⁷ jehož jazyk se blíží nejstarším rukopisům, což odráží i popis jednotlivých jazykových rovin dochovaných pramenů (viz kapitola 3.4.1.1) a dále soupis různocnění pořizený na základě jedenácti variantních pramenů legendy ŽsP (viz kapitola 3.4.3) a na jeho základě vyhotovené stemma legendy ŽsP (viz s. 32). Edice je primárně určena lingvistickým badatelským účelům. Vzhledem k malému rozsahu legendy předkládáme i fotokopie jejího originálu (viz příloha C). Jsme si ovšem vědomi toho, že jsme ediční zásady formulovali pouze na nepatrném fragmentu staročeského Pasionálu a že při vydávání celého díla bychom museli některá rozhodnutí přehodnotit.

Námi níže navržené stemma vychází z analýzy textových změn znění prokopské legendy v dochovaných pramenech Pasionálu a v jednom samostatném tisku, je tedy stemmatem pouze jedné legendy z Pasionálu³⁸. Při sestavování stemmatu Pasionálu jako celku by bylo třeba propojit důkladnou analýzu makrokompoziční a mikrokompoziční stránky a též jazykového ztvárnění všech známých dochovaných pramenů.

Popsat vztahy mezi jednotlivými prameny prokopské legendy zjištěné analýzou různocnění není jednoduchý úkol. Jak je na první pohled vidět ze soupisu různocnění zachycujícího textové změny, nelze podle užití specifického lexika rukopisy jednoznačně rozdělit do jasně definovaných a ohraničených skupin. Ve svém návrhu stemmatu vycházíme z dochovaného materiálu, který se pokusíme usouvztažnit navzájem a též vzhledem k hypotetickému archetypu/hyparchetypu.

S nejstarším rukopisem *A* se téměř shoduje rukopis *B* (odlišuje se pouze na hláskoslovné rovině, na které neudrží staré jevy jako rukopis *A*, více viz kapitola 3.4.1.3). S těmito dvěma rukopisy se ve čtení často shoduje rukopis *D*; vzhledem k tomu, že s rukopisem *C*, který ve vývojové řadě dochovaných rukopisů následuje, nemá téměř žádné společné specifické lexikum, považujeme jej za odnož nejstarších rukopisů. Ovšem příliš mnoho zcela individuálních změn a odlišných čtení (zejména rozšíření závěru o několik vět) v tomto rukopise navozuje domněnku, že zřejmě existovala jakási nedochovaná předloha, ze které čerpal. Tento předpoklad je podpořen tím, že i řada dalších rukopisů má shodná čtení s rukopisem *D* (která nemají předchozí rukopisy), a možnost, že by všem sloužil za předlohu právě rukopis *D*, není příliš pravděpodobná. Na rukopis *D* nebo na jeho předchůdce navazuje znění prokopské legendy ve výběrech Pasionálu *F* a *H*. Paralelní skupinu pramenů, které často spojují stejná čtení, tvoří rukopisy *C* a *E*. Rukopis *C* je v několika případech spojen s rukopisy *A* a *B*, ovšem je oproti nim charakterizován četnými lexikálními změnami (zejména výpustkami i celých vět), často též dochází k situaci, kdy je jeho čtení ve srovnání s ostatními prameny zcela jedinečné. Taktéž rukopis *E* se odlišuje několika zcela ojedinělými čteními, zásahy do textu (výpustky či přepracování)

³⁷ V tomto výběru se shodujeme s dřívějším postojem Karla Hádky, jako výchozí text před objevením Pasionálu krakovského obhajoval starší tisk (srov. Hádek 1998). V tomto článku navrhuje též možnost vydat kompilovaný text (tzn., že za základní text by sloužil *A*, co by v něm chybělo, bylo by vzato z rukopisu *B* atd.)

³⁸ Pro zásady pořizování různocnění viz kapitola 3.4.3.

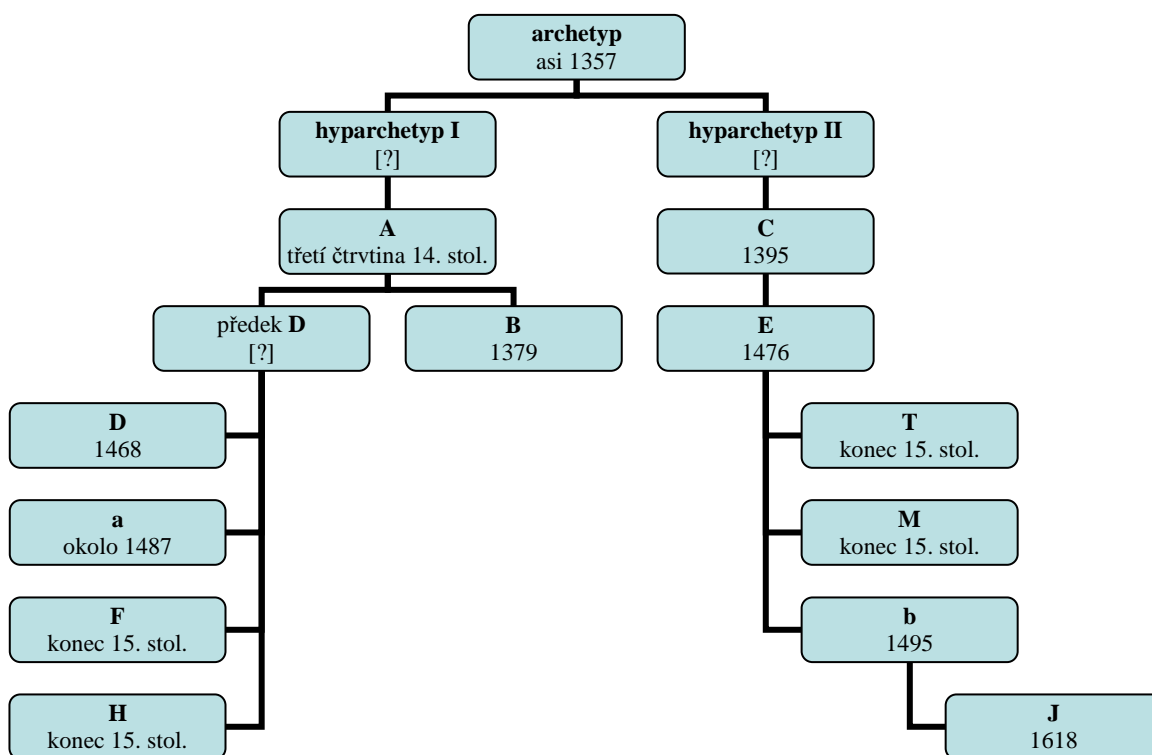
jsou vzhledem k porovnání s rukopisy první skupiny mnohem mírnější, než v rukopise *C*, podle toho lze tedy i v této druhé skupině předpokládat jakýsi nedochovaný mezičlánek nebo dokonce mezičlánky. Domněnka o existenci nedochovaných rukopisů je opřena i o nápadnou mezeru ve vývojové řadě dochovaných pramenů Pasionálu – bylo by zvláštní, že by se od roku 1395 (datace rukopisu *C*) do roku 1468 (datace rukopisu *D*) vůbec neopisoval. Avšak dokladem toho, že zájem o Pasionál byl i v této době živý, je jeho latinský překlad z roku 1415 (viz kapitola 3.4.1.1.2.1/L). Další rukopisy, *M* a *T* obsahují řadu lexikálních zvláštností, často zcela ojedinělých, spojuje je jedno specifické čtení – výraz *beru* místo *vzývaji* (viz soupis různocnění, kapitola 3.4.3, č. 57) – a jedna společná elipsa. Podle společných výpustek lze poukázat též na vztah mezi rukopisy *D* a *T* (tři společné výpustky) a mezi *D* a *M* (jedna společná výpustka). Nelze ovšem určit, který rukopis je starší, oba jsou zasazovány do konce 15. století. Rukopis *T* se vyznačuje nejvyšší měrou individuálních zásahů – reformulací a výpustek. Prameny *D*, *H*, *M* a *T* (s převahou rukopisu *M*) sloužily jako předloha pro znění prvotisku *b*. Jeho tiskař ovšem překlad revidoval, znění tedy obsahuje řadu specifik, která přešla do nejmladšího rukopisu *J* z roku 1618. I přes rozdíl téměř 270 let od předpokládaného vzniku archetypu lze znění tohoto rukopisu stále považovat za součást textové tradice prokopské legendy ze staročeského Pasionálu a ne za samostatnou redakci.³⁹ Prvotisk *a* lze zařadit spolu s prameny *D*, *H* a *F* k průniku obou skupin rukopisů, s převahou vlivu rukopisů první skupiny (soudě po porovnání se zněním rukopisů *A* a *B*, které kromě přirozených změn v jednotlivých jazykových plánech ukázalo pouze minimální změny ve slovosledu).

Otázkou ovšem zůstává, zda navržené stemma odpovídá vztahům mezi jednotlivými prameny prokopské legendy i ve skutečnosti. Vztahy mezi prameny lze zřetelně vidět pouze u nejstarších rukopisů, je zřejmé, že rukopis *B* vyšel z rukopisu *A*. U rukopisu *C* lze však pozorovat oproti těmto dvěma rukopisům četné zásahy a již zde vyvstává otázka, zda je tento pramen (přímým) opisem jakési nedochované předlohy, či zda byl sám původní předlohou pro další opisy, zejména pro rukopis *E*, který se s ním shoduje na lexikální rovině, ovšem na jiných jazykových rovinách je blízký nejstarší skupině rukopisů. Určení vztahů pramenů z 15. století, zejména rukopisů *H*, *F*, *M* a *T*, které jsou datovány neurčitě do konce 15. století, k rukopisům ze století čtrnáctého lze tedy z důvodu předpokládaných chybějících článků určit pouze s obtížemi. Je pouze možné konstatovat, že znění mladších pramenů leckdy souhlasí i napříč hyparchetypy. Vztahy mezi prameny by se též změnily při posuzování jiných jazykových stránek, než pouze lexikální. Proto je návrh třeba brát s rezervou, navíc, jak již bylo řečeno, při navrhování stemmatu Pasionálu jako celku bychom museli sáhnout ke komplexní analýze všech rovin.

---

³⁹ Samostatnost pramene spočívá podle Daňhelky (1992) ve třech věcech. Jednak v rozšiřování textu (o věty, několikanásobné doplňky či hodnotící vsuvky), v přepracování některých míst natolik, že zcela stojí mimo textovou tradici díla a v poslední řadě v tom, že volbou lexika stojí daný pramen proti všem (v rukopise *J* se jedná zejména o nástupnické lexikální varianty).

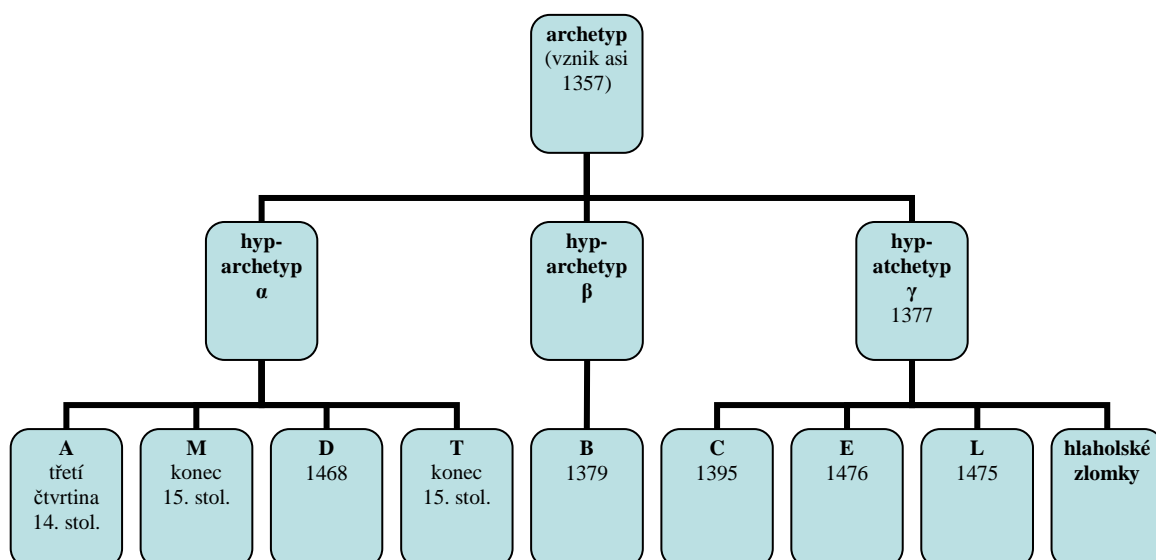
Návrh stemmatu prokopské legendy podle analýzy různocnění dochovaných pramenů

Vztahy mezi jednotlivými prameny prokopské legendy popisuje schéma pouze orientačně, zejména pak u pramenů z 15. století, u nichž je situace ztížena předpokládanými nedochovanými články a nejasnou datací některých rukopisů. Obě skupiny mladších pramenů (*D*, *a*, *F*, *H* a *E*, *T*, *M*, *b*, *J*) je proto třeba vnímat jako prolínající se množiny s některými neznámými prvky.

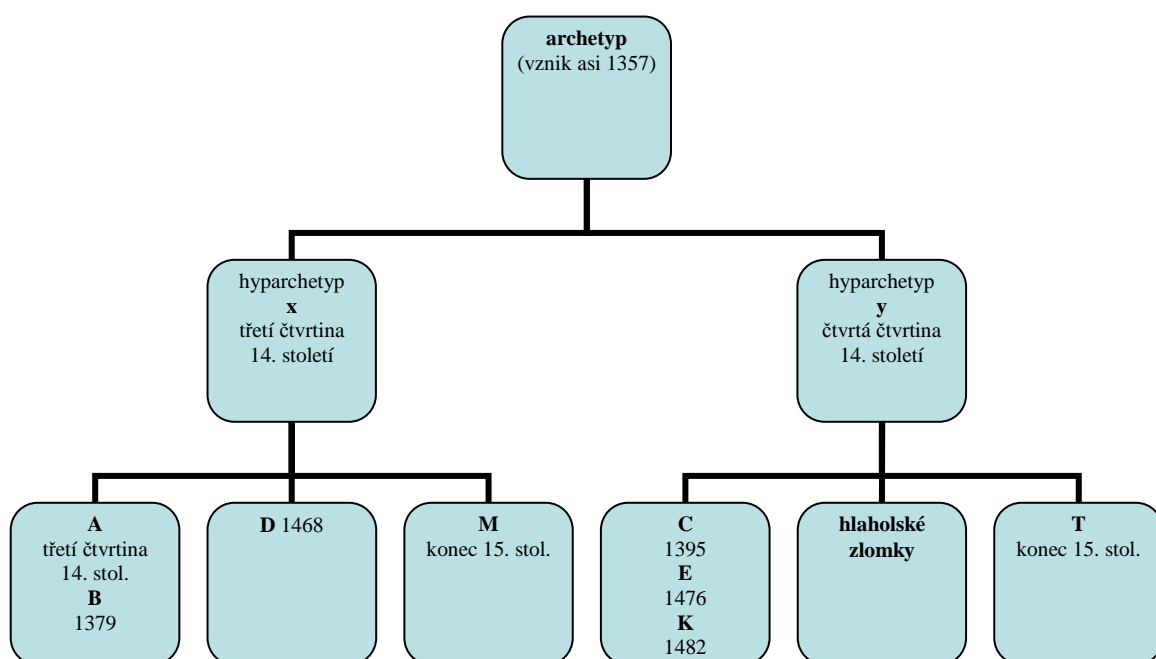

Návrh Anežky Vidmanové: Stemma pramenů staročeského Pasionálu podle řazení artiklů

Podle Anežky Vidmanové opisovači časem měnili pořadí článků Pasionálu podle probíhajícího církevního roku a přidávali do něj i jiné legendy. Přemísťované a přidávané články tak už v 70. letech rozdělily textovou tradici SP do tří větví (s minimálními změnami v mikrokompozici), do nichž je možné většinu zachovaných pramenů zařadit. Ostatní neuvedené prameny (tj. *F*, [*H*], *N*, *a* a *b*) jsou výsledkem kontaminace textů těchto tří hyparchetypů. Rukopis *K* je nejbližší rukopisům *D* a *E*. Rukopis *B* je přímým opisem hyparchetypu β a je nejbližší originálu, rukopis *A* se originálu blíží v zimní části, v letní je zpřeházen (Vidmanová 1985; 1999–2000, kapitola 3.4.1.1.2.1/T).

Návrh Karla Hádky: Stemma pramenů staročeského Pasionálu podle analýzy různocnění artiklů

Karel Hádek pro sestavení stemmatu využil pouze omezený počet pramenů, z hodnocení vypustil prvotisky [*a* a *b*], zlomky, výbory [*F*, *H* a *N*] a latinský překlad Pasionálu [rukopis *L*]. Hrubším sítem propadly při analýze různocnění rukopisy *D* a *M*, které s předlohou zacházejí volněji, rukopisy 14. století sledují s rukopisy *E* a *K* víceméně tatáž znění (ač se jedná o rukopisy z 15. století, patří textově do okruhu nejstarších rukopisů). A tak i na základě čtení obhájuje Karel Hádek rukopis *K* jako vhodný výchozí text – pokud čtení modifikuje, pak uvážlivě a bez narušení smyslu, navíc je blízko archetypu (Hádek 2005).

3.3 Text legendy Život sv. Prokopa podle staršího prvotisku staročeského Pasionálu: O svatém Prokopu, dědici českém a spovědníku

Byl v české zemi jeden opat, jemužto jmě Prokop, Čech urozenej, jehož svatý Kamrilius biskup
5 písmu naučil. Najprvé byl světský kněz všie cti plný, příklada přesvatého, života přečistého. V jedny
časy poče mysliti, kterém by činem, od zlého světa odstúpe, přivinu se k svému milému Hospodinu
Jezu Kristu, jakžto jest i učinil, ode všeho svého zbožie i od přátel přirozených i dobytých se vzdálil,
na púšť zašel a tu v jedné jeskyni mnoho časuov, Bohu slúže, přebýval. V kteréžto jeskyni tisíc
10 diábluov tajně přebýváše, ta jeskyně od Kúřima města za dvě malé míle nad řekú Sázavú bieše.
Jakožto svaté Čtenie praví, světlo na sviecen vstavené své světlosti nemuož skryti, takež tohoto
svatého otce svatost divným Božím osvícením po všech krajích se pronesla. Počechu k němu lidé
rozliční choditi na púšti, jeho se modlitbě poručujíc a od něho rozličné učenie přijímajíc duši, nebo
bieše muž přesvatý, všeho milosrdenství plný, [C40v] v svaté múdrosti znamenitý, řeči i zezřenie
pokorného, v rúše, v krmiech i v pití přeskrovný, pravé viery naučitel. Přesnažné jeho promluvenie
15 Duch svatý hříšným oslazováše, protož mnozí jeho rádi posluchajíce, na své hříechy vzdychajíce,
s pláčem se jich kajíce, domuov se od něho vracováchu.

To také svatý Prokop v uobyčeji jmějieše, že to, což s svýma rukama vydělal, kopaje, seje,
zmlátě, tiem milosrdně chudé krmil, jako by před sebú Jezi Krista viděl. Odevšad k němu běžiechu
rozliční lidé, žádajíc s ním na púšti ostati a podlé jeho svatého příklada Bohu slúžiti. Tehda Ducha
20 svatého ponucením jal se dělati kostela na čest Bohu a svaté Královně a svatému Janu, křtiteli Božímu.
A tu přijal k sobě několiko bratruov cného života, svatých mravuov, s nimižto se svatého Ducha vuolí
zjednav, přijal zákon svatého Benedikta. A tak bydle v své pokoře s nimi, za nejmenšího se z nich
jmějieše. Co jest tu Hospodin skrze něho divy ukázal, to by ruka lidská všeho popsati nestačila, a však
tuto některé věci povieme.

Čte se tak o jeho svaté milosti, že když podlé obyčeje římského kostela mezi Velikú nocí a mezi
Božím na nebe vstúpením zbožní lidé tři dny se postiece, po křížích chodí, vše svaté nazývajíce, jich
se milosti modléce, aby ráčili za ně Hospodina prositi, bieše jeden člověk bohobojný, jemužto jmě
Menno bieše, přišed na břeh Sázavy, žádáše se přez řeku na onu stranu převézti, chtě u svatého
Prokopa u nábožné služby býti a s svatým Prokopem po křížích choditi. Ale že na oné straně lodí
30 bieše, přievozu jmieti nemóžieše, a protož sobě velmi stýskáše. A když tak na březe stoje, myslěše,
vida na né straně lodí u kuola věziece, poče s velikým vzdycháním, tepa se v prsi, Bohu modliti a řka:
„Ó, převšemohúci Hospodine, ješto s skrze sv. Prokopa, svého sluhu, veliké divy světu ukázal, skrze
něhožto [s] mnohé hříšné [k] vieře i k náboženství zažehl, tvé svaté milosti prosím, rač mě,
hříšného, uslyšeti, aby onano lodí ke mně na tuto stranu přeplula. Pro mé [D1r] náboženství žádost,
35 nevzdaluj mne, milý Hospodine, od dnešnie služby svaté, učíň účastna mne dnešní den sv. Prokopa
modliteb pro tvého svatého jmě čest i chválu.“ Netaže těch slov dořeci, až velikú ručestí lodí i [s]
sochorem, u něhož vězieše, k němu připlula. Na niežto se přez řeku převez, [na] službě nábožné,
jakožto žádal byl, po křížích [s] svatým Prokopem chodil. Potom poče svatému Prokopu vše praviti,
jakž se mu přihodilo. K němužto sv. Prokop vece: „Nemni, synáčku, byť tu milost Hospodin pro mě
40 neduostojného učinil, ale pro tvé nábožné viery potvrzenie to je tobě král nebeský ukázal“.

Těch časuov také byl jeden člověk, v němžto zlý duch bieše, přiveden k svatému Prokopu, zdali
by mu sv. Prokop pomohl. Tehda diábel zvola a řka: „Co já tobě činím, Prokope, proč mě odtadto
honíš?“ To řekl diábel i poče tiem člověkem hrozně lomožiti. Tehda sv. Prokop tomu člověku postiti

se prikázal, poruči ho jednomu bratru, jal se také sv. Prokop sám zaň se postiti a veliké modlitby činiti.
45 Po témdni poče nad ním sv. Prokop zaklínanie podlé obyčeje čisti, vyletě z toho člověka čert
v černého ptáka postavě i sede na kostelní střeše. V tu dobu svatý Prokop na modlitbu se odda a ten
ptáček inhed na zemi se svaliv, na čtvero se rozrazil i zmize, a ten člověk by viac diábla prázen.

Jedněch časuov také slyšeny jsú hlasy diáblovy, volajíc a řka: „Běda, běda, co tento muž nepravý
a nemilostivý bydlí v jeskyni v této, již toho déle trpěti nemuožem, ale vzdvihnúce se se všiem
50 tovařistvem, bydlmež na púšti, ješto Lobek dějí. Tuť nám tento ani jiný viac nepřekází, když nám
tento Prokop bydleti nedá.“ Často k němu také rozliční lidé nemocní přicházíchu, jichžto uzdravováše,
a jim pilně prikazuje, aby nepronašeli, neb se světské chvály snažně střežieše, a však se to všech tajiti
nemóžieše. Jednú jedni lidé k českému kniežeti, jemužto Přečislav diechu, [...] o svatého otce Prokopa
svatosti. To knieže s svými [...] radostně uslyšav, přijev k němu, jeho svatě modlitbě snažně se poručil
55 a s svými se staršími uradiv, svatého Prokopa [D1v] v tom jeho klášteře opatem učinil a to zádušie
rozličnými almužnami nadal. Jemužto se rozličně svatý Prokop, nechtě se v to uvázati, bránieše a řka:
„Ten, jenžto všecka tajemstvie srdce vie, toho sobě na svědečstvie vzyvaji, že nejsem duostojen jinými
vlásti, to dobře mé sprostenstvo ukazuje.“ Tehda jeho knieže [s] svými staršími s velikú prosbú
nadtúpi, tak že jako bezděky přijíti opatstvie musil. Kterak jest vládl Ducha svatého naučením, o tom
60 se takto píše, že byl všie pokory plný, nikda se pro nic tak nezamútil, by se nad svými mlazšími kdy
přlíš řečí unáhlil, protož více všickni bratřie jeho v Boze milováchu, než se jeho jako starosty
bojíchu.

To jeho svatý obyčej bieše, že někdy zevně, i zvláště své bratřie milosrdně v Boze napomínáše
a řka: „Bratřie milí, Boha milujte, snažně jemu služte, neb vaše zde krátké poslúženie dá vám
65 v nebesiech věčné kralování.“ A takž svuoj svatý život veda, slovem, svatým příkladem lidí uče, až
i k smrti [se] přiblížil. Tu jest skrže zevenie Ducha svatého své skončenie přezvěděv, pozvav k sobě
bohobojného člověka, synovce svého, jemužto Vít říkali, a druhého sobě milého v Boze syna
Emerama, zevil jima a řka: „Syny má milá, ješto jsem věrně v duchovenství vchoval před sebu, vězte
to, že třetí den s tiemto se světem rozlúčím, Bohu vás poručuji, ale v tomť vás vystřihaji, abyšte věděli
70 a opatrně v pokoře se drželi, neb vás nadejde veliká nenávist od zlých lidí. Budete vyhnáni do jiných
vlastí a tam šest let přebývati budete, a toto vaše bydliště naše knieže poddá lidem cizím. Ale vy, mé
milé dietky, v tom protivenství nerozpakujte se, u viere tvrdě stuojte, své bratřie v Boze těšte, Boha
vždy chvalte, když vám dobře bude, Bohu děkujte, když se vám zle povede, pokorně pro milý Buoh
trpte, neb ta hodina přide, v nížto vás Hospodin utěší. A po šesti letech slituje se nad vámi Hospodin,
75 navrátí vás v týž pokoj u vaše bydliště a vás nad vašimi protivníky pomstí. Tak ty časy mají přijíti, že
když knieže milostivý [D2r] Břecislav umře, potom bude knieže v zemi Spytigneus, jenž bude vás
nenáviděti. A když ten umře Spytigneus, miesto něho Vratislav knieže v Čechách bude. Tohoť Buoh
svým duchem osvietí ve vší bázni i v dobrotě. Tentť vás u vaše bydliště zase navrátí, a tu se vrátiece,
s pomocí milého Jezu Krista věč pokoj jmíti budete“.

80 A když jim to vše propovědě, nazejtří vnide k němu jeden sirotek chudý, jehož svatý Prokop bieše
týden pro Buoh krmil, bera odpuštění od otce svatého, chtě se domuov vrátiti. K němužto svatý
Prokop promluvi a řka: „Synu milý, nemámť nynie co dáti, ale pobudť do zajtřie, tuť mé skončenie
přide Bohem již způsobené. A jakožť brzo skončeji, tak tobě bude má suknice dána.“ A když zajtřie
přijide, nešporní a kumpletní hodinu dokona, kterakž kolivěk již duši zbieraje, Bohu se modle, diáblu
85 se bránieše. Okolo něho jeho bratřie plačíc stáchu, tu je Hospodinu poručiv i skonál. To se dálo od
Božieho narozenie po tisíci padesátého třetieho léta. K jeho pochování přijel Severus biskup, jenžto

jeho svaté tělo se ctí pochoval v kostele u svaté Královny, jenž bieše svatý otec založil. V tu hodinu, kdyžto svaté tělo pochováváchu, voláše jeden slepý a řka: „Ó, svatý otče, ó, milostivý Prokope, tvá svatost se mnohými svú milost ukázala jest skrze tvú svatú prosbu k milému Hospodinu. Smiluj se také nade mnú, nemůž li déle, asa tak dlúho, jakžto tvého pochování tvá služba svatá se prodlí, abych dotad viděti mohl.“ A jakž to brzo propovědě, tak prozřel a takž dlúho světlem viděl, až svatého Prokopa tělo pochovali.

Po těch časích pochování sezřevše se bratří v přísném duchovenství, Víta, synovce svatého Prokopa, opatem volichu, jenžto poče podlé Boha příkladem svatého Prokopa otce duchovenstvie výšiti, bedlivě s múdrostí čest i kázen ploditi. V ty časy dobrotivé knieže české Břetislav umřel, Spytigneus kniežetem v Čechách byl. Za něhožto se předřečené proročstvie sv. Prokopa konalo tímto činem, že nepřítel všech věrných duší, diábel, zlých jazykuov závisti [D2v] před knieže Spytigneu proti Vítovi opatovi přinesl. Tu sočbu Spytigneus uslyšev, poče Víta opata nenáviděti. To uznamenav Vít opat, z bohobojnú bratří zdvih se i bral se do jiné vlasti. Tu znamenajte, králi i kniežata, co závist zlého v rozličných zbořech činí, ten hřích závist pravdy netrpí, a čehož sám míti nemůže, toho na všech zlostí postíhá. Ač který opat neb starosta chce v svém zboře čest a duchovenstvie ploditi, musí od svých mlazších proti sobě mnoho křivých řečí trpěti, proto ne vždy sluší všem řečem věřiti.

Když knieže Spytigneus zvědě, že Vít opat s tovařistvem zašel pryč, Němce jednoho nešvarného opatem místo Víta učinil. A když ten Němec v uopatstvie se uvázal, první noc na jitřní ostav, uzřel, ano svatý otec Prokop v jedněch dříví stojí, podepřev se i promluvi k uopatu Němci a řka: „Od koho ty, Němče, zde moc máš vlásti? Co zde činíš?“ K tomu opat Němec odpovědě: „Mocná ruka kniežecie tu mi moc dala, abych tímto klášterem, donidž sem živ, vládl.“ Svatý Prokop k němu vece: „Náhle ucti se a beř se přeč, dokad hanby nedojdeš. Pakli toho neučiníš, věz to, žeť pomsta Božie na tě přide!“ A to řekl i zmisal. To viděnie opat Němec za obludu příjem, poče na to nic nedbatí. Potom Němec opat čtvrtú noc k jitřní jide, ukáza se jemu opět svatý Prokop a řka: „Němče, proč si mé řeči nepřijal, a já tě příznivě napomenul. Věz to, žeť sem já synóm mým duchovním u Hospodina uprosil tohoto kláštera bydliště, ale ne tobě, Němče, jenž jsi tuto neprávě všel, ač tě knieže tu moc dal, ale jáť ji tobě odjímám i zapovídám po dnešní den.“ A to řekl svatý Prokop i poče opata brlú bítí prudce. Tehda opat nic nemeškaje, [k] kniežeti v brzkosti příjev, i poče praviti, kterak by mu se přihodilo. To knieže uslyšav, u velikém obdivě se užasl, ale že v srdci zlostí zapálen bieše, té až do své smrti neostal.

A když podlé tohoto světa běhu knieže Spytigneus umřel, potom Vratislav v Čechách vévodú byl, knieže bohobojný, vši cti plný. A když [D3r] Boží službu snažně milováše, nad jiné kláštery klášter sv. Prokopa na paměti jmějieše. Vzvěděv, že Vít opat v Uhřích bieše, své posly poň a po jeho bratří poslal, aby zase do svého kláštera se vrátili. Tu se vrátivše, kniežetem cně do kláštera uvedeni, a což jsou dříve nedostatkuov trpěli, to skrze svatého Prokopa prosbu všeho dobrého potom dosti měli, Bohu mnoho časuov slúžili a jeho milosti se dostali, s nímž přebývají na věky věkóm. Amen.

3.4 Doprovodný aparát

3.4.1 Ediční poznámka

3.4.1.1 Prameny legendy Život sv. Prokopa (včetně všech pramenů staročeského Pasionálu a jeho zlomků)

Jak již bylo řečeno výše, legenda Život sv. Prokopa se dochovala v jednom samostatném tisku a dále v jedenácti rukopisech⁴⁰ a dvou tiscích SP. Protože v celé práci uvádíme legendu ŽsP v kontextu staročeského Pasionálu, dodáváme pro úplnost do soupisu pramenů též ty Pasionály (včetně jejich zlomků), ve kterých prokopská legenda obsažena není. SP se dochoval ve dvanácti relativně úplných rukopisech (z toho je osm opisem, tři výběrem a jeden latinským překladem, viz pozn. č. 40), dvou prvotiscích a devíti zlomcích (z toho jsou tři hlaholské).

Pro informace o pramenech odkazujeme na soupis zkratk *Staročeského slovníku* (1968, s. 96, zkratka *Pas*), který uvádí rukopisy *A, B, C, E, H* a *M*, prvotisky *a, b*, a zlomky 3, 4, 5, 6 a hlaholský zlomek 1 Dc 1/19. Tento soupis obohatila Ludmila Pacnerová (1976) o rukopisy *D, F* a *K* a hlaholské zlomky 1 Dc 1/17 a 1 Dc 1/20. Anežka Vidmanová (1985) rozšířila výčet o zlomek 1 a o tři další rukopisy: *G, L* a *N* (v roce 1999 ještě o jeden další: *T*).⁴¹

Soupis obsahuje informace o uložení pramene a odkazy na dosavadní edice či literaturu.

3.4.1.1.1 Pramen základní

a: PasTisk Pasionál tištěný před rokem 1487 (úprava staršího překladu); místo (Praha? Plzeň?), tiskař a rok vyd. neznámý [Tiskař Arnoštových Statut; Plzeň], 276 fol. Cit. apertury C40v–D3v.

Naše kritická vědecká edice přináší transkribované znění legendy Život sv. Prokopa obsažené ve starším prvotisku staročeského Pasionálu (uváděném pod názvem Pasionál čili Knihy o životech svatých, obecně pod názvem neilustrovaný Pasionál). Datace vzniku tohoto tisku není zcela jasná (nemá signet), Tobolka (resp. Straka) v Knihopise uvádí, že byl vytištěn do r. 1487 (Tobolka 1925, s. 26), Urbánková v dodatcích ke Knihopisu datuje vznik 1476–1479 (1994, s. 61).⁴² Nejisté je též jméno tiskaře a místo tisku, usuzuje se však na Tiskaře Arnoštových Statut působícího v Plzni.⁴³

Tisk je černobílý, není iluminovaný, obsahuje pouze menší ozdůbky jako výplně prázdných míst na řádku či stránce. Iniciály jsou vyznačeny červenou barvou. Text je vysázen ručně vyřezávanými dřevěnými literami napodobujícími rukopisné písmo do dvou sloupců o zpravidla 36 řádcích. Tisk obsahuje 276 listů, apertury A–F po 40 listech a G o 32 listech. Označení apertur je vytištěno v horní

⁴⁰ Z nichž jeden je latinským překladem staročeského Pasionálu, viz kapitola 3.4.1.1.2.1/L.

⁴¹ Jednopísmenné značení rukopisů přebíráme od Anežky Vidmanové (1985) s jednou změnou – místo jejího označení rukopisu NK XVII.E.10 značkou *H* zavádíme písmeno *N*, *H* jsme použili pro označení rukopisu H 12, který Anežka Vidmanová vůbec neuvádí. Za písmennou zkratkou pramene je uvedena dvoučlenná zkratka a citace po vzoru Staročeského slovníku (1968). V popisu edic uvádíme čísla článků též dle Anežky Vidmanové (1985).

⁴² Poznatky dr. Emmy Urbánkové o PasTisk se staly výchozími pro internetové zdroje *Knihopis Digital: České prvotisky a staré tisky (1476-1800) on-line* <<http://www.knihopis.org/index.asp>> a *Manuscriptorium: Virtuální badatelské prostředí pro oblast historických fondů* <http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/default_cze.asp>.

⁴³ Starší prvotisk staročeského Pasionálu řadí Emma Urbánková na základě společných typologických rysů do skupiny sedmi nejstarších tisků – spolu s Kronikou Trojanskou, oběma tisky Nového zákona a třemi tisky latinskými – které mají společného plzeňského Tiskaře Arnoštových Statut (impressor Statutorum Arnesti). Soudě podle typu písma je i Pasionálu přisuzován stejný tiskař (Urbánková 1994, s. 17).

části stránek na jejich středu, na líci listu je římská číslice, na rubu listu je písmeno. Kustody tištěny nejsou. V pravé dolní části listů jsou vytištěny signatury sestávající z písmene malé abecedy a římské číslice (u prvních čtyř listů archu jsou signatury vytištěny, u zbývajících čtyř se musí dopočítat do dalšího písmene). Kniha je doplněna jmenným rejstříkem.

Emma Urbánková uvádí dvanáct dochovaných výtisků: pět v Praze, dva v Brně a po jednom v Písku, v Plzni, v Sušici, v Teplé a v Martině na Slovensku (Urbánková 1994, s. 62). Tisk nebyl dosud vydán, ani v ukázkách (kromě různocnění k Blažkově edici, viz kapitola 2.2.1.2). Při přípravě edice jsme používali fotokopii tisku uchovávanou v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.⁴⁴ Text legendy o sv. Prokopu se nachází na neporušených fol. C40v–D3v, na fol. D1v a D2v jsou na marginu mladší rukou připsány poznámky nesouvisející s textem. Naskenovaná verze exempláře z Knihovny Národního muzea (KNM C 1 25) je dostupná v Manuscriptoriu.

Literatura:

BOHATCOVÁ, Míriam. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. České a moravské prvotisky, s. 121–138.

TOBOLKA (1925); č. 9, s. 26.

URBÁNKOVÁ (1994); č. XXIV s. 61–62.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. Pasionál, s. 670–671.

3.4.1.1.2 Prameny variantní

3.4.1.1.2.1 Prameny obsahující legendu Život sv. Prokopa

A: PasMuzA Pasionál muzejní (Juhnův). Rkp: Praha, KNM III D 44, 646 str. Cit. str. rkp 311–318. Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze (informace též v Manuscriptoriu). Rukopis nemá původní vazbu, některé listy přehozeny nebo ztraceny při převazbě. Václav Hanka doplnil na strany 647 a 648 článek o Bedovi podle rukopisu NK XVII C 52 (PasKlemA – pramen C). O počtu písařů a stáří jednotlivých částí rukopisu panují v literatuře spory. Vladimír Kyas (1958, s. 152n.) popírá Gebauerův úsudek o dvou různě starých částech rukopisu (Gebauer 1878; strany 275–436 a 451–490 vznikly podle něj již na konci 13. století nebo na počátku 14. století, zbytek pak ve druhé polovině 14. století) a přisuzuje jeho zápis třem písařům, kteří psali víceméně ve stejné době – dobu vzniku rukopisu A určuje přibližně souběžně s rukopisem B, tj. okolo roku 1379. Anežka Vidmanová rozlišuje čtyři písaře a datuje jej přibližně do třetí čtvrtiny 14. století (Vidmanová 1985, s. 16). Martin Stluka se ztotožňuje s Gebauerovým pojetím, rozlišuje však tři písaře a vznik starší části zasazuje do první poloviny 14. století (Stluka 2003, s. 3n).⁴⁵

Edice:

Přehled paleograficky otištěných částí (články č. 82–117, 120–123, 127–129, 131–134) na prvním místě uvádíme strany rukopisu, na dalším pak zdroj, vročení a lokaci ukázky.

⁴⁴ Na fotokopii není uvedena signatura, podle kterého exempláře byla kopie pořízena. Exemplář je v dobrém stavu, bez chybějících listů, pouze nejsou vytištěny apertury D6r a D6v, text ovšem plynule navazuje. Pro signatury a popis dochovaných exemplářů viz Urbánková 1994, s. 62.

⁴⁵ Tím se ovšem rozchází s určením Anežky Vidmanové, která zasazuje vznik originálu do roku 1357 (Vidmanová 1985, s. 37).

- 275–285. *Listy filologické*. 1881, roč. 8, s. 309–316. (ed. J. Gebauer)
- 285–311. *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften. Philos. – hist. Klasse, Vídeň*, s. 369–390. (ed. J. Gebauer)
- 311–317. *Listy filologické*. 1878, roč. 5 (příloha: Ukázky staročeských textů rukopisných), s. 1–5. (ed. J. Gebauer)
- 318–322. *Listy filologické*. 1881, roč. 8, s. 316–319. (ed. J. Gebauer)
- 322–327. *Listy filologické*. 1878, roč. 5, (příloha: Ukázky staročeských textů rukopisných), s. 5–8. (ed. J. Gebauer)
- 327–333. *Listy filologické*. 1882, roč. 9, s. 129–132. (ed. J. Gebauer)
- 333–343. *Listy filologické*. 1878, roč. 5, (příloha: Ukázky staročeských textů rukopisných), s. 8–14. (ed. J. Gebauer)
- 343–370. *Listy filologické*. 1882, roč. 9, s. 132–147. (ed. J. Gebauer)
- 370–398. *Listy filologické*. 1885, roč. 12, s. 291–306. (ed. J. Lego)
- 398–403. *Listy filologické*. 1885, roč. 12, s. 419–422. (ed. J. Lego)
- 404–414. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 55–61. (ed. J. Lego)
- 414–424. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 232–238. (ed. J. Lego)
- 424–436. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 308–315. (ed. J. Lego)
- 451–452. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 315–316. (ed. J. Hanuš)
- 452–455. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 435–436. (ed. J. Hanuš)
- 455–461. *Listy filologické*. 1878, roč. 5, (příloha: Ukázky staročeských textů rukopisných), s. 15–19. (ed. J. Gebauer)
- 461–478. *Listy filologické*. 1886, roč. 13, s. 436–446. (ed. J. Hanuš)
- 478–482. *Listy filologické*. 1887, roč. 14, s. 44–46. (ed. J. Gebauer)
- 483–490. *Listy filologické*. 1887, roč. 14, s. 257–261. (ed. J. Gebauer)
- Knihy o životě a umučení všech svatých mučedníků, jenž slovú latině Passional*. M. Blažek (ed.). Brno: Josef Groák, 1880. [Transkripce; články č. 1–112, obsahuje různě očištěný tisk a.]
- Próza z doby Karla IV.* J. Vilikovský (ed.). Praha: Sfinx, 1948. Svaté Markety; Život svatého Prokopa, s. 59–68. [Novočeský překlad; články sv. Marketa (č. 89), sv. Prokop (č. 90).]
- Středověké legendy prokopské*. V. Chaloupecký, B. Ryba (eds.) Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Starší česká prozaická legenda, s. 162–168. [Transkripce; článek sv. Prokop (č. 90).]

Literatura:

- GEBAUER (1878)
- KYAS, Vladimír. K staročeskému Pasionálu. In *Příspěvky k dějinám starší české literatury*. R. Urbánek (ed.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, s. 143–150.
- STLUKA (2003)
- VIDMANOVÁ (1982; 1985)

B: PasMuzB Pasionál muzejní z r. 1379. Rkp: Praha, KNM III D 45, 205 fol. Cit. fol. rkp 38v–42r. Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze (informace též v Manuscriptoriu). Chybí prvních 57 článků, které jsou dochovány pouze ve zlomcích (viz zlomek 2 níže). Explicit z 5. 11. 1379.

Edice:

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. B. Havránek, J. Hrabák (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. Život sv. Eustachie; Život sv. Jiříe; (Život Prokopův), s. 523–535; 551. [Transkripce, články sv. Eustachius (č. 154), sv. Jiříe (č. 56), sv. Prokop (č. 90).]

C: PasKlemA Pasionál klementinský z r. 1395. Rkp: Praha, NK XVII C 52, 47r–267v. Cit. fol. rkp 126v–129v.

Originál uložen v Národní knihovně ČR. Naskenovaný je dostupný na stránkách Manuscriptoria (tam i další informace). Celkem 309 listů, popsaných však pouze 221, listy 1–46 a 268–309 jsou prázdné. Chybí prvních 14 článků, jinak úplný, na fol. 276 vb je explicit z 31. 5. 1395.

Edice:

TRUHLÁŘ, Josef. Staročeský passionál z r. 1395. *Listy filologické.* 1888, roč. 15, s. 242–259. [Paleograficky; články: sv. Felix (č. 21), Obrácení sv. Pavla (č. 31), 10 000 rytířů (bez čísla), sv. Eufemie (č. 135).]

D: PasBrev Pasionál břevnovský z r. 1468. Rkp: Praha, NKP sign. I No 6 Břevnov 294 (pomocná signatura: Cim C 85), 197 fol. Cit. fol. rkp 89v–92r.

Originál uložen v Národní knihovně ČR, byl značně poškozen vlhkem – restaurován (ovšem části zcela chybí). Explicit z 31. 3. 1468.

E: PasKlemB Pasionál klementinský z r. 1476. Rkp: Praha, NK XVII D 8, 328 fol. Cit. fol. rkp 158r–162r.

Originál uložen v Národní knihovně ČR. Naskenovaný je dostupný na stránkách Manuscriptoria (tam i další informace). První a poslední kapitoly restituovány, explicit z 22. 5. 1476.

F: PasVybl Výbor z Pasionálu neznámé provenience z konce 15. stol. Rkp: Praha, NK XVII F 6, 455 fol. Cit. fol. rkp 203v–208r.

Originál uložen v Národní knihovně ČR (informace v Manuscriptoriu, tam veden jako SP, jinde jako výbor SP).

H: PasKap Výbor legend z Pasionálu s životy českých světců a s dalšími dodatky; konec 15. stol. Rkp: Praha, APH, H 12 (signatura pražské metropolitní kapituly), fol. 11a–145a. Cit. fol. rkp 56v–60v.

Originál uložen v Archivu Pražského hradu v samostatném fondu Metropolitní kapituly u sv. Víta.

Edice:

PATERA, Adolf. Legenda o sv. Tomáši, arcibiskupu Canterburském, z XV. století. *České museum filologické.* 1896, roč. 2, s. 179–187. [Paleograficky fol. 48a–51b; článek sv. Tomáš (č. 13); součástí je soupis všech článků výboru.]

J: ŽSV Život sv. Prokopa z r. 1618. Rkp: Praha, NK XVII A 26, 2 fol. Cit. fol. rkp A1r–A2v.

Originál je uložen v Národní knihovně ČR (další informace v Manuscriptoriu).

Edice:

Národní motiv úcty svatoprokopské a svatoprokopská legenda z roku 1618. Z. Kalista (ed.). Olomouc: Knihovna revue Na hlubinu (edice Krystal), 1935. Život svatého Prokopa, dědice a patrona českého, s. 40–45. [Transkripce; článek sv. Prokop (č. 90).]

Literatura:

TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. [Č.] 26, s. 13.

K: PasKraK Pasionál krakovský z r. 1482. Rkp: Krakov, dominikánský klášter v Krakově (Konwent świętej Trójcy oo. Dominikanów w Krakowie) XV 39.

[Tento rukopis se nám doposud nepodařilo získat, tudíž jsme nuceni jeho prostudování odložit do další fáze výzkumu]

Originál uložen v krakovském dominikánském klášteře, fotokopie pořízeny až v roce 2003, ovšem nedostupné. (Na tento rukopis již dříve na upozornil Vladimír Kyas, který v klášteře sepisoval staročeské rukopisy uchovávané v Polsku, viz literatura níže, a dále Ludmila Pacnerová, která v klášteře opisovala pasáže korespondující s hlaholskými zlomky SP, viz literatura u zlomku 7.)

Literatura:

KYAS, Vladimír. Neznámé české rukopisy Pasionálu, kancionálu a bible v Polsku. *Listy filologické.* 1958, roč. 81, s. 204–205.

HÁDEK, Karel. Místo krakovského rukopisu ve stemmatu staročeského Pasionálu. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Faculta philosophica. Philologica 84. Studia Bohemica IX.* P. Pořízka (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 159–166.

HÁDEK (2004)

L: PasLat Pasionál „latinský“ z r. 1475. Rkp: Brno, Moravská zemská knihovna Mk 32, 150r–285v. Cit. fol. rkpu 227r–228v.

Originál uložen v Moravské zemské knihovně v Brně. Naskenovaná verze dostupná v Manuscriptoriu (tam i další informace). Jedná se o poněkud kuriózní jev – latinský překlad staročeského Pasionálu (bez přihlídnutí k LA). Překladatel jednak neuměl dobře latinsky, jednak měl před sebou značně chybnou předlohu, a proto, pokud nerozuměl či pokud mu na překlad jeho latina nestačila, nechal jednotlivá slova a často i celé pasáže v původním znění (leckdy připojuje paralelně znění i celého článku. V prokopské legendě je česky pouze ekvivalent „slowansky“ [slovanský] připojený k latinskému výrazu „Sclawonicus“, dále český výraz nahrazuje latinský ve spojení „dobrotiwe princeps [kníže]“ a v posledním případě je česky celá pasáž, se kterou si překladatel nevěděl zřejmě rady, neboť jí ani sám dobře nerozuměl: „acz giz wiek (!) dussie zbierage“ – v tisku a a v našich variantních pramenech je znění „kterakž kolivěk již duši zbieraje“ (ale je možné, že překladatel měl za předlohu jakýsi nedochovaný defektní rukopis). Znění je cenným doložením překladatelova vnímání staročeského jazyka, jeho textové varianty ovšem v soupisu různověstí neuvádíme.

Edice:

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký, B. Ryba (eds.) Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Latinský překlad starší české prozaické legendy, s. 169–174.

Literatura:

MAREČKOVÁ, Dagmar. K latinskému staročeskému Pasionálu. *Listy filologické*. 1963, roč. 86, s. 105–113. [Součástí je i soupis článků.]

M: PasMart Pasionál martinský z konce 15. stol. Rkp: Martin, Slovenské Národní muzeum 288, 532 str. Cit. str. rkp 264–270.

Originál uložen ve Slovenském Národním muzeu v Martině.

T: PasTep Pasionál tepelský z konce 15. stol. Rkp: Praha, NKP sign. Teplá MS b 23, 293 fol. Cit. fol. rkp 150v–155v.

Originál uložen v Národní knihovně ČR. Objeven v Klášteře premonstrátů Teplá v 90. letech 20. století Františkem Hoffmanem.

Literatura:

VIDMANOVÁ, Anežka. Staročeský Pasionál z Teplé. In *Studie o rukopisech I*. Hlaváček, A. Kostlán (eds.). Praha 1999–2000, roč. 33, s. 95–104. [článek obsahuje soupis všech legend]

b: PasKal tzv. Pasionál kališnický (úprava staršího překladu; konec 15. stol.). Prvotisk: *Knihy, jenž sloví latině Pasionál a česky Život a umučenie všech svatých mučedníkuov*. Staré Město pražské, (Jan Kamp) 1495, 254 fol. Cit. apertury F15r–F17r.

Při přípravě edice jsme používali fotokopii exempláře uloženého v Národní knihovně ČR pod signaturou NK 42 D 36, pro signatury dalších dochovaných exemplářů viz Urbánková 1994, s. 64. Naskenovaná verze dostupná v Manuscriptoriu (tam i další informace).

Edice:

Kališnický pasionál z roku 1495. Z. Tobolka (ed.). Praha: Vlastním nákladem, 1926. Faksimile tisku. [Tam i literárněhistorická studie.]

Nová legenda zlatá. F. Šimek (ed.). Praha: V. Kotrba, 1927. [Novočeský překlad celého tisku.]

Literatura:

BOHATCOVÁ, Miriam. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. České a moravské prvotisky, s. 121–138.

TOBOLKA (1925); č. 10, s. 27.

URBÁNKOVÁ (1994); č. XXV, s. 62–64.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. Pasionál, s. 670–671.

3.4.1.1.2.2 Prameny a zlomky staročeského Pasionálu, které legendu Život sv. Prokopa neobsahují

G: KázLeg Sběrka kázání založených na legendách; pol. 15. stol. Rkp: Brno, MZA G 10, č. 505 (explicit 1453), 195 fol.

Originál uložen v Moravském zemském archivu v Brně. Tento pramen uvádíme pouze proto, že jej František Černý (viz literatura níže) označil jako Pasionál křižovnický (dříve byl majetkem proboštví křižovnického v Hradišti u Znojma). Rukopis obsahuje 46 článků, z toho 24 přejato z SP, spíše než o sbírku legend jde však o sváteční postilu, jak jej klasifikoval Staročeský slovník (1968, s. 82, zkratka

KázLeg), a opustil tím Černého zařazení mezi Pasionály. Znění styčných článků je v *G* značně upraveno, neodpovídá žádnému dochovanému znění SP. Řada oprav a aktualizací – byl zřejmě často používán. Řada moravismů a zvláštností, které nemají oporu v jiných zněních.

Literatura:

ČERNÝ, František. Paběrky z moravského zemského archivu. IX. Passionál křížovnický. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. 1901, roč. 10, s. 48–51. [Paleograficky; začátek článku o sv. Vavřinci (č. 116); článek obsahuje soupis všech 46 článků.]

N: PasVybII Rukopis z konce 15. stol. obsahující mimo jiné 9 článků z SP. Rkp: Praha, KNM XVII E 10. Cit. fol. rkpu 1r–59v.

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze (informace též v Manuscriptoriu).

Zlomek 1

Pergamenový list ze třetí čtvrtiny 14. století, zlomek jakéhosi nedochovaného výboru z Pasionálu, sign. KNM 1 Ac 104.

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.

Edice:

KYAS, Vladimír. K staročeskému Pasionálu. In *Příspěvky k dějinám starší české literatury*. R. Urbánek (ed.). Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958, s. 143–150. [Paleograficky; články: Šťastný a zbožný neboli Felix a Adauktus (č. 125); Adrianus (č. 131).]

Zlomek 2

Dva úplné listy a zbytek třetího z Pasionálu muzejního B (viz výše rukopis B) ze 2. poloviny 14. století, sign. KNM 1 Ac 70.

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.

Edice:

PATERA, Adolf. Musejní zbytky staročeského passionalu ze XIV. století. *Časopis českého musea*. 1883, roč. 57, s. 107–119. [Zlomek ztracené části, paleograficky, články sv. Anastázie (č. 9), sv. Štěpán (č. 10), Obřezání (č. 15) a Boží křest (č. 16).]

Zlomek 3 (drkolenský)

Jeden list, nalezen v klášterní knihovně v Drkolné na přídeštit rukopisu z roku 1409, který napsal mnich Přibík ve Vyšším Brodě. Vznik zlomku ve třetí čtvrtině 14. století.

Originál uložen za Adolfa Patery v Drkolenském klášteře (klášter Schlägl), Staročeský slovník (1968) u zkratky *Pas / zlomky passionálů* uvádí, že byl t. č. neznámý. [Bližší informace o současném uložení tohoto zlomku se nám bohužel nepodařilo dosud získat].

Edice:

PATERA, Adolf. Drkolenský zbytek staročeského passionalu ze XIV. století. *Časopis Musea Království českého*. 1888, roč. 62, s. 101–105. [Paleograficky; článek O narození Jezu Krista (č. 8).]

Zlomek 4 (kapitulní starší)

Jeden a půl listu, nalezen na předeští rukopisu A 76/9, vznik asi v letech 1350–1380, sign. zl. 1696/3. Originál uložen v Archivu Pražského hradu v samostatném fondu Metropolitní kapituly u sv. Víta.

Edice:

PATERA, Adolf. Nově nalezené zbytky staročeských passionálů ze XIV. století. *Časopis Musea Království českého*. 1882, roč. 56, s. 515–520. [Paleograficky; začátky čtyř článků: sv. Štěpán (č. 10), Jan evangelista (č. 11), sv. Benedikt (č. 49), Zvěstování Panny Marie (č. 50); obsahuje textové varianty z rukopisu A.]

Zlomek 5 (kapitulní mladší)

Proužek ze dvou souvisejících listů, nalezen na předeští latinské inkunábule, vznik v letech 1370–1390, sign. zl. 1696/4

Originál uložen v Archivu Pražského hradu v samostatném fondu Metropolitní kapituly u sv. Víta.

Edice:

PATERA, Adolf. Nově nalezené zbytky staročeských passionálů ze XIV. století. *Časopis Musea Království českého*. 1882, roč. 56, s. 521. [Paleograficky; část článku Života sv. Petra (č. 60); obsahuje textové varianty z rukopisu A.]

Zlomek 6 (nitranský)

Necelý list Pasionálu z r. 1389, nalezen na předeští neznámého tisku.

Originál uložen v biskupské knihovně v Nitře (Staročeský slovník 1968, s. 97, zkratka *Pas / zlomky pasionálů*). [Bližší informace o současném uložení tohoto zlomku se nám bohužel nepodařilo dosud získat].

Edice:

PATERA, Adolf. Nitranský zlomek staročeského passionálu. *Časopis Musea Království českého*. 1892, roč. 66, s. 305–307. [Paleograficky; část článku Nanebevzetí Panny Marie (č. 118); obsahuje textové varianty z rukopisů A a B.]

Zlomky hlaholské

Jedná se o dva, respektive tři zlomky hlaholského Pasionálu, který vznikl v Emauzích někdy po roce 1415 přepsáním neznámé předlohy SP charvátskou hlaholicí (kromě SP byla ještě přepsána bible a biblická dějeprava – Komestor). Ve srovnání s rukopisy A a B obsahuje minimální odchylky, je však zcela bez chyb. Podle Ludmily Pacnerové (1976) zachovala hlaholská verze správná čtení, která nejsou jinde v SP doložena, ať už jsou tato čtení zbytky původního překladu nebo pozdější opravy podle něho. Podobá se tak hlaholské bibli, která vykazuje starý text s novějšími úpravami.

Literatura:

PACNEROVÁ, Ludmila. Česká hlaholská literatura v klášteře na Slovanech. In *Z tradic slovanské kultury v Čechách*. J. Petr, S. Šabouk (eds.). Praha: Universita Karlova, 1975, s. 158n.

VAŠICA, Josef; VAJS, Josef. *Soupis staroslovanských rukopisů Národního muzea v Praze*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. 1 Dc 1/17, 1 Dc 1/19, 1 Dc 1/20, s. 420–425.

Zlomek hlaholský 1

Jeden list, sign. KNM 1 Dc 1/17. Byl Václavem Hankou mylně zařazen mezi zlomky Bible, správně jej určil až František Ryšánek (1932, viz literatura níže).

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.

Edice:

PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský Passionál. *Listy filologické*. 1976, roč. 99, s. 211–220. [Transliterace do latinky; článek sv. Pavla na vieru obrácenie (č. 31); obsahuje textové varianty z rukopisů a tisků *A, B, C, D, E, F, M, K, a a b*; otiskuje též latinskou předlohu podle Graesseho edice.]

RYŠÁNEK, František. Krtišský hlaholský zlomek. *Bratislava*. 1932, roč. 6, s. 585.

Zlomek hlaholský 2

Necelý list o dvou sloupcích po 40 řádcích; nalezen na deskách české knihy *Apologie stavů království Českého* z r. 1618, sign. KNM 1 Dc 1/19.

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.

Edice:

PATERA, Adolf. Nově nalezené zbytky staročeských passionálů ze XIV. století. *Časopis Musea Království českého*. 1882, roč. 56, s. 522–527. [Transliterace do latinky; články sv. Urban (č. 70), sv. Pankrác (č. 69), sv. Petronela (č. 72), sv. Petr a Marcel (č. 73), sv. Primus a Felix (č. 74), sv. Barnabáš (č. 75); obsahuje textové varianty podle rukopisu *B*, který je zlomku jazykově nejbližší.]

PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský zlomek Pasionálu sign. 1 Dc 1/19 z Knihovny Národního muzea v Praze. *Listy filologické*. 1990a, roč. 113, s. 293–302. [Revize Paterovy edice; transliterace do latinky; články sv. Pankrác (č. 69), sv. Urban (č. 70), sv. Petronela (č. 72), sv. Petr a Marcel (č. 73), sv. Primus a Felix (č. 74), sv. Barnabáš (č. 75); obsahuje textové varianty z rukopisů a tisků *A, B, C, D, E, F, M, K, a a b*; otiskuje též latinskou předlohu podle Graesseho edice LA.]

Zlomek hlaholský 3

Jeden list, nalezen na přídeštit české knihy *Druhá apologie stavů království Českého*, sign. KNM 1 Dc 1/20.

Originál uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.

Edice:

PATERA, Adolf. Zbytek staročeského „Vidění Mikulášova“ hlaholsky psaného. *Časopis Musea Království českého*. 1897, roč. 71, s. 537–540.

PACNEROVÁ, Ludmila. Staročeský hlaholský zlomek Pasionálu KNM 1 Dc 1/20 z Knihovny Národního muzea v Praze, *Listy filologické*. 1990b, roč. 113, s. 303–313.

[Revize Paterovy edice; transliterace do latinky; část článku Dušičky (č. 156), obsahuje textové varianty z rukopisů a tisků *A, B, C, D, E, F, M, K, a a b*; otiskuje též latinskou předlohu podle Graesseho edice LA. Předlohou tomuto zlomku bylo podle pozůstalosti Františka Ryšánka (Pacnerová 1990b) znění v rukopise LA sign. XII E 14 (fol. 95a–96a, *Sti patriciiquere retro*), u Graesseho je to článek „De sancto Patricio“ (č. 50).]

Kolem zařazení tohoto zlomku panují spory. Poprvé jej vydal Adolf Patera a určil jej jako „Vidění Mikulášovo [...]“, toto určení přejal i Staročeský slovník (1968, s. 115, zkratka *VidMik*). František Ryšánek jej pak určil jako zlomek hlaholského Pasionálu (Vašica – Vajs 1957, s. 425, viz literatura výše), toto určení přejala Ludmila Pacnerová do všech svých prací o hlaholských zlomcích SP. Anežka Vidmanová ovšem podotýká, že „Ak. Ryšánka zmýlila okolnost, že české „Vidění Mikulášovo“ je překladem části článku o Patriciovi ze Zlaté legendy, ovšem právě té části, kterou český autor Pasionálu úmyslně [...] vynechal, když psal svůj článek 35.“ (Vidmanová 1985, s. 19). Tento názor, že hlaholský zlomek je zbytkem LA, nikoli SP, přejímá ve svém článku i Ludmila Pacnerová (1990b), zároveň však předkládá edici zlomku včetně různocnění z deseti variantních pramenů SP – což odporuje tvrzení Anežky Vidmanové, že autor SP pasáž o Mikuláši vynechal. Vynechal jej u článku č. 35 (Patricius), neboť jej zařadil do článku č. 156 (Dušičky). A ačkoli se písmo liší od ostatních dvou hlaholských zlomků SP, opora ve čtení ostatních pramenů SP přispívá k jednoznačnému přiřazení mezi jeho zlomky.

3.4.1.2 Soupis dosavadních edic legendy *Život sv. Prokopa*

Řazeno chronologicky. Pokud není název uveden explicitně, uvádíme incipit textu zakončený trojtečkou uvedenou v hranatých závorkách. Hodnocení jednotlivých edic viz v kapitole 2.2.

Ukázky staročeských textů rukopisných: Příloha k Listům filologickým 1878. J. Gebauer (ed.). Praha:

Jednota českých filologů, 1878. Zywot o S. Prokopu, s. 1–5.

Knihy o životě a umučení všech svatých mučedlníků, jenž sloví latině Passional. M. Blažek (ed.).

Brno: Josef Groák, 1880. Život o S. Prokopu, s. 173–178.

Kališnický pasionál z roku 1495. Z. Tobolka (ed.). Praha: Vlastním nákladem, 1926. Faksimile tisku.

Byl v zemi české [...], apertury F15r–F17r.

Nová legenda zlatá. F. Šimek (ed.). Praha: V. Kotrba, 1927. Svatý Prokop, s. 187–189.

Národní motiv úcty svatoprokopské a svatoprokopská legenda z roku 1618. Z. Kalista (ed.). Olomouc:

Knihovna revue Na hlubinu (edice Krystal), 1935. Život svatého Prokopa, dědice a patrona českého, s. 40–45.

Próza z doby Karla IV. J. Vilikovský (ed.). Praha: Sfinx, 1948. Život svatého Prokopa, s. 62–68.

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký, B. Ryba (eds.) Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Starší česká prozaická legenda, s. 162–168.

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. B. Havránek, J. Hrabák (eds.). Praha:

Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. Život Prokopův, s. 530–535.

3.4.1.3 Vývoj grafické a jazykové stránky legendy *Život sv. Prokopa* v jednotlivých pramenech staročeského Pasionálu

V této kapitole si neklademe za úkol podat komplexní jazykový rozbor všech pramenů ve všech jazykových rovinách, nýbrž jen stručně charakterizovat výrazné jazykové jevy a poukázat na zvláštnosti jazyka jednotlivých pramenů.

Grafika

▪ Rovina fonémů

Grafická realizace jednotlivých fonémů⁴⁶ je v tisku *a* zpravidla až na výjimky (viz soupis emendací, kapitola 3.4.2) následující: foném *s* je realizován grafémem *f* či *s* (grafémem *s* v iniciální pozici nebo ve funkci zkratky), *š* uprostřed slova digrafem *ff* nebo *fs* a na konci slova grafémem *š* (*honiš* D1r), *z* grafémem *z*, *ž* grafémem *ž*, *c* spřežkou *cz*, *č* spřežkou *cž* (v iniciální pozici, pokud je litera *c* vyjádřena velkým písmenem, diakritické znaménko nad *z* často chybí, *Czeſkem* C40r), *j* grafémem *g*, *y* nebo *i*, *u* uvnitř slova grafémem *u*, na začátku slova grafémem *v*, ve funkci předložky grafémem *v*, *v* grafémem *w*, *k* grafémem *k*, *ř* digrafem *rz*. Jde tedy o kombinaci spřežkového a diakritického pravopisu, expanze diakritického pravopisu doložená v rukopisech ze druhé poloviny 15. století není v prvních tiscích doložena, důležitou roli zřejmě hrála nápodoba prvotisků starých rukopisů (zejména jejich grafiky), ale také nedostatečné vybavení tiskárny.

V prameni *a* se v jednom případě vyskytuje grafická anomálie, přidávání *h* za *t* ve výrazu *to* (*tho* C40v), což se dá vysvětlit nepodloženým předpokladem aspirované výslovnosti. Kvantita vokálů není v celém tisku značena (s výjimkou několika případů reduplikace vokálu *nabožnee* C40v, či několik záznamů koncového *-í* pomocí kombinace *-ij* převzaté z písarského úzu *zbožnij* C40v). Souhláskové gemináty mají často platnost pouze grafickou (*czaffy* D2r).

Zvláštnosti jednotlivých pramenů oproti tisku *a* předpokládanému dobovému úzu: rukopis *A* v jednom případě značí foném *k* grafémem *c* (*completny*, též v rukopise *B*), kvantita je naznačena pouze jednou reduplikací vokálu (*lidee*). Výraz *křtitel* (C40v) má v rukopisech *A* a *B* hláskovou podobu *krstitel*. V rukopise *B* nacházíme dva výskyty připsání *h* k *t* (*ſwathy*, *prothož*). Rukopis *F* obsahuje řadu grafických geminát (*czaffy*, *tiffic*, *ffwaty*), foném *k* je v několika případech značen grafémem *c* (*claster*, *completnie*, *Procop*), stále se v něm drží jotace v krátkých i dlouhých slabikách. Mladší tisk *b* uvádí grafickou podobu *leth*. Rukopis *J* stále víceméně používá kombinaci diakritického a spřežkového pravopisu.

▪ Rovina grafických slov

Psaní velkých písmen u propríí v tisku *a* kolísá – i v rámci jednoho jména, velká písmena často označují začátky významových celků, není to ovšem pravidlo. Předklonky a příklonky se často píší dohromady, zřejmě ovšem pouze z prostorových důvodů. Zkratky použité v tisku jsou běžné (k jejich výčtu a přepisu viz transkripční zásady, kapitola 3.4.1.4).

Zvláštnosti jednotlivých rukopisů: Rukopis *D* užívá zkratky v mnohem větší míře než tisk *a*, oproti tomu v rukopisech *E*, *F* a *H* zkratky použity téměř nejsou.

▪ Rovina vět

Interpunkce, pokud tak lze chápat různé grafické značky, má různou formu a je víceméně fakultativní, zřejmě stále spíše naznačuje pauzy při hlasitém přednesu.

---

⁴⁶ Neuvádíme zde realizaci všech fonémů, ale jen hlásek, jejichž záznam je variantní a může působit potíže při interpretaci.

Hláskosloví

Přehlásky 'a > ě, 'o > ě a 'u > i jsou v tisku *a* a všech ostatních pramenech již důsledně provedeny. Přehláska 'o > ě je provedena v rukopise *A* též ve výrazu *králevna* (*králevně, u králevny*). Pramen *A* zachovává též původní hláskovou podobu *s tobú, před sobú*, v ostatních pramenech je již novější tvar *tebú a sebú* (zde se však nejedná o přehlásku – příčinou změny není působení měkké souhlásky, /Gebauer I, s. 240n/). Rukopisy *A* a *B* zachycují původní přehlasovanou podobu tvaru *světiej* (dat. sg. f.).

Co se týče změn *ó (o) > uo > ů*, jsou v tisku *a* zachyceny všechny tři fáze (*nemóžíše* D1r, *nemuož* C40v, *nemůž* D2r), provedena je též po retozubné předložce *v* (*v uopatstvie* D2v). V nejstarším rukopise *A* je pouze jeden doklad provedení *ó (o) > uo*: (*neduostojného* D1r), v rukopisech ze 14. a 15. století je více či méně provedena pouze první fáze *ó (o) > uo*, kromě rukopisu *E*, ve kterém není provedena vůbec. Nejmladší rukopis *J* odráží dokončení změn, za původní *ó* je již všude *ů*.

Původní jotace je v prameni *a* ještě na některých místech ponechána, častá je zvrtná písarská analogie (anachronický a nenáležitý záznam jotace viz soupis emendací, kapitola 3.4.2), pokles jotace *ie > é* v textu zachycen není. V rukopisech *A, B* a *C* je jotace v krátkých (kromě po *j*-) a dlouhých slabikách značena důsledně. Ostatní prameny zachycují již stav po zániku jotace s minimálními, spíše analogickými odchylkami v jejím záznamu. Pokles jotace je častý v rukopisech *F* a *T*. Úženi *é > í* není v tisku *a* doloženo, ve spojení *do jiný vlasti* se, jak se domníváme, jedná o chybu, emedovali jsme tedy na *do jiných vlastí* (též po srovnání se zněním variantních rukopisů).

Diftongizace *ú > ou* není provedena ani v jednom prameni ze 14. či 15. století, až v rukopise *J* z roku 1618 (*nad řekou Sázavou*).

V tisku *a* je jako v jediném prameni doloženo jedno provedení diftongizace *ý > ej* (*urozenej* C40r).

Monoftongizace *ie > í* je v prameni *a* provedena částečně, kolísá i ve stejných výrazech (*nazejtří* D2r x *zajtříe* D2r). Rukopisy ze 14. století provedení změny nezachycují, v rukopisech z 15. století se stále ještě drží diftong *ie*, ačkoli v mluveném jazyce změna byla již provedena. Grafika rukopisu *J* změnu zachycuje, *í* je v rámci dobového úzu znamená jako *j*.

Změna *aj > ej* je v tisku *a* již částečně provedena, kolísá však i v rámci stejného výrazu (*zajtříe* i *nazejtří; najprvé, nejmenšího*). Stejný stav změny nalzáme v tisku *b*, v rukopisech ze 14. a 15. století není změna provedena vůbec, v rukopise *J* je provedena u všech výrazů včetně *tejně*.

V tisku *a* se vyskytuje stažená i nestažená podoba slovesa *příde* (D1v) i *přijide* (D2r), stejný stav je doložen v pramenech *A, B, C* a *E*. V pramenech *D, F, H, M, T, b* a *J* je doložen pouze nestažený tvar *přijde*.

Tisk *a* jako jediný uvádí hláskovou podobu *brla*, kterou lze považovat za dialektismus, lze ji ale též vysvětlit pochybením písaře.

Co se týče asimilace znělosti, pramen *a* zachycuje zejména podoby asimilované ve prospěch znělosti (*zbožie* C40r) i v předložce a předponě *od/e/-* i na hranici slov (*přez řeku* C40v), s výjimkou absolutního tvaru vztažného zájmena *ješto* (C40v, D1r, D1v). Rukopisy ze 14. století zachycují podoby asimilované v neprospěch znělosti. V rukopisech z 15. století je zachován stav starší – s neasimilovanými párovými souhláskami, v rukopise *J* je zachycen stav s asimilovanými párovými souhláskami.

Záznam náslovného *j-* u tvarů slovesa *jmieti* a u přítomných tvarů slovesa *býti* v tisku *a* kolísá (*míti* D2v i *jmíti* D2r; *sem* D2v i *jsem* D1v), počet tvarů s pobočnou slabikou a bez ní je téměř vyrovnán, stejný stav nalézáme v různé míře u zbylých pramenů.

Co se týče záznamu souhláskových skupin, v tisku *a* je poměr plných i zjednodušených tvarů vyrovnaný. U slov s předponou *vz-* jsou oba tvary doložené i u stejného výrazu (*vzdvihnúce* D1r i *zdvih* D2v, *zvědě* D2v i *vzvěděv* D3r), v pramenech *A, B, C, D* a *H* převládají plné podoby. Podoba *prezvěděv* (D1v) v tisku *a* je v pramenech *A, B, C* a *E* je *prevěděv*, v rukopise *F* je *predvěděv* a v tisku *b* je *predzvěděv*; podoba *zezřenie* (C40v) v tisku *a* je v rukopisech *A, B* a *C* *vezřenie*, a v pramenech *F, T, b* a *J* *vzezřenie*. Tisk *a* nedokládá změnu skupiny *-čst-* na *-ct-* (*svědečstvie* D1v, *proročstvie* D2r), kterou odrážejí rukopisy *E* a *H*. Tisk *a* zachycuje podobu *světský*, v rukopise *A* kolísá *svěčský* a *svěcký*, *H* uvádí podobu *světcký* (C40r) rukopisy *T* a *H* *svěcký*. V tisku *a* je podoba *opatstvie* (D1v), v rukopise *T* je *opactvie*. Ke zjednodušení došlo v tisku *a* ve výrazu *cného* (C40v), plné znění výrazu *ctného* je v pramenech *B, D, E, F, H, M, b* a *J*, a výrazu *prázen* (D1r), plné znění *prázden* je v pramenech *A, B, C, E, M, T* a *H*. Disimilační změna skupiny *-šč-* na *-št-* (*-št-*) v tisku *a* proběhla (*púšť* C40r, *bydlišťe* D1v, *odpuštěnie* D2r), v rukopisech *A, B, C* a *M* doložena není. Tisk *a* zachycuje podobu *mlazší* (D1v, D2v) oproti pramenům *M, H, b* a *J*, které mají podobu *mladší*, a též starou variantu výrazů *zevně* (D1v) a *zevenie* (D1v) – spolu s rukopisy *A* a *B*, v nichž je podoba *zěvně* a *zěvenie*.

Zvláštnosti jednotlivých pramenů: Za chybu, kterou nelze vysvětlit žádnými hláskovými změnami, považujeme tvar gen. pl. *lidiu* doložený v rukopise *A*. V rukopise *A, B, C, D* a *E* je doložen tvar s původní slabikotvornou likvidou bez průvodního vokálu *črt, črného* Tvar s přesmyknutými souhláskami je doložen v pramenech *A, B, C* a *E* *dřví*. V rukopise *A* je *příplula* m. *přeplula* (Gebauer nářečím neodůvodnitelnou změnu *ě* v *i* vysvětluje písařovou nedbalostí, /Gebauer I, s. 193n/). V rukopise *A* a *B* jsou doloženy hláskové podoby *tajenstvie* a *nračov*. V pramenech *A, B, C, E* a *M* je doložena původní podoba nezjednodušené skupiny *-tč-* *nestatčila*. Prameny *A* a *B* dokládají původní podobu *modlitva*, v rukopise *H* je varianta *preskrovný*. Rukopis *H* zachycuje změnu *d'* v *dz* ve výrazu *osladzováše*. V rukopise *F* dochází ve výrazech *skonšenie* a *skonšeji* k záměně *š* za *č*. Rukopis *D* v záznamu slova *diábel* vkládá hiátové *-j-* (*dygabel*). V rukopise *D* dochází ve dvou případech k odsouvání koncového vokálu ve slovech *bezděky* a *děle*: *bezděk, děl*. V rukopise *T* se nachází mylná hlásková podoba slova *vývoda* (podoba vzniklá úžením *é* v *í*), z toho pak změnou *y* v *ej* vznikl tvar *vejvoda* doložený v rukopise *F*.

Předložka *v* se v tisku *a* před retnicemi na *u* nemění (*v prsi* C40v), tato změna je doložena v rukopisech *A, B, C* a *T* (*u prsi*).

Morfologie

Deklinace

▪ Deklinace substantiv

V textu tisku *a* je tvar ak. sg. *púšti* (C40r), stejně jako v pramenech *A, B, C, D, E, F, H* a *b*. Tvar s odsunutým koncovým vokálem *púšť* je v rukopisech *M, T* a *b*. Rukopisy *A* a *B* mají oproti mladším pramenům původní tvar gen. pl. *dúš* s odsunutým vokálem. V deklinaci mužských o-kmenů kolísají v tisku *a* koncovky gen. sg., ve tvaru *příklada* (C40r) se objevuje ještě původní o-kmenová koncovka,

prameny *D, E, b* a *J* mají koncovku novější, u-kmenovou *příkladu*; u tvaru *prievozu* (C40v) je doložena již koncovka u-kmenová, prameny *A, B, C, D, E, F, M* a *b* mají koncovku o-kmenovou *prievoza*. Tisk *a* uvádí jako jediný tvar instr. sg. m. *kterém*, což se dá vysvětlit analogií s koncovkou lok. sg. m. *-ém*. Deklinace substantiva *knieže* v tisku *a* kolísá (*dobrotivé knieže české umřel* D2r), stejný stav přechodu mezi středním a mužským rodem zaznamenáváme i v ostatních pramenech kromě rukopisu *M*, který sjednocuje koncovky ve prospěch rodu mužského (*dobrý knieže umřel*). V prameni *a* se v nom. pl. mužských o-kmenů vyskytují pouze původní koncovky (*časy* D1v a *hlasy* D1r), koncovka u-kmenová je doložena v pramenech *D, F, M, b* a *J* *hlasové*, v pramenech *M, b* a *J* *časové*. Genitiv místního jména *Kouřim* je v tisku *a* ovlivněn koncovkou předchozího výrazu: *města Kúřima*. Tuto nenáležitou koncovku přejímají též prameny *F, H, M* a *J*. Náležitý tvar *Kúřimě* je v pramenech *A, B, C, T, b* a *E* (kde je *Kúřemě*), novější koncovka *Kúřimi* je doložena v rukopise *D*. Ve všech pramenech je doložen starý akuzativ v sousloví *pro Buoh*. Tvar sousloví *na věky věkóm* se kromě tisku *a* vyskytuje v rukopise *T*, rukopis *H* má podobu *na věky věkoma*, zřejmě podle dativu duálu. Prameny *M, b* a *J* mají v hláskových obdobách novější tvar *na věky věkóv*. Koncovka gen. pl. mužských o-kmenů je *-óv /-uov*, např. *časuv* (D1r), v gen. pl. středních o-kmenů dochází podle Gebauera k nespisovnému prodloužení kořenné samohlásky, v tisku *a* ani v dalších pramenech však délka zaznamenána není (*slov* C40v), proto ji ve svém přepisu nedodáváme. Zatímco v prameni *a* je akuzativní tvar *divy* (*skrze něho divy ukázal* C40v) ve všech ostatních pramenech je tvar genitivu *divóv* (*skrze něho divóv ukázal*) v různých hláskových obměnách. V sousloví *tepa se v prsi* doloženém v tisku *a* a v rukopisech *E, F, H* a *M* (v *prsi*) je starý duálový tvar ak. fem., v rukopise *T* je tvar mask. živ. dle vzoru chlap *u prsa*. V tisku *a* se u substantiva *Bůh* vyskytuje v lok. sg. pouze stará koncovka v *Boze*, taktéž v rukopisech *A, B, C* a *D* i *u Boha*; *E, F, H, T* a *M* (*u Boze*). Nová koncovka v *Bohu* se nachází v pramenech *b* a *J*. Původní lokativní koncovka je též u výrazu *na břehu*, pouze prameny *M* a *b* mají koncovku novější *na břehu*. Užití duálu se v několika případech kromě tisku *a* drží též v rukopisech *A, B, C, D, F, M* a *T* (*syny má milá*), ve spojení *bratři milí* již pramen *a* duál neuchovává, stejně jako prameny *H, T, b* a *J*, pro další distribuci jednotného a dvojného čísla viz různočtení, kapitola 3.4.3, č. 9 a 68.

Zvláštnosti jednotlivých pramenů: rukopis *C* má tvar instr. sg. m. *sochorom* (m. o-kmen), spíše než vliv slovenských nářečí je to podle Gebauera písařský omyl starých textů způsobený podobností liter *e* a *o*. Stejným způsobem se dá vysvětlit tvar 1. os. sg. ind. prez. *som*. Rukopis *A* má ve tvaru lok. pl. původní koncovku mužských o-kmenů *-iech* (*letiech*), ostatní prameny mají již koncovku *-ech* podle i-kmenů. Tisk *b* má tvar gen. pl. *srdcí* bez jerového *-e* jako mají ostatní prameny (*srdéc*). V rukopisech *A* a *B* je doložena koncovka nom. pl. *lidie* podle vzoru *host*, ostatní prameny mají koncovku *-i* podle vzoru *chlap*. V rukopisech *E* a *H* se ve tvaru nom. pl. objevuje novější u-kmenová koncovka *-ové* (*králové*), ostatní prameny mají původní koncovku *králi*.

▪ Deklinace adjektiv

Z hlediska skloňování adjektiv se v jednotlivých pramenech vyskytují pouze malé rozdíly. Poměr jmenné a složené deklinace je víceméně vyrovnaný. Koncovka dativu jednotného čísla feminin je již v tisku *a* *-é* (*české* C40r, *této* D1r), vzniklá vyrovnáním původní koncovky *-ěj* (*českěj*, *téjto*: prameny *A, B* a *C*) s koncovkou gen. sg. *-é*; stejný stav platí pro deklinaci zájmen (*niežto* x starší *niejžto* – místo zájmenného skloňování je uplatněno složené adjektivní). Duálový tvar zájmen není v tisku *a* doložen,

pouze genitivní tvar *svú* v pramenech *A*, *B* a *C* (*svú bratřící*), *D* (*svú bratří*) a *T* (*svú bratrzce* !/) místo akuzativního tvaru plurálu v tisku *a* (*své bratří* D1v).

▪ Deklinace zájmen

V tisku *a* dochází v jednom případě k redukci tvaru zájmena *oné* po předložce *na* (*na né straně* C40v), dva výskyty nalézáme v pramenech *A*, *B* a *C* (*na něj straně* a *na nu stranu*), v nich též podoba archaického zájmena *sen*: *na sí stranu*, v ostatních pramenech je již zájmeno *tento* (*na tuto stranu*). Co se týče používání vztažných zájmen, tisk *a* používá jednak běžné formy a jednak absolutně užívanou podobu *ješto*. Pro užití v ostatních rukopisech viz různocnění, kapitola 3.4.3, č. 8, 32, 51 a 72. Ve všech pramenech kromě rukopisu *J* se objevuje stažená podoba předložky a zájmena pro něj: *poň* (rukopis *J* má *proň*). V tisku *a* se vyskytuje hlásková podoba *všickni*, v rukopise *A* podoba *všěcka*, v rukopise *C* podoba *všeckna* a v rukopisech *M* a *J* podoba *všichni*.

Zvláštnosti jednotlivých pramenů: Rukopis *H* má místo *jehož Kamrilius písmu naučil* (C40r) zápis *jemužto Kvirilus písmu naučil* (56v). Chybný tvar zájmena je zřejmě výsledkem vlivu dativní vazby slovesa *naučiti*. V rukopise *E* se objevuje mylný zápis zájmena *mě*: *proč mi honíš*, ve kterém písař zapsal místo *-ie-* pouze *-i-*.

▪ Deklinace číslovek

V deklinaci číslovek se jednotlivé prameny liší pouze minimálně, viz soupis různocnění, kapitola 3.4.3, č. 86 a 104. V rukopise *E* se vyskytuje chybná pádová koncovka ve spojení *v jedné časy* m. *v jedny časy*.

Konjugace

▪ Indikativ přítomnosti

Zakončení 1. os. sg. je v prameni *a* jednak *-m* (od atematických sloves, *prosím* C40v) a jednak *-i* (přehláskou z původního *-u*, *skončěji* D2r). Koncovky pro 1. os. pl. jsou *-me* (*povieme* C40v) nebo *-m* (*nemuožem* D1r). V rukopisech ze 14. století se vyskytují koncovky starší (pro sg. nepřehlasovaná podoba *-u*, pro pl. koncovka *-my*). V pramenech ze století patnáctého a pozdějších je distribuce koncovek více či méně jako v tisku *a*.

Zvláštnosti jednotlivých pramenů: v rukopise *C* se objevuje hlásková podoba *muší* pro 3. os. sg. ind. prez. Oproti tisku *a* dochází v rukopisech *H* a *T* ke změně autorského plurálu na singulár: *poviem* m. *povieme* (viz též různocnění, kapitola 3.4.3., č. 24).

▪ Užití jednoduchých minulých časů

Tisk *a* stále udržuje v hojné míře tvary jednoduchých minulých časů (*poruči* D1r, *bieše* D1v). V pramenech *A*, *B*, *E*, *H*, *F* a *M* převládají jednoduché minulé časy, případně nahrazované participiem *s-ovým*. Pramen *a* užívá aoristový tvar *jide*, zatímco prameny *A*, *B*, *C*, *D*, *E*, *H* a *T* mají tvar imperfekta *jdieše*. Ve všech pramenech se nachází imperfektivní tvar *abyšte*.

Zvláštnosti některých pramenů: Mladší tisk *b* nahrazuje tvar 3. os. sg. imperfekta *střežieše* složeným tvarem *striehtl (jest)*.

▪ Užití participií

Tisk *a* užívá podobu nt-ového participia od slovesa *poručovati*: *poručujíc*, prameny *A, B, E, M* a *H* tvar *porúčějíc* od slovesa *porúčeti*. Rukopisy *A, B* a *C* dokládají starší hláskovou podobu s-ového participia *uslyšav* oproti novějšímu *uslyšev*. V tisku *a* převládají participia s-ová a nt-ová. Správnost používání přechodníků směrem od nejstarších rukopisů klesá.

▪ Kategorie vidu

V několika případech se tisk *a* a variantní prameny liší vidovým protikladem. V tisku *a* je *říkali* (D1v), v pramenech *A, B* a *C* *řekli*, v tisku *a* je *přikázal* (D1r), v rukopise *C* je *kázal*, v rukopise *D* je *káza*; v tisku *a* je *tajiti* (D1r), v rukopise *M* je *utajiti*; v tisku *a* je *ukázal* (C40v), v rukopise *T* je *ukazoval*; v tisku *a* je *napomenul* (D2v), v rukopise *T* je *napomínal*; v tisku *a* je *volichu* (D2r), v rukopise *H* je *zvolichu*; v tisku *a* je *nezamútil* (D1v), v tisku *b* je *nezamucoval*; v tisku *a* je *sede* (D1r), v rukopise *J* je *vsedl*; v tisku *a* je *bránieše*, v rukopise *J* je *obráníl*; v tisku *a* je *nemeškaje*, v rukopise *F* je *nepomeškav*; v tisku *a* je *pochováchu*, v pramenech *A, B, E, D* a *b* *pochováváchu*, v rukopise *J* je *pochovávali*; v tisku *a* je *ukázala*, v rukopise *M* je *ukazovala*. Vidový rozdíl se odráží též v deverbativním substantivu *pochovánie* (tisk *a*) a *pochovávanie* (rukopisy *A* a *B*).

▪ Užití duálu

Pramen *a* již v konjugaci sloves duál nedrží, nalézáme jej pouze v rukopisech *A, B, C, D, F, M* a *T* ve tvaru 2. os. duálu *vězta*.

Syntax

Ve srovnání s tiskem *a* se syntax rukopisů *A, B* a *C* téměř neliší, dochází v nich pouze k mírným změnám ve slovosledu, doplněno je též několik spojek, částic či předložek. Znění rukopisu *D* přináší řadu slovosledných změn, přidán je též dovětek, který není dochován v žádném z ostatních variantních pramenů. Rukopis *H* spíše vypouští, než doplňuje, ovšem nedochází přitom k narušení smyslu textu. Rukopisy *F, M* a *T* přinášejí větší změny ve slovosledu, výpustky i delších pasáží, vsuvky, četné opisy a reformulace, ovšem na rovině jazykové, ne obsahové. Mladší tisk *b* upravuje text z hlediska slovosledného a formulačního, z něj vychází rukopis *J* přinášející změny ze všech pramenů nejmarkantnější.

Slovotvorba a lexikum

Odlišnosti na rovině slovotvorné a lexikální jsou uvedeny v soupisu různocnění (kapitola 3.4.3).

Chybovost pramenů

Tisk *a* obsahuje zejména grafické nedostatky a nenáležité jotace, které uvádíme v transkripčních zásadách, kapitola 3.4.1.4., a v soupisu emendací, kapitola 3.4.2, též chyby vzniklé nenáležitou interpretací, *drzywi* (D2v) m. dřví – tento tvar zřejmě již nebyl v době vzniku tisku živý. Analogií lze vysvětlit chybu *side* m. *sěde*, resp. *sede* – tiskař buďto vypustil písmeno *e*, nebo je to analogický tvar k *sísti* (vzniklo úžením ze *sésti*). Tvar *rozlišni* m. *rozliční* lze vysvětlit vypuštěním litery *c*. K vypuštění digrafu *ch* došlo zřejmě též ve tvaru zájmena *lidé přicházíchu, gižto*.

Rukopis *A* je bezchybný, rukopis *B* obsahuje pouze jednu chybu (*mpnu* m. *mnú*). V rukopisech *C* a *E* se nalézají několik písarských omylů, zejména na rovině grafémů. Ostatní prameny přinášejí četné textové zásahy, které text modifikují, avšak více či méně bezchybně a bez vážnějšího narušení smyslu. Na omyly na rovině lexémů upozorňujeme v soupisu různočtení (kapitola 3.4.3).

3.4.1.4 Transkripční zásady

Text vydávaného pramene je zaznamenán kombinací mladšího spřežkového a diakritického pravopisu. Při transkripci jsme se drželi obecných zásad pro přepis staročeských textů navržených Jiřím Daňhelkou (1985). Z hlediska pravopisu upravujeme podle současného úzu psaní *i* a *y* a záznam hranice slov. Kromě počátečních písmen u vlastních jmen a u začátků větných celků píšeme vzhledem k charakteru textu s velkým písmenem též výrazy vyjadřující náboženskou úctu. Jedná se o vyjádření jedinečnosti (*Hospodin, Duch svatý, Bůh*, ale též adjektivum *Boží* jako přivlastňovací od *Bůh*) či zástupnosti (*Velika noc* = Velikonoce, *svatá Královna* = Panna Marie, *Čtenie* = evangelium). Gemináty mající pouze grafickou platnost rušíme bez vyznačení emendace: *časy* m. *cžaffy* (fol. D2r), *fkrze* m. *skrzze* (fol. D2r). Podobu *raddy* přepisujeme jako *rádi*, stejně jako edice prokopské legendy ve Výboru 1957 (viz 2.2.1.8), ostatní edice přepisují jako *rady*. Aspirované *t(h)* při přepisu nezachováváme, *-(h)-* vypouštíme bez vyznačení emendace (*Tho*, fol. C40v). V textu se vyskytují pouze ustálené zkratky, ty rozepisujeme bez upozornění následovně: *s.* na dnešní podobu *sv.*, zkratky pro předpony *pro/při* a zkratky pro deklinační zakončení rozepisujeme běžným způsobem: *ge°* na *jeho* (fol. C40r), *pdli* na *prodlí* (fol. D2r), *pplula* na *příplula* (fol. D1r), *nā* na *nám* (fol. D1r), *cžefke* na *českému* (fol. D1r), *gt* na *jest* atp.

Z hlediska hláskosloví emendujeme anachronickou a nenáležitou jotaci, neponecháváme žádné, byť přípustné analogie: *rozličné* m. *rozlicžnie* (fol. D40r), *sě* m. *sie* (fol. D40v; D1r; D1v; D2v), *po křížích* m. *krziežych* (fol. C40v), *na kostelní* m. *kořtelnie* (fol. D1r), *zmize* m. *zmizie* (fol. D1r), *jedněch* m. *giedniech* (fol. D1r), *obyčej* m. *obycžiey* (fol. D1v), *knieže* m. *kniežie* (dvakrát na fol. D1v; D2r), *osvietí* m. *ofwietie* (fol. D2r), *jeho* m. *gieho* (fol. D2r), *milému* m. *mielemu* (fol. D2r), *v duchovenství* m. *duchowenřtwie* (fol. D2r). Zvratnou analogii u zvratného zájmena *jse* na fol. D1r a D1v odstraňujeme, neboť se jedná pouze o grafický jev. Znělost souhlásek přepisujeme podle znění pramene, ponecháváme fonetický zápis předložky *přez řeku* (v prameni zapsáno dohromady *przezrzeku*), výskyty zápisu typu *zřwyma* na fol. C40v jsme však emendovali na *s svýma, zřwatym* (fol. C40v) na *s svatým* – zde nejsou pro asimilaci podmínky, je to jen grafické řešení toho, aby vedle sebe nestála dvě stejná písmena. Kvantita vokálů není v celém tisku značena (s výjimkou několika případů reduplikace vokálu: *nabožnee*, fol. C40v, či několik záznamů koncového *-í* pomocí kombinace *-ij* převzaté z písarského úzu: *zbožnij*, fol. C40v), při přepisu byla rekonstruována na základě

dosavadních poznatků o staročeské kvantitě. U výrazu *diábel* (fol. D1r, D2r) ponecháváme anachronický zápis dle výslovnosti. V jednom případě přepisujeme hláskovou podobu jména Ježíš *Ihezi* (gen. sg.) jako *Jezi*. Příklonku *-li* přepisujeme zvlášť bez spojovníku, výrazy jako *pakli* a *zdali* píšeme dohromady. Pro zachycení vývoje pobočných slabik ponecháváme kolísání v záznamu náslovného *j-* ve tvarech slovesa *jmieti* a v přítomných tvarech slovesa *být: sú i jsú*. Výraz *neprzekazy* přepisujeme po emendaci jako *nepřekáží*, stejně jako Zdeněk Kalista (viz 2.2.1.5), ostatní edice přepisují *nepřekazí*.

Do roviny tvaroslovné jsme nezasahovali. Ponecháváme veškeré analogie, jako je např. pádová kontaminace ve spojení *kterém by činem* (fol. C40r), rozkolísaný stav zachycující četné změny – užívání anachronických minulých časů, přechody mezi deklinačními typy apod. (více v popisu grafiky a jazykových rovin jednotlivých pramenů, kapitola 3.4.1.3).

Větnou stavbu textu upravujeme ze syntaktického hlediska podle současných pravidel (neboť velká písmena v textu nejsou vždy spolehlivým ukazatelem syntaktického členění; text proto členíme logicky). U přechodníků čárkami oddělujeme z obou stran pouze rozvité přechodníkové konstrukce (tedy zpravidla více než dvoučlenné, resp. spojení dvou plnovýznamových výrazů).

Námi doplněný text je umístěn v hranatých závorkách, zpravidla jsme podle smyslu doplňovali pouze předložky, evidentně chybějící slova jsme zatím podle variantních rukopisů nedoplňovali, nahrazujeme je trojtečkou, pro znění variantních pramenů viz seznam různocnění (kapitola 3.4.3). Původní označení stran prvotisku uvádíme též v hranatých závorkách přímo v textu. Číslování řádek uvádíme na levém marginu.

V textově-kritických poznámkách (emendacích) uvádíme opravy prokazatelných chyb, jako jsou výpustky, záměny či nadbytky liter: *přirozených* m. *przrozenych* (fol. C40r), *svatého* m. *fwataho* (fol. C40v), *bydde* m. *bydde* (fol. C40v), *mé* m. *meme* (přechod fol. C40v a D1r), *Prokop* m. *Prokok* (fol. D1r), *chvály* m. *chwky* (fol. D1r), *drželi* m. *drzželi* (fol. D1r) atd. Podle smyslu věty či její skladby upravujeme: výraz *niktere* (fol. C40v) na *některé*, genitivní tvar *Ducha fwate°* (fol. C40v) na tvar nominativu *Duch svatý*, tvar *drzywi* na *dřví* (tvar „dříví“ ve významu dveře není doložen ani v žádném nářečí) či oprava tvaru *vzywage* (fol. D1v) na *vzyvaje*. V soupisu emendací též kromě běžných chyb upravujeme nenáležitě jotace (viz výše) a také nejednotné zaznamenávání jedné hlásky jednou literou – velké i malé *č* je v několika případech značeno *cz* místo *cž*: *Czeskem* (českém, fol. C40r), *Cztenie* (Čtenie, fol. C40r) atd., v několika případech je hláska *c* značena „*cž*“: *wiecz* (viec, fol. D2r), hláska *ž* je často značena „*z*“ a naopak: *nemuož* (*nemuož*, fol. C40r), *oslažowasse* (*oslazováše*, fol. C 40v), hláska *š* je v několika případech značena jednoduchým dlouhým *f*: *pufti* (*púšti*), *gesto* (*ješto*) atd.

Pro bližší popis grafiky a jazykových rovin pramene *a* viz kapitola 3.4.1.3.

3.4.2 Textově-kritické poznámky (emendace)

Forma emendační poznámky: znění edice (transkribované)] původní znění pramenu (transliterované). Čísla před jednotlivými poznámkami odkazují na řádek edice (viz kapitola 3.3). Editorický komentář je tištěn kurzivou. Pro kritéria oprav viz transkripční zásady (kapitola 3.4.1.4).

2 českém] Czelkem – 4 české] czelke – 7 přirozených] przrozenych – 10 Čtenie] Cztenie – 10 nemuož] nemuož – 12 rozličné] rozlicznie – 15 Duch svatý] Ducha fwate° *opraveno dle znění*

všech variantních rukopisů – 15 oslazováše] ollażowaffe – 16 se jich kajíce] fie gich kagicze – 16 domuov se] domuow fie – 17 s svýma] zfwyma – 19 púšti] pufti – 19 svatého] fwataho – 20 jal se] ial fie – 22 bydle] bydde – 22 za nejmenšího se] zaneymenšyho fie – 24 některé] niktere *emendujeme podle smyslu* – 25 Čte] Czte – 26 křížích] krzieżych – 27 člověk] czlowiek – 28 žádáše se] żadaffe fie – 29 s svatým] zswatym – 30 nemóžieše] nemożieffe – 32 Hospodine, ješto] hořpodine gefto – 33 náboženství] nabozenftwi – 34 mé] meme – 35 den sv. Prokopa] den pro s. Prokopa – 39 jakž se mu] iakž gfe mu – 40 potvrzenie] potwrżenie – 45 Prokop] Prokok – 45 čert] czert – 46 sede] fyde – 46 kostelní] kostelnie – 47 zmize] zmizie – 48 Jedněch] Giedniech – 49 vzdvihnúce se] wzdwihnuce fie – 50 nepřekáží] neprzekazy – 51 rozliční] rozliżni – 51 jichžto] giżto – 52 chvály] chwky – 53 [...] *v tisku vypuštěno* – 54 s svými] zswymi – 54 [...] *v tisku vypuštěno* – 55 s svými] zswymi – 56 jemužto se] Gemużto fie – 57 srdec] frdecż – 57 svědečství] fwiedeczftwie – 57 vývaji] vżywage – 58 ukazuje] vkażuge – 59 opatství] opaftwie – 59 musil] mufl – 60 nikda se pro nic] nikda fie pronicz – 61 všickni] wfłycżkni – 63 obyčej] obycżiey – 70 drželi] drżżeli – 70 zlých] zlyh – 70 do jiných vlastí] go giny wlafti – 71 vaše bydliště naše] waffe bydliŃtie a naffe – 71 knieže] knieże – 72 nerozpakujte se] nerozpakuyte fie – 73 když se] Kdyż gfe – 76 knieže] Knieże – 78 osvietí] ofwietie – 78 vší] wfłie – 78 bydliště] bydliŃtie – 78 u vaše] awaffe – 79 s pomocí] zpomoczy – 83 jakožť] iakażť – 86 jeho] gieho – 88 pochováváchu] pochowachu – 89 milému] mielemu – 91 prozřel] prorzel – 93 přístném] przyŃtnem – 93 duchovenství] duchowenŃwie – 95 výšiti] wyfyti – 95 knieže] knieże – 96 něhožto] nehożto – 96 proročství] proroczftwie – 99 zdvih] zdwh – 99 znamenajte] zamenyte – 102 vždy] wzdy – 105 dřví] drzywi – 106 činíš] cżynis – 107 klášterem] klafterem – 107 ucti se] vcztí fie – 108 neučiníš] neucżynis – 108 věž] wież – 110 čtvrtú] cztwrtu – 114 kterak by mu se] kterak by mu fie – 115 se užasí] fie wżał – 117 jiné] gide – 117 kláštery] krałftery – 119 a což jsú] a cżoż gfu – 120 nedostatkuov] nedoftakuow

3.4.3 Různočení z variantních pramenů

Formou různocnění zaznamenáváme lexikální rozdíly variantních pramenů oproti prameni základnímu, tisku *a*. Grafická, hláskoslovná, tvaroslovná a syntaktická stránka jednotlivých rukopisů je popsána v kapitole 3.4.1.3. Soupis různocnění též poukazuje na filiační vztahy mezi jednotlivými prameny, které názorně zobrazuje stemma legendy Život sv. Prokopa (viz s. 31). Čtení rukopisů *D* a *J*, které jsou značně poškozené či špatně čitelné a jejichž text by bylo nutné rekonstruovat, jsou výběrová a uvádíme je pouze v těch případech, kdy přináší znění ojedinělá (a bezpečně čitelná).

Za číslem odkazujícím na řádek edice (viz kapitola 3.3) je transkribované znění edice, za grafickou značkou] následuje v transkribované podobě znění z variantního rukopisu spolu s jeho písmenným označením vyznačeným kurzivou (pro soupis pramenů viz kapitola 3.4.1.1). Různá čtení jednotlivých pramenů jsou oddělena středníkem, řazena jsou chronologicky podle prvního výskytu (v pořadí *A, B, C, D, E, F, H, M, T, b* a *J*). Pokud v prameni uvedený výraz či slovní spojení chybí, připojen je kurzivou vyznačený komentář. Není-li variantní pramen uveden, znamená to, že jeho znění se shoduje se zněním výchozího textu, maximálně se odlišuje po grafické či hláskoslovné stránce. Soupis přináší i jednoznačně chybná znění pramenů, ta uvádíme v transliterované podobě a upozorňujeme na ně pomocí vykřičníku (!).

Rozsáhlejší odchylky variantních pramenů – doplňky, vsuvky, výpusťky apod. komentujeme v kapitole věnované popisu vývoje grafiky a jazyka jednotlivých pramenů (viz kapitola 3.4.1.3) a dále

v kapitole 3.2. Je ovšem nutno poznamenat, že všechny jevy se nedají z důvodu četnosti pramenů postihnout, ani pečlivé zaznamenání rozdílů na všech rovinách by nevedlo k rekonstrukci znění variantního pramene v úplnosti. Naším cílem je, spíše než snaha o rekonstrukci pramenů, zachycení jejich vývoje, upozorňujeme proto na jevy zejména lexikálního charakteru (v případě proprií zachycujeme též jevy grafické a hláskoslovné, právě zápis vlastních jmen může napovědět určení vztahů mezi prameny).

Název: 2 O svatém Prokopu, dědici českém a spovědníku] Život svatého Prokopa [... *nečitelné*] A; Svatého Prokopa B; Od svatého Prokopa C; Život svatého Prokopa D; [*nečitelné*] E; Život s. Prokopa, českého dědice tuto píšě F; Život s. Prokopa H; Život svatého Prokopa, opata českého M; [Byl jest v české zemi...] T; Měsíce, jenž slove črven dne prvnieho v českém království kněze i opata svatého Prokopa, o němžto se takto píše b; Život svatého Prokopa, dědice a patrona českého J.

4 jmě Prokop] jmě bylo Prokop A, B, C, D, F; jméno Prokop E; jméno bylo Prokop H, M, b; jmě Prokop bylo T; bylo jméno Prokop J – 4 urozenej] pravý F – 4 Kamrilius] Kwirillus A, M; Kwyrillus B; Kwryrykus C, E; Quiryllus D, F; Kwryryllus H; Quirillus T; Qwirillus b; [--]rillus J – 4 biskup písmu] biskup slovenskému písmu A, B, C, E, F, H, T, D, b, J; biskup slovutný M – 6 činem] obyčejem b – 7 se vzdálil] se zdvihl M – 8 slúže, přebýval] se modle, bydlel D – 8 kteréžto] niejžto A; niežto B, C, H; nížto F, T, D – 8 tisíc] tisíce b – 9 Kúřima] Kúřimě A, B, C, T, b; Kúřimi D; Kúřemě E; Kouřima J – 9 dvě malé míle nad] dvě malěj míli vzdáli nad A, B; dvě malěj míli vzdále nad C; dvě malé míli vzdáli nad D, H, T, b; dvě malé míli vzdál nad E; dvě míli malé vzdáli nad F; dvě míle vzdáli nad M; dvě malé míle vzdáli nad J – 10 Čtenie] Písmo D – 10 vstavené] postavené T – 11 divným] dávným E; divem D – 11 krajích] krajinách T – 11 pronesla] roznesla b, J – 12 učenie] utěšenie A, B, C, D, E, F, H, b; M *chybí*; T *chybí*; potěšení J – 13 všeho] svého H – 13 milosrdenství] milosrdie A, B, F, T – 14 v krmiech] v krmi A, B, C, F, H, M; v jiedle b; v jídle J – 14 naučitel] učitel J – 17 s svýma rukama] svýma věrnýma rukama A, B, D, H, M, b, J; T *chybí* – 17 seje, zmlátě] seje, žně A, F, H; ssygye, žně C, D, E; seje, žna B, M, b, J; T *chybí* – 18 běžiechu] šli J – 19 ostati] býti F – 20 ponucením] pomocí M – 20 jak se dělati] počal stavěti J – 22 zjednav] spojiv J – 22 zákon] řád J – 23 se jmějieše] se pokládal J – 23 ukázal] učinil C, H – 24 některé věci povieme] některé poviemy A, B, C, D, E, M, b; některé povieme F; některé povím H; některé vám poviem T; J *chybí* – 25 Velikú nocí] Velikonoci F, b – 26 nebe] nebesa F, H, b – 26 zbožní] pobožní J – 26 nazývajíce] vzyvajíce A, B, C, E, F, H, M, J; D *chybí*; vzyvájic T; vziévajíce b – 27 modléce] porúčiece E – 27 za ně] za mně (!) T – 27 Hospodina] Boha M; Krista J – 28 Menno vytištěno jako Meuno] Menuo A, B; Gmenno C; D *chybí*; Menno E, H, M, T, b, J; F *nečitelné* – 29 u nábožné služby] na božiej službě A, B, C; D *chybí*; na božie službě E, H; na boží službě F, M, b, J; na buožie službě T – 29 choditi] jíti C – 30 přievozu] přivozníka J – 31 u kuola] u kólka T – 32 Hospodine, ješto] Hospodine, jenžto A, B, D, F, b; jenž T, J – 33 něhožto] něžto s A; něžto s B; něžto to s (!) C; něžto D; T *chybí* – 33 zažehl] přivedl J – 34 lodí] lodička T – 34 přeplula] přioplula A, C, D, M, T, b; přioploula J – 36 jmě] jméne A, B, C, T; jména D, E, F, H, M, b, J – 36 velikú ručestí] velikú rychlostí H, M, b; velmě rychle F; v rychlosti J – 37 s sochorem] s veslem J – 37 přioplula] přioplula C; přioploula J – 38 byl] zuostal F – 38 vše] všecko E – 39 nemni] nedomnívej se J – 39 synáčku] synu T – 41 bieše] přebýval J – 41 k svatému Prokopu] k svatému proroku Prokopu C – 42 zvolal] zavola b; zavolal J – 43 lomoziti] lomcovati J – 44 se postiti] prositi a puostiti C – 45 témdni] tom dni E, M – 45 zaklínanie] zaklínaje C, D, E, b, J –

45 čisti] činiti *F* – 46 v černého ptáka postavě] črt černého ptáka postavy jako havran *D*; v černého člověka ptáka postavě *E*; jako černý pták *J* – 46 na kostelní střeše] na kostel *J* – 47 ptáček] pták *D, F, M, T, b, J* – 47 ihned] ihned *D, T* – 47 rozrazil] rozvaliv *D* – 47 zmize] zmisa *A, B, F, M*; zmiza *C, D, H, T*; zmizal *E, b*; zmizel *J* – 48 hlasy diáblovy] hlasy diábelské *C*; hlasové diáblovi *D*; hlasové diábelští *F, M, b, J* – 50 bydlmež] budme *J* – 50 na púšti, ješto] na púšči, jiejžto *A, B, C*; púšti, jiejžto *E, H*; púšči, jiejžto *M*; púšti, jížto *F, b*; *D chybí; T chybí*; na poušti, jenž *J* – 50 nepřekází] nebude překážeti *H*; překážeti nebude *F* – 51 Prokop bydliti] Prokop bydliti tuto *A, B, E*; Prokop tuto bydliti *C, F, H, M, b, T chybí, D chybí* – 51 jichžto] jěžto *A, B*; jenžto *C*; kteréžto *E, J*; ježto *F, M, T*; *D chybí; M chybí* – 52 nepronášeli] nepravili *J, M, b* – 52 střežieše] kryl *J* – 53 Přečislav] Břetislav *A, B, C, E*; Břetislav *M, D, F, J, b*; Břecislav *H* – 53 diechu, [...] o] diechu, přistúpivše, jemu pověděchu *A, B, D*; diechu, přistúpivše, jemu puovědichu *C*; řiekáchu, přistúpivše, jemu pověděchu *E*; řiekali, přistúpivše, jemu pověděli *M*; jméno bylo Břetislav, pravili jsú *T*; dějěchu, přistúpivše, jemu pověděchu *F*; dějíchú, přistúpivše, jemu pověděchu *H*; jméno Břetislav bieše, přišli a přistúpivše, jemu pověděchu *b*; jméno Břetislav bylo, přišli a pověděli *J* – 54 s svými [...] radostně] s svými zemany radostně *A, B, F, H, M, T, D, b* – 55 s svými se staršími] stařejšími *A, B, C*; svými zemany sě *T* – 55 uradiv] vrátiv *E*; poradiv *M* – 55 klášteře] klášterci *A, B* – 57 vzývaji] beru *M, T* – 57 jinými vlásti] jimi vlásti *D, F*; jim vlásti *H*; jinými vlastmi *T* – 58 sprostenstvo] sprostenstvie *A, B, C, D, E, F, H, M*; sprostnost *T, b, J* – 58 [s] svými staršími] s svými *zenami* (!) *T*; s svými tovaryši *D* – 59 kterak] kak *A, B*; takže *F* – 60 kdy] kda *A, B* – 61 protož] proněžto *A, C*; proněžto *B, D, E, H, M, b*; pronižto *F*; *T chybí, J chybí* – 61 starosty] staršieho *H* – 63 zvláště] obláščie *A, B, C, M*; obláště *D, E, F, H, T*; tajně *b*; tejně *J* – 63 své bratří] svú bratřici *C*; bratří svých *E* – 63 milordně] milostivě *J, b* – 63 napomínáše] upomínáše *D* – 64 bratří milí] bratřice milá *A, B, C, E*; bratřie milá *D*; bratří milá *M*; bratřice milí *T* – 66 pozvav] zavola *E*, povolav *M* – 67 Vít] Vitus *T* – 67 synovce svého] syna svého *H*; kněze svatého *J* – 68 Emerama] Emarama *D*; Emrama *T* – 68 syny má milá, ješto] syny má milá, ješto *A, B, C, F, T*; syny má milá, jenžto *D*; synové moji milí, ješto *E*; synové milí, ješto *H*; syny má milá, ješto *M*; synové moji milí, kteréžto *b*; synové a bratří moji milí *J* – 68 vzchoval] vychoval *D, E* – 69 v tom' vás vystřihaji] v tom smysl váš vystřiehaju *A, B*; v tom smysl váš vystřiehaji *C, E, M, T*; v tom smysl váš vystřiehám *D*; v tom smysl vás vystřiehá *H*; v tom vás smysl vystřiehaj *b*; to vám pravím *J* – 70 opatrně] *opatrzily* (!) *D* – 70 drželi] zdrželi *D* – 70 nadejde] má nadjíti *A, B, D, H, M, T*; má potkati *F, J*; má nadstúpiti *b* – 70 do jiný vlasti] do jiných vlastí *A, B, C, D, E, F, H, M, T, b*; do jiné vlasti *J* – 71 bydlíšťe] bydlenie *M*; obydlí *J* – 72 tvrdě] stále *J* – 72 stuojte] sě držte *T* – 72 své bratří v Boze těšte] svú bratří u Buoze stójte *C*; bratří svých u Boze *tiežte E* (!) – 74 Hospodin] Pán Buoh *H* – 74 utěší] potěší *J* – 74 slituje] smilujeť *M*; smiluje *b*; smiluje *J* – 75 v týž pokoj] v ty pokoje *F*; do obydlí vašeho *J* – 75 přijíti] přejíti *A, B* – 76 Spytigneus] Spytihněv *M*; Spytignej *b* – 78 navrátí] uvede *J* – 80 propovědě] dopovědě *F*; vypravi *b*; vypravil *J* – 80 vnide] přišel *J* – 83 přide] bude *M* – 83 zpósobené] uložené *J* – 83 skončeji] umru *M*; skonám *H, J, b* – 83 suknice] sukně *H, b* – 84 nešporní a kumpletní] mešporní a kompletní *A*, mešporní a kumpletní *C*; *T chybí*; nešporní a kompletní *D, E*; nešpornie a konpletnie *F*; v nešpory a v kumpletní hodinu *b, J* – 84 kterakž] kakž *A, B* – 85 bratří] bratřice *A, B, C, T* – 85 plačic, stáchu] stojiece, plakáchu *C* – 85 skonál] skončal *A, B, C, E, F, T, J chybí* – 86 po tisíci padesátého třetieho] po tisíci padesát třetieho *A, B, C, E, H, M*; po tisíci padesáti třetieho *D*; po tisíci po padesáti třetieho *F*; tisíc padesát třetieho *T* – 86 Severus, biskup] Seuerus, biskup pražský *A, B, J*; Severus, biskup pražský *C, D, E, F, M, b*; Severus, biskup *parský* (!) *H*; Senerus, biskup pražský *T* – 87 se ctí] spoctivostí *M*; poctivě *J* – 88 svatý otče] svatý Prokope *T*; milostivý otče *J* – 89 svatost] svatá milost *J* –

89 Hospodinu] Bohu *E* – 90 prodlí] *plodie* (!) *T* – 91 propovědě] dopovědě *F*; dopověděl *M* – 91 světle viděl] světlo viděl *D, H, M, J*; světle hleděl i viděl *T* – 93 časích pochování] časiach po svatého Prokopa pochování *A, B, C, D, E, F, H, T, b*; časiach, když svatého Prokopa pochovali *M*; po pochování sv. Prokopa *J* – 93 sezřevše se] sebravše se *H* – 93 v přísném duchovenství] u přísných duchovenství *D* – 93 synovce] syna *H* – 95 kázen] bázen *b, J* – 96 Spytigneus] Spytihněv *T* – 96 předřečené] přederčené *A, B, D*; předpověděné *J* – 97 závisti] závistivú řeč *A, B, C, D, E, F, H, M, T, b* – 97 Spytignea] Spytihněva *T* – 98 sočbu] osočenie *E, M, b*; osočení *J* – 98 Spytigneus] Spytihněv *T*; kníže *J* – 98 uznamenav] uslyšav *C*; poznav *J* – 99 z bohobojnú bratří] s bohobojnými bratry *E, H*; s bohobojnými bratřími *b*; s pobožnými bratřími *J* – 100 zbořech] staviach *b, J* – 100 závist] nenávist *T* – 101 postíhá] dobývá a neb postíhá *b*; dobývá *J* – 101 starosta] vrchní *J* – 101 zboře] *sbozy* (!) *B*; sbožie *D*; zboží *F*; kláštere] *J* – 103 Spytigneus] Spytihněv *T* – 103 nešvarného] šeredného *b, J* – 104 první] prvú *A, B, C, D, F* – 104 ostav] vstav *A, B, C, E, M, b, J*; vstal *T, D* *chybí* – 105 dřví] dveří *D, F, H, M, b, J*; dveřích *T* – 105 podepřev se] zpodepřev se *J* – 105 promluvi] vece *M* – 105 k uopatu Němci] k tomu Němci *C* – 106 odpovědě] vece *F, b*; vedce *J* – 106 kniežecie] kniežete *D, H, J*; knieže *b* – 108 přeč] pryč *C, D, E, F, H, M, T, b, J* – 108 nedo jdeš] neujdeš *J* – 108 na tě přide] tě nemine *J* – 109 zmisal] zmisa *A, B, D*; zmiza *C, H, T, b*; zmizal *E*; zmizel *J* – 112 bydliště] bydlenie *M*; obydlé *b*; obydlí *J* – 112 všel] vešel *C* – 114 v brzkosti] s brzkostí *A, F*; z brzkostí *H* – 115 obdivě] divenie *M*; odive] *D* – 115 se užasl] se ukázal *D* – 115 zlostí zapálen bieše] zlost začal bieše *A, B, C, D, E, F, M, T, b*; zlost bieše začal *H*; zlost začal *J* – 115 neostal] nezuostal *b* – 116 běhu] bieše *T* – 116 Spytigneus] Spytihněv *T*; Spytignej *b* – 116 vévodú] kniežetem *D* – 117 bohobojný, vší cti plný] bohobojný, pravedlný, vší cti plný *A*; bohobojný, spravedlný, vší cti plný *B, T*; bohobojný, vší čistoty plný *C*; bohobojný, spravedlivý, všie cti plný *D*; bohobojný a spravedlivý *M*; bohobojné a spravedlivé a vší cti plný *F*; bohobojný, spravedlný, vší cti plný *H*; bohobojné, spravedlivé i všie cti plné *b*; bohobojné, spravedlivé, vší cti plné *J* – 118 na paměti jmějieše] ve cti jmějieše *F*; miloval *b, J* – 119 kláštera] kostela *H* – 119 se vrátili] se vrátil *C*; se navrátili *F*; se navrátil *J* – 120 dříve] prve *J* – 121 přebývají] kralují *b, J* – 121 na věky věkóm] na věky věkóma *H*; na věky věkóv *M*; na věky věkuom *T*; na věky věkuov *b*; na věky věkúv *J*

3.4.4 Vysvětlivky

3.4.4.1 Jazykové vysvětlivky (diferenční slovníček)

Diferenční slovník přináší výklad méně známých staročeských výrazů, jejichž významová či formální interpretace by mohla uživateli působit problémy (uváděny jsou v základním tvaru spolu se slovnědruhovou informací), či spojení slov (ta jsou uváděna v podobě vyskytující se v textu). Čísla před jednotlivými vysvětlivkami odkazují na řádek edice (viz kapitola 3.3). Editorický komentář je uveden v hranatých závorkách. Z možných významů uvádíme pouze ten, který zapadá do smyslu textu.

Jako zdroj pro jazykové vysvětlivky nám sloužily internetové stránky *Vokabulár webový* <<http://vokabular.ujc.cas.cz/>>, které mimo jiné zahrnují Malý staročeský slovník, Gebauerův Staročeský slovník (2 díly, A – N), Staročeský slovník (sešity 15–26), Šimkův Slovníček staré češtiny, Elektronický slovník staré češtiny, heslář lístkového materiálu ke Staročeskému slovníku a index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody.

Jako zdroj pro věcné vysvětlivky nám sloužila publikace Františka Čapky *Dějiny zemí koruny české v datech* (Praha: Libri, 1999) a dále vysvětlivky k veršované prokopské legendě v edici *Dvě legendy z doby Karlovy* editora Josefa Hrabáka a vysvětlivky ve *Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu* kolektivu editorů, viz příloha A.

5 *světský* adj. laický, stojící mimo církevní řády – **7** *od přátel přirozených i dobytých* od pokrevních příbuzných a od přátel – **11** *divný* adj. pozoruhodný, zvláštní – **12** *nebo* konj. neboť – **20** *ponucenie* n. vnuknutí, pobídnutí, podnět, popud – **25** *římského kostela* římskokatolické církve – **25** *Velikú nocí* Velikonoci – **26, 29, 38** *po křížích chodí* chodí křížovou cestou – **31** *na né straně lodí věziece* na protější straně uvázanou loď – **34** *onano* pron. tamta – **36** *netaže těch slov dořeci* sotva to dořekl – **36** *ručest* f. rychlost – **37** *sochor* m. tyč, bidlo, sochor, kůl; kormidlo – **43** *lomoziti* verb. ipf. lomcovat, trhat – **44** *poručiti* verb. pf. svěřiti – **45** *po témdni* po týdnu – **45** *podlé obyčeje* podle zvyku – **46** *postava* f. podoba – **47** *inhed* adv. ihned – **47** *na čtvero se rozrazil i zmize* rozbil se na čtyři kusy a zmizel – **52** *pilně* adv. neustále, horlivě – **52** *nepronášeti* verb. ipf. neprozrazovat, nerozšiřovat – **52** *střežieše se od stříeci se (čeho)* verb. ipf. vyvarovat se – **55** *s svými staršími se uradiv* poradil se se staršími členy rady (bratry, rádci) – **55** *zádušie* n. záduší, tj. církevní majetek, který byl někým odkázán církvi pro spásu duše – **56** *almužna* f. nadace, ze které se udělovaly almužny – **58** *sprostenstvo* n. prostota, chatrnost; prostý původ – **59** *nadstúpiti někoho s prosbú* verb. pf. naléhati na někoho s prosbou – **60** *nad mlazšími* nad podřízenými (bratry, členy řádu) – **61** *starosta* m. představený – **63** *zveně* adv. zjevně, zřejmě, zřetelně, veřejně – **63** *zvláště* adv. tajně, stranou, v skrytu – **68** *zeviti* verb. pf. zjevit, vyjevit, projevit – **68** *vzchovati* verb. pf. vychovati – **69** *vystřiehati* verb. ipf. varovat – **70** *nadjíti* verb. pf. potkat, postihnout – **72** *nerozpakovati se* verb. ipf. neztrácet mysl, nezoufat si – **79** *věč* adv. věčně – **80** *nazejtří* adv. zítra – **81** *pro Buoh* pro Boha, kvůli Bohu, z lásky k Bohu – **81** *bráti odpuštění* verb. ipf. loučit se, odcházet – **82** *skončenie* n. smrt – **84** *nešpor* m. doba modlitby mezi polednem a večerem – **84** *kumpleta, kompleta* f. poslední večerní modlitba v breviáři – **84** *kerakž kolivěk již duši zbieraje* když již zápasil se smrtí – **90** *asa* adv. aspoň – **90** *prodliti se* verb. pf. potrvat nějaký čas – **91** *světle* adv. jasně – **93** *sezřieti se* verb. pf. užít se ve smyslu potkat se – **94** *poče sv. Prokopa duchovenstvie výšiti* začal oslavovat nábožnost sv. Prokopa – **98** *sočba* f. pomluva, udání, nactiutrhání, osočování – **103** *nešvarný* adj. nehezký, ošklivý, nešlechtný, nezpůsobilý, nenáležitý – **104** *na jitřní* na ranní pobožnost – **105** *dřvi*, gen. *dřví*, dat. *dřvem* pomn. f. dveře – **107** *donidž* adv. dokud – **107** *uctiti se* verb. pf. klidit se – **109** *obluda* f. klam, přízrak, vidina, mámení – **111** *příznivě* adv. mírně, laskavě – **112** *neprávě* adv. nepoctivě, neprávem – **112** *ač tě knieže moc dal* ačkoli ti kníže dal moc – **113** *po dnešní den* ode dneška – **113** *brla* f. suchá větev, berla – **114** *brzkost* f. rychlost – **118** *poň* prep. proň, pro něj – **121** *věky věkóm* adv. věčně, trvale [obvyklá staročeská podoba, genitivní tvar *věky věkův* běžný až v nové češtině]

3.4.4.2 Věcné vysvětlivky

Věcné vysvětlivky osvětlují historické pozadí některých jevů, situací a osob zaznamenaných ve znění legendy. Pro kontextové zasazení jmen a událostí viz dále stručné shrnutí života sv. Prokopa a dějin Sázavského kláštera. Čísla před jednotlivými vysvětlivkami odkazují na řádek edice (viz kapitola 3.3).

- 4** *Kamrilius biskup písmu naučil* – sv. Cyril (Konstantin), slovanský věrozvěst ze Soluně, tvůrce starého písma hlaholice (v něm byl Prokop vzdělán). Ve variantních pramenech je přívlastek „slovenskému“ písmu.
- 9** *za dvě malé míle* – staročeská míle měřila 11,224 km. Sázavský klášter je od Kouřimi vzdálen vzdušnou čarou asi 18 km.
- 10** *Jakožto svaté Čtenie praví, světlo na sviecten vstavené své světlosti nemuož skryti* – parafráze Matoušova evangelia 5, 14–15
- 20** *jal se dělati kostela na čest Bohu a svaté Královně a svatému Janu, křtíteli Božímu* – postavil kostel zasvěcený Bohu, Panně Marii a Janu křtíteli.
- 22** *přijal zákon svatého Benedikta* – vstoupil do benediktinského řádu.
- 25** *mezi Velikú nocí a mezi Božím na nebe vstúpením zbožní lidé tři dny se postiece* – doba mezi Velikonocemi a letnicemi, kdy se slaví tzv. křížové neboli prosebné dni (pondělí, úterý a středa po páté neděli od Hodu velikonočního). V té době se konají prosebná procesí za vyprošení úrody, v čele procesí se nese kříž a věřící se při průvodu modlí litanie ke všem svatým. Průvod se zastavuje na čtyřech místech u čtyř křížů nebo kaplí, kde se čte vždy začátek jednoho ze čtyř evangelií a konají se modlitby. Průvod je zakončen v kostele závěrečnými modlitbami. Církev během křížových dnů doporučuje třídní půst.
- 50** *Lobek* – jedná se o neznámé místo, ve znění naší legendy je to pustina, ve staročeské veršované verzi z Hradeckého rukopisu je to hora jménem Lobec. Podle Josefa Hrabáka (1959, s. 81, pozn. č. 465) předpokládaná podoba je zřejmě Lobeč.
- 53** *Přečislav, 69 Břecislav* – Břetislav I., syn Oldřicha a Boženy, český přemyslovský kníže vládnoucí v letech 1034–1055. Měl dva syny, Spytihněva a mladšího Vratislava, oba byli českými knížaty.
- 67** *Vít* – Prokopův synovec a jeho nástupce (v letech 1053–1086 byl opatem Sázavského kláštera).
- 68** *Emeram* – Prokopův syn Jimram. Vítův nástupce (v letech 1086–1092 byl opatem Sázavského kláštera).
- 76** *Spytigneus* – Spytihněv II., syn Břetislava a Jitky, český přemyslovský kníže vládnoucí v letech 1055–1061.
- 77** *Vratislav* – Vratislav II., mladší Spytihněvův bratr, v letech 1061–1085 byl vládnoucím přemyslovským knížetem, v roce 1085 se stal prvním přemyslovským králem (jako Vratislav I.), vládl do roku 1092.
- 86** *Severus* – Šebíř, šestý pražský biskup v letech 1030–1067. Spolu s Břetislavem I. vydal důležité zákony k vyhlazení přežitků pohanství. Odporoval zavedení slovanské bohoslužby do Sázavského kláštera, a jak se zdá, pomohl Spytihněvu II. vypudit slovanské mnichy.

4 Závěr

Cílem naší práce bylo zmapovat textologicko-ediční problematiku staročeského Pasionálu, respektive jednoho jeho článku – legendy o sv. Prokopu, s přesahem k vydávání starší české literatury obecně (a též s přesahem k uvedení této redakce prokopské legendy do širšího kontextu). Dosavadní pokusy o vydání staročeského Pasionálu jako celku ztroskotaly na potížích s řešením základní textologické a ediční otázky, kterou je volba výchozího textu. V případě Pasionálu se dochovalo několik relativně úplných pramenů, které se pouze minimálně liší na rovině makrokompozice (viz stemma navržené Anežkou Vidmanovou, s. 26), též na rovině mikrokompozice a jazykového ztvárnění nejsou rozdíly veliké (viz stemma navržené Karlem Hádkem, s. 26). Kritéria běžně používaná při volbě výchozího rukopisu starších českých děl, jako jsou správnost, stáří, typizace, neporušenost, kompletnost a kompaktnost pramene, v případě Pasionálu selhávají z důvodů uvedených v kapitole 3.2. Nutno je proto sáhnout k detailnější analýze textových změn v dochovaných pramenech Pasionálu. Pro svou kritickou vědeckou edici jsme po zvážení výsledků různocnění a s ohledem na různou míru defektnosti každého pramene jako výchozí text zvolili starší tisk Pasionálu, který textově náleží ke skupině nejstarších pramenů (viz s. 32). V tisku *a* se nalézají též místa, jejichž znění stojí v protikladu k pramenům ostatním. Ve většině těchto případů se ovšem jedná o chyby, kterých se tiskař dopustil zřejmě z důvodu nepozornosti či neporozumění jazyku staré předlohy. Různocnění napomohlo tyto narušené pasáže opravit či vnést do nich smysl. Ve velké míře ovšem tisk *a* dodržuje znění předlohy, oproti rukopisu *A* a *B* nalézáme pouze minimální lexikální rozdíly (odlišnosti nalézáme zejména na grafické a hláskoslovné rovině). Pro Jiřího Daňhelku (1992) má souhlasné znění daného textového pramene s ostatními rozhodující význam pro určení textové hodnoty pramene a tím i volbu výchozího textu. Podle něj může být u díla s tendencí k inovaci shoda s jiným pramenem dílem náhody, ovšem standardní čtení všech pramenů výsledkem nahodilosti být nemůže, poukazuje na znalost předlohy a příklonu k ní. A v případě tisku *a* se jedná o zachycení znění podle staré předlohy, ovšem ne na úkor autenticity dobového jazyka (nejde o nežádoucí archaizaci).

Před započítím práce na samotné edici jsme prostudovali dosavadní edice prokopské legendy a dále vybrané edice staročeských děl a obecné ediční zásady (viz kapitola 2.2.2).⁴⁷ Metodologicky poučení ze zdárných i nezdárných edičních výsledků jsme k přípravě textu přistoupili s vědomím odpovědnosti za jeho zprostředkování a s vědomím nemožnosti nahradit jím studium originálu. Pokud uvádíme, že naše edice je kritická a vědecká a že slouží především lingvistům, máme na mysli spíše obsáhlý doprovodný aparát, ve kterém nejen upozorňujeme na četné osobitosti výchozího textu, ale který též shrnuje dosavadní klíčové poznatky o vývoji staročeského Pasionálu jako literární památky.

Jak již bylo uvedeno dříve, ediční pravidla pro vydávání (nejen) staročeských textů nelze předepsat a dodržet, každé dílo má svá specifika, která je nutno respektovat. Výsledek práce dvou editorů na stejném textu nebude nikdy stejný, nelze ovšem říci, že jeden je správný a druhý ne. Cílem dobrého vydání je zvolit takový přístup, který splní účel edice, a editorova zpráva, která jeho přístup komentuje, obhajuje a tím i umožňuje jeho kritiku. Editor má nad textem moc a je jeho profesní ctí uvést všechny své zásahy do něj. Nekomentované vydání je tedy nepotřebné pro jakýkoli badatelský záměr, ať historický, literárněvědný či lingvistický.

---

⁴⁷ Textologie (věda o textu) se jako samostatná věda formuje již od 70. let 18. stol, pojem „textologie“ se však užívá až od 20. let 20. století.

Soupis užitých zkratk

APH – Archiv Pražského hradu

KNM – Knihovna Národního muzea v Praze

LA – Legenda aurea

NK – Národní knihovna

SP – staročeský Pasionál

ŽKP – Život Krista Pána

ŽsP – Život sv. Prokopa

Citovaná literatura

- DAŇHELKA, Jiří. Směrnice pro vydávání staročeských textů. In *Husitský Tábor*. M. Drda (ed.). Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí, 1985, s. 285–301.
- DAŇHELKA, Jiří. *Textologická studie ke kázání údajně Husovu*. Česká literatura. 1992, roč. 40, s. 25–35.
- [DOBROVSKÝ, Josef.]. *Jos. Dobrovského Kritická rozprava o Legendě Prokopské*. F. Pastrnek; J. Pekař (eds.). Praha: Česká akademie věd a umění, 1929.
- GEBAUER, Jan. O přepisování textů staročeských se zvláštním ohledem k rukopisu Královédvorskému. *Listy filologické*. 1875, roč. 2, s. 167–180.
- HÁDEK, Karel. Je možno vypočítat textovou hodnotu opisů středověkých památek? In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Philologica 70. Studia Bohemica VII*. E. Lotko (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 1996, s. 75–83.
- HÁDEK, Karel: Problém výchozího rukopisu edice staročeské památky. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Moravica. Studia Moravica 2*. In J. Fiala (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 55–59.
- HÁDEK, Karel. Současné přístupy k vydávání textů starších období. In *Český jazyk a literatura na sklonku 20. století*. M. Balowski; J. Svoboda (eds.). Ostrava: Ostravská univerzita, 2001, s. 69–75.
- HÁDEK, Karel. Textologické problémy staročeského Pasionálu. In *Problematika historických a vzácných fondů Čech, Moravy a Slezska*. J. Sládková (ed.). Brno: Sdružení knihoven ČR, 1998, s. 65–71.
- HÁDEK, Karel. Vývoj slovní zásoby ve staročeském Pasionálu. In *Verba et historia: Igoru Němcovi k 80. narozeninám*. P. Nejedlý; M. Vajdlová (eds.). Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 2005, s. 105–110.
- HRABÁK, Josef. Poznámky ke kritice textu. In *Dvě legendy z doby Karlovy*. J. Hrabák; V. Vážný (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 70–90.
- CHALOUPECKÝ, Václav; RYBA, Bohumil. *Středověké legendy prokopské*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953.
- KALOUS, Antonín; STEJSKAL, Jan. Několik poznámek k nové edici o svatém Prokopu. In *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. P. Sommer (ed.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 136–142.
- KOPECKÝ, Milan. *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
- KUBÍN, Petr. Kanonizace svatého Prokopa v roce 1204. In *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. P. Sommer (ed.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 102–116.
- LEHEČKA, Boris. O edicích starších textů a transkribovaných zvláště. In *Komunikační a strukturní aspekty češtiny a jiných jazyků*. Š. Lešnerová; R. Včelná; P. Tomášek (eds.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 1999, s. 136–141.
- MAREČKOVÁ, Dagmar. K latinskému staročeskému Pasionálu. *Listy filologické*. 1963, roč. 86, s. 105–113.
- SLÁMA, Jiří. Svatý Prokop – život v legendě a ve skutečnosti. In *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. P. Sommer (ed.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 99–103.

- Staročeský slovník: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk.* B. Havránek (red.). Praha: Academia, 1968.
- STLUKA, Martin. Vztahy mezi Životem Krista Pána a staročeským Pasionálem. *Listy filologické*. 2003, roč. 126, s. 1–19.
- TOBOLKA, Zdeněk. *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl I, Prvotisky (do r. 1500)*. Praha: F. Topič, 1925. [popis provedl převor Cyrill Straka].
- URBÁNKOVÁ, Emma. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století: Dodatky. Díl I., Prvotisky (do r. 1500)*. Praha: Národní knihovna, 1994.
- VIDMANOVÁ, Anežka. K dataci staročeského Pasionálu. *Listy filologické*. 1982, roč. 105, s. 200–208.
- VIDMANOVÁ, Anežka. K původní podobě a textové tradici staročeského Pasionálu. *Listy filologické*. 1985, roč. 108, č. 1, s. 16–45.
- VIDMANOVÁ, Anežka. Legenda aurea a Čechy. In de VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. A. Vidmanová (ed.). V. Bahník (přel.). 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 11–65.
- VILIKOVSKÝ, Jan. *Písemnictví českého středověku*. Praha: Universum, 1948. Staročeský Pasionál a Život Krista Pána, s. 141–160.

Literatura k tématu

Kromě literatury zde uvedené viz též literaturu ke kapitole Prameny legendy Život sv. Prokopa (kapitola 3.4.1.1), literaturu v přílohách A a B a též literaturu v poznámkách pod čarou.

- BARTOŠ, František Michálek. Dobrovského „Kritische Versuche“: s dodatkem o legendách svatoprokopských. *Časopis Národního musea. Oddíl duchovědný*. 1929, roč. 103, s. 22–51.
- BĚLIČ, Jaromír; KAMIŠ, Adolf; KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
- CEJNAR, Josef. Odras znělostní asimilace sykavek v spřežkových pravopisných systémech v češtině. *Slovo a slovesnost*. 1969, roč. 30, s. 150–156.
- CUŘÍN, František. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- ČERNÁ, Alena. Hvězdářství krále Jana – pozoruhodný rukopis z Knihovny Národního muzea. *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická*. 2006, roč. 175, s. 23–40.
- ČERNÁ, Alena. Středověký písař – opisovač, tvůrce, mystifikátor? *Naše řeč*. 2004, roč. 87, s. 1–13.
- ČERNÁ, Alena. Prolínání vývojových rovin v kazyce Paměti Mikuláše Dačického. *Listy filologické*. 2003, roč. 126, s. 20–31.
- Editor a text: Úvod do praktické textologie*. R. Havel; B. Štorek (red.). 2. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Hláskosloví*. 1. vyd. Praha – Vídeň: Nákladem F. Tempského, 1894. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví. sv. 1. Skloňování*. 1. vyd. Praha – Vídeň: Nákladem F. Tempského, 1896. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.

- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví. sv. 2. Časování.* 1. vyd. Praha – Vídeň: Nákladem F. Tempského, 1898. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl IV. Skladba.* Fr. Trávníček (ed.). 1. vyd. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929. 2. vyd. Praha: Academia, 2007.
- GEBAUER, Jan. O významu jotace v rukopisech staročeských. *Listy filologické.* 1878, roč. 5, s. 183–217.
- HÁDEK, Karel. Je textologie vskutku vědou o textu? In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Philologica 46.* J. Dvořák (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 1982, s. 123–130.
- HÁDEK, Karel. Lze modelovat chybu v archetypu středověkého textu? In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Philologica 50. Studia Bohemica III.* J. Klementa (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 1984, s. 109–112.
- HÁDEK, Karel. O smyslu a cílech vydávání starších památek. In: *Pocta Dušanu Šlosarovi.* P. Karlík, J. Pleskalová, Z. Rusínová (eds.). Boskovice: Albert, 1995, s. 79–83.
- HÁDEK, Karel. Od Dalimilovy kroniky ke staročeskému Pasionálu. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Philologica 65. Studia Bohemica VI.* E. Petřů (red.). Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 123–128.
- HÁDEK, Karel. Pojem rekonstrukce v textologii. *Slavia.* 1983, roč. 32, s. 17–23.
- HÁDEK, Karel. Textologické problémy staročeského Pasionálu. In *Problematika historických a vzácných fondů Čech, Moravy a Slezska: Středověké rukopisy a jejich prezentace.* J. Sládková (red.) Brno: Sdružení knihoven ČR; Olomouc: Státní vědecká knihovna, 1999, s. 71–73.
- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka.* Praha: FF UK, 1980.
- JAKOBSON, Roman. *Poetická funkce.* Jinočany: H&H, 1995. Glosy k legendě o sv. Prokopu Jaroslava Vrchlického, s. 447–556.
- KOLÁR, Jaroslav. K textologii a současné ediční problematice starší české literatury. *Česká literatura.* 1986, roč. 34, s. 49–56.
- KOLÁR, Jaroslav. Poznámky k edičnímu zpracování staročeských textů. *Česká literatura.* 1988, roč. 36, s. 109–118.
- KOŘÍNEK, Jan. *Staré paměti kutnohorské.* A. Stich; J. Lunga (eds.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.
- KŘÍSTEK, Václav. Staročeské pravopisné systémy. In BĚLIČ, Jaromír; KAMIŠ, Adolf; KUČERA, Karel. *Malý staročeský slovník.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 693–698.
- KUČERA, Karel. Vývoj účinnosti a složitosti českého pravopisu od konce 13. století do konce 20. století. *Slovo a slovesnost.* 1998, roč. 59, s. 178–199.
- LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- NEDVĚDOVÁ, Milada. *Kvantita samohlásek ve starší češtině.* Interní disk, ÚJČ AV ČR, v. v. i. *Nejstarší české veršované legendy.* J. Cejnar (ed.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- PEKAŘ, Josef. *Nejstarší kronika česká: ku kritice legend o sv. Ludmile, sv. Václavu a sv. Prokopu.* Praha: Bursík a Kohout, 1903.

- PLESKALOVÁ, Jana. K počátkům českého pravopisu. *Listy filologické*. 1999, roč. 122, s. 167–175.
- PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.
- Chrestomatie k vývoji českého jazyka*. J. Porák (ed.). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. *Naše řeč*. 1993, roč. 76, s. 57–71, 126–138.
- SGALL, Petr. Lingvistický pohled na český pravopis I. *Slovo a slovesnost*. 1994, roč. 55, s. 168–177.
- Staročeské knihy lékařské*. A. M. Černá (ed.). Brno: Host, 2006.
- STARÝ, Zdeněk. *Psací soustavy a český pravopis*. Praha: Karolinum, 1992.
- Textologie: Teorie a ediční praxe*. P. Vašák (red.). Praha: Karolinum, 1993.
- VIDMANOVÁ, Anežka. K šíření Zlaté legendy v českých zemích. In *Umění 13. století v českých zemích*. J. Krása (red.) Praha: Ústav teorie a dějin umění Československé akademie věd [interní tisk], 1983, s. 599–610.
- VIDMANOVÁ, Anežka. Spletitá cesta Zlaté legendy do české literatury. In de VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. A. Vidmanová (ed.). V. Bahník (přel.). 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 9–36.
- VIDMANOVÁ, Anežka. Zlatá legenda Jakuba de Voragine a legendy o českých světcích. *Listy filologické*. 1986, roč. 109, s. 40–47.
- Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. B. Havránek; J. Hrabák a kol. (eds.), Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- Život Krista pána*. M. Stluka (ed.). Brno: Host, 2006.

Internetové zdroje

- Knihopis Digital: České prvotisky a staré tisky (1476-1800) on-line* [online]. 2003 [cit. 2010-04-06].
Dostupný z WWW: <<http://www.knihopis.org/index.asp>>
- Manuscriptorium: Virtuální badatelské prostředí pro oblast historických fondů* [online]. 2004 [cit. 2010-04-06]. Dostupný z WWW:
<http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/default_cze.asp>
- Vokabulář webový* [online]. c2006 [cit. 2010-04-06]. Dostupný z WWW:
<<http://vokabular.ujc.cas.cz/>>
- Kramérius NK ČR: digitální knihovna* [online] c2003 [cit. 2010-04-06]. Dostupný z WWW:
<<http://kramerus.nkp.cz/kramerus/Welcome.do>>
- DEBDict: obecný prohlížeč slovníků* [online]. 2005 [cit. 2010-04-06]. Dostupný z WWW:
<<http://deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php>>

PŘÍLOHY

Příloha A: Soupis dosavadních edic jazykově českých prokopských legend

Řazeno chronologicky. Pokud není název uveden explicitně, uvádíme incipit textu zakončený trojtečkou v hranatých závorkách. V hranatých závorkách je též uveden stručný popis jednotlivých edic, pro jejich hodnocení z edičního hlediska zde není prostor.

Staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopu

Prameny:

Rukopis, tak zvaný Hradecký, ze 2. pol. 14. stol. Rkp: Praha, NK XXIII G 92, 145 fol. Cit. fol. rkp. 1r–29r.

[Jediný dochovaný rukopis je značně poškozen – chybí druhá strana, tu Václav Hanka 1817 dobásnil. Ačkoli upozornil na doplňky závorkami, pozdější badatelé měli za to, že znění druhého listu bylo vzato z nějakého variantního rukopisu. Základem tohoto omylu byl omyl Gelasia Dobnera, který v *Annales V* [1777], s. 245n., uvedl dva rukopisy veršované legendy (Hrabák 1959, s. 70).]

Dosavadní edice:

DURYCH, Václav Fortunát. *Bibliotheca slavica*. Vindobonae: Sumtibus Stephani Novakovitsch, 1795. [Ukázky ze staročeské veršované legendy o sv. Prokopu], s. 16–17, 46–47.

[Latinsky psané pasáže o staročeských prokopských legendách s krátkými transliterovanými ukázkami.]

Starobylá skládanie: Památka XIII. a XIV. věku z neyvwzácneĝssjch rukopisów. Djl prwnj [Rukopis Hradecký]. V. Hanka (ed.). Praha: Bohumil Ház, 1817. Prokop, s. 1–51.

[Transkripce celé legendy podle rukopisu; doprovodný aparát uveden; předmluva od J. Jungmanna; verše edice číslovány průběžně; foliace nezaznamenána; upozorňuje, že doplňky jsou v závorkách, v nich je též znění dobásněného listu.]

Výbor z literatury české. Díl 1. P. J. Šafařík; J. Jungmann; F. Palacký (eds.). Praha: České museum, 1845. Legenda o s. Prokopu, sloupec č. 181–212.

[Transkripce celé legendy; doprovodný aparát neuveden; dvousloupcová sazba, sloupce jsou číslovány, taktéž verše, ovšem ne průběžně, na každé straně uprostřed sloupců – číslování se pak vztahuje k oběma z nich; foliace nezaznamenána; Hankova pasáž uvedena v závorkách.]

Prameny dějin českých. Díl 1. Životy svatých a některých jiných osob nábožných / vydávané z nadání Palackého. J. Jireček (ed.). Praha: Museum království českého, 1873. Legenda veršovaná o sv. Prokopu, s. 349–359.

[Transkripce celé legendy zřejmě podle jedné z předchozích edic, opravy dle rukopisu; doprovodný aparát neuveden; verše edice nečíslovány, legenda rozdělena na 56 římsky očíslovaných kratších oddílů; foliace nezaznamenána; Hankova pasáž uvedena bez vyznačení; použití hranatých a kulatých závorek a kurzivy není vysvětleno, ediční záměr je obtížně dešifrovatelný.]

Hradecký rukopis. A. Patera (ed.). Praha: Matice česká, 1881. Legenda o sv. Prokopu, s. 1–76.

[Paralelně transliterace a transkripce celé legendy podle rukopisu; doprovodný aparát uveden; verše edice číslovány průběžně; foliace zaznamenána; Hankova pasáž uvedena v závorkách.]

Dvě legendy z doby Karlovy. B. Hrabák; V. Vážný (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. Legenda o svatém Prokopu, s. 15–92.

[Transkripce celé legendy podle rukopisu; doprovodný aparát uveden – včetně vysvětlivek a různocnění z předchozích edic; verše edice číslovány průběžně; foliace zaznamenána; Hankova pasáž uvedena v poznámce, v textu je chybějící pasáž doplněna Rybovým překladem *Vita maior* (in *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze XIV. Století*, viz Příloha B.)

Výbor z české literatury I: Od počátků po dobu Husovu. B. Havránek; J. Hrabák (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. Legenda o svatém Prokopu, s. 359–370.

[Transkripce tří úryvků podle Paterovy edice; ediční zásady pro celý výbor; za úryvkem uveden doprovodný aparát – ediční poznámka včetně emendací a soupisu edic a vysvětlivky; verše edice úryvků číslovány průběžně, nesouhlasí tedy s číslováním veršů legendy; Hankova pasáž neuvedena, místo ní je kurzivou doplněn stručný obsah chybějící pasáže (neznámo, podle jaké redakce).]

Hradecký rukopis. B. Havránek (ed.). Praha: Pragopress, 1969. Slyšte, staří [...], fol. 1r–29r.

[Faksimile celého rukopisu NK XXIII G 92; součástí je úvodní studie s ediční poznámkou.]

Chrestomatie k vývoji českého jazyka. J. Porák (ed.). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Legenda o sv. Prokopu, s. 100–105.

[Transliterace úryvku legendy zřejmě podle rukopisu; ediční zásady uvedeny pro celý výbor; verše edice úryvku číslovány průběžně, nesouhlasí ovšem s číslováním veršů legendy; úvodní pasáž obsahující Hankův dobášený list není otištěna – nelze hodnotit.]

Tzv. mladší (staročeská) prozaická legenda o sv. Prokopu

Prameny:

Rukopis dzikovský, počátek 15. stol. Rkp: Jagellonského univerzita Krakov, univerzitní knihovna – sbírka knihovny Tarnowskich, sign. Przyb. 177/51, 229 fol. Cit. fol. rkpu. 139r–140r.

Dosavadní edice:

Procopij. In *Rozprawy wydziału filologicznego Akademii umiejętności w Krakowie. Tom III*. Wł. Wisłocki (ed.). Kraków: [s. l.], 1875, s. 308–314.

[Transliterace celé legendy; foliace nezaznamenána; chyby v textu ponechány, upozorňuje na ně hvězdičkou, leckdy doplněnou poznámkou pod čarou o správném znění; úvodní studie s. 1–5.]

Kazania niedzielne i świąteczne w języku łacińskim i czeskim z początku XVgo wieku, podług kodeksiu biblijoteki hr. Tarnowskich w Dzikowie: odbitka z IIIgo tomu Sprawozdań Wydź. filolog. Akad. Umiejęt. Wł. Wisłocki (ed.). Krakow: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Ignacego Stelcła, 1875. Procopij, s. 52–58.

[Knižní vydání Wislockého článku z Rozprav krakovské akademie věd – viz předchozí citace. Transliterace celé legendy; foliace nezaznamenána; chyby v textu ponechány, upozorňuje na ně hvězdičkou, leckdy doplněnou poznámkou pod čarou o správném znění; úvodní studie s. 1–5.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.) Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Mladší česká prosaická legenda, s. 271–274.

[Transkripce celé legendy – ovšem vypuštěny kazatelovy vsuvky – podle Wislockého vydání s přihlídnutím k rukopisu, resp. jeho fotografiím, které pořídil t. č. Studijní ústav slezský; foliace zaznamenána; v poznámkách pod čarou jsou textově kritické poznámky a pro srovnání některá čtení ze staročeské veršované legendy (podle Chaloupeckého mají stejný pramen – Vita maior; není ovšem jasné, zda čtení přinášejí jeho vlastní transkripci či znění některé z edic veršované legendy, viz výše).]

Literatura:

CHALOUPECKÝ, Václav; RYBA, Bohumil. *Středověké legendy prokopské*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Mladší česká prosaická legenda, s. 106–108.

CHMIEL, Adam. *Rekopisy Biblioteki hr. Tarnowskich w Dzikowie*. Krakow: [s. n.], 1908.

JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české. Díl 1; Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku, ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. Svazek 1*. Praha: B. Tempský, 1875. Dzikovská kázání, s. 179.

JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české. Díl 1; Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku, ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. Svazek 2*. Praha: B. Tempský, 1876. Dzikovská kázání, s. 382.

[JIREČEK, Josef]: Hlídka literatur slovanských, zprávy a úvahy [recenze Wislockého publikace Kazania niedzielne... z roku 1875]. *Časopis Musea Království českého*. 1875, roč. 49, s. 442–443.

KLICMAN, Ladislav: Studie o Milíčovi z Kroměříže. *Listy filologické*. 1890, roč. 17, s. 28–44, 114–125, 356–368, 347–362.

Staročeský slovník: Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk. B. Havránek (red.). Praha: Academia, 1968. Prokop, s. 102.

ŠULC, Václav: Kazania niedzielne [...]. *Časopis katolického duchovenstva*. 1876, roč. 17, s. 77–80.

URBÁNEK, Rudolf. *Legenda t. zv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských a václavských a její autor*. Díl první, I. část. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947. Hlava pátá: Legenda závojová, Dalimil a český veršovaný Passionál, s. 184–209.

URBÁNEK, Rudolf. *Legenda t. zv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských a václavských a její autor*. Díl druhý, I. část. Poznámky – rejstříky. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947. Hlava pátá: Legenda závojová, Dalimil a český veršovaný Passionál, s. 142–155.

WISŁOCKI, Władisław. Kazania niedzielne i święteczne w języku łacińskim i czeskim z początku XVgo wieku, podług kodeksiu biblijoteki hr. Tarnowskich w Dzikowie. *Rozprawy wydziału filologicznego Akademii umiejętności w Krakowie*. 1875, roč. 3, s. 256–342.

WISŁOCKI, Władisław. *Kazania niedzielne i święteczne w języku łacińskim i czeskim z początku XVgo wieku, podług kodeksiu biblijoteki hr. Tarnowskich w Dzikowie: odbitka z IIIgo tomu Sprawozdań Wydź. filolog. Akad. Umiejęt.* Krakow: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Ignacego Stelcla, 1875.

Příloha B: Soupis dosavadních českých edic jazykově latinských prokopských legend

Řazeno chronologicky. V hranatých závorkách je uváděn stručný popis jednotlivých edic, hodnocení jak překladů ze stylistického hlediska, tak latinských edic z edičního hlediska je mimo naši kompetenci.

Pro prameny jednotlivých latinských redakcí viz monografii Středověké legendy prokopské (Chaloupecký – Ryba 1953).

České překlady latinských prokopských legend

Život svatého Prokopa, zakladatele kláštera sázavského a patrona země české. J. Dostál (ed.). L. Stříž (přel.). Praha: Družstvo přátel studia, 1923. 52 s.
[Překlad celé Vita maior podle znění neuvedeného rukopisu.]

Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze XIV. století. A. Matějček, J. Šámel (eds.). B. Ryba (přel.). Praha: Sfinx, 1940. Život svatého Prokopa, s. 105–114.
[Překlad ukázek Vita maior podle znění rukopisu sign. NK XIII D 20.]

Na úsvitu křesťanství: Z naší literární tvorby doby románské XI–XIII. století. V. Chaloupecký (ed.). B. Ryba (přel.). Praha: Evropský literární klub, 1942. Život svatého Prokopa, s. 168–183.
[Překlad celé Vita minor podle znění neuvedeného rukopisu.]⁴⁸

KLEMENT, Method K. *Jsem ražen z českého kovu: Několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích.* Praha: Vyšehrad, 2002. Románská legenda svatoprokopská, s. 39–58.
[Překlad téměř celé Vita minor, převzat od Ryby 1942 (viz předchozí citace), doplněn o vlastní překlad druhého prologu Ke čtenáři.]⁴⁹

Nejstarší legendy přemyslovských Čech. O. Králík (ed.). Praha: Vyšehrad, 1969. Život svatého Prokopa, s. 200–214.
[Překlad celé Vita minor podle znění neuvedeného rukopisu.]

---

⁴⁸ Do prvního překladu Vita minor přejal Bohumil Ryba pouze první prolog z Vita maior – k biskupu Šebříovi (k historii prologů viz s.11). Tento Rybův překlad přejal s minimálními zásahy do prologu Method Klement, který navíc přeložil prolog druhý – ke čtenáři. Na konci 60. letech udělal Ryba pro Králíkův výbor Nejstarší legendy přemyslovských Čech revizi svého překladu uveřejněného v publikaci Na úsvitu křesťanství. Součástí revize byl jeho překlad druhého prologu. Toto upravené znění přejal v roce 2003 Jaroslav Kolár pro svou kompilaci Středověké legendy o českých světcích. Kolárova ediční poznámka sestává z odkazu na ediční poznámku Nejstarších legend přemyslovských Čech, ta ovšem nepodává zcela žádné informace o předloze vydání, na různých místech pouze zmiňuje, že se jedná o aktualizované vydání výboru Na úsvitu křesťanství a že Bohumil Ryba provedl revizi podle vlastní edice latinského originálu (zřejmě z roku 1953 v rámci monografie Středověké legendy prokopské). Otázka předlohy je zodpovězena až po přečtení úvodního slova k vydání prokopské legendy v publikaci Na úsvitu křesťanství, konkrétní rukopis však zmíněn není. Ještě je třeba upozornit na odlišné členění legendy v obou Rybových překladech, zatímco první je rozčleněn na 11 podkapitol (ovšem de facto pouze na 8, neboť zřejmě tiskovou chybou došlo k tomu, že za kapitolou 6 následuje kapitola číslo 9 a za kapitolou 9 kapitola číslo 11, aniž by chyběly stránky či text); revizi tvoří 26 podkapitol a dvě přídatné (očíslovány průběžně: 27 a 28).

⁴⁹ Method Klement vypustil z Rybova překladu kapitoly číslo 5 až 11 (ovšem de facto pouze 4 kapitoly a ne 7, jak by se mohlo zdát, viz předchozí poznámku), smrtí sv. Prokopa na konci kapitoly 4 pro něj končí jeho životopis.

de VORAGINE, Jacob. *Legenda Aurea*. A. Vidmanová; V. Bahník (eds.). 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. Svatý Prokop, s. 416–419.

[Překlad svěbytného znění prokopské legendy zapsané na okrajích bohemikálního rukopisu Legendy Aurey, sign. NK IV 17, fol. 90r–91v.]

Středověké legendy o českých světcích. J. Kolár (ed.). Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003. Život svatého Prokopa, s. 167–191.

[Překlad celé Vita minor podle znění neuvedeného rukopisu.]

České edice latinských prokopských legend

Acta sanctorum. Parisiis et Rome: apud Victorem Palme, 1867 (Julii, tomus secundus). De s. Procopio abbate confess, s. 136–148.

[Celá Vita maior podle znění neuvedeného rukopisu; tzv. vydání Bollandistů.]

Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. Díl 1. J. Jireček (ed.). J. Emler (přel.). Praha: Museum království českého, 1873. Život sv. Prokopa, s. 360–366.

[Redukovaná verze Vita maior podle znění neuvedeného rukopisu.]

Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu. F. Krásl (ed.). Praha: [s.n.], 1895. Latinský životopis sv. Prokopa, s. 484–504.

[Redukovaná verze Vita maior podle vydání Emlerova a Bollandistů.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Latinské básnické skladby, s. 181–238.

[Latinské verše o sv. Prokopu vzniklé po jeho kanonizaci, které byly součástí breviřových modliteb; kritická edice s různověstěním z dochovaných pramenů; literatura tamtéž s. 91–92.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Legenda v Letopisu sázavském, s. 175–180.

[Celá legenda Mnicha sázavského; komentovaná edice; literatura tamtéž s. 83–90.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Vita antiqua, s. 111–120.

[Celá legenda Vita antiqua podle znění nejstaršího rukopisu; komentovaná kritická edice s různověstěním z jediného dochovaného mladšího rukopisu; literatura tamtéž s. 44–60.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Vita maior, s. 239–266.

[Celá legenda Vita maior; komentovaná kritická edice s různověstěním z dochovaných pramenů; literatura tamtéž s. 93–99.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Vita minor, s. 121–161.

[Celá legenda Vita minor; komentovaná kritická edice s různověstím z dochovaných pramenů; literatura tamtéž s. 61–79.]

Středověké legendy prokopské. V. Chaloupecký; B. Ryba (eds.). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. Zkrácená Vita maior z polských rukopisů, s. 267–270.

[Celá verze legendy Vita maior dochovaná v polských rukopisech; komentovaná edice.]

de VORAGINE, Jacob. *Legenda Aurea*. A. Vidmanová; V. Bahník (eds.). 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1984. Svatý Prokop, s. 297–303.

[Svébytné znění prokopské legendy zapsané na okrajích bohemikálního rukopisu Legendy Aurey, sign. NK IV 17, fol. 90r–91v; včetně paralelního českého překladu.]

**Příloha C: Fotokopie legendy Život sv. Prokopa ze staršího prvotisku
staročeského Pasionálu: O svatém Prokopu, dědici českém a spovědníku**

[Pasionál tištěný před rokem 1487; místo (Praha? Plzeň?), tiskař a rok vydání neznám, 276 fol.

Cit. apertury C40v–D3v. Sign.: Praha, NK 44 E 68/69.]

trpici nemohu vzynte at po
 wdm: Tehda genu lekarst
 wie dachu gimz to hwozu za =
 bu sekwi zhdla wpratal: y
 zekli mistry ge? Proto tie
 tak hwoze to gojs vrodil ge =
 stos gasu przywozeneho nech =
 tiel gela to? powozeny Tu
 Ncw przkazar aby ge? ten
 narod byl kmen ychow an w
 gednom sklepie dluche gasy
 Ntake se to omiem pisse: ze se
 gedna wzpomenuw ktera gē
 byl krasny ohen kdyz to Tw =
 ia to welike miesto horzelo ka =
 za Rzym sedm noz y zapalo =
 wati nawsse strany a: Rasse
 nawysoku wiez y wpoze sie w =
 krase welikeho plamene kocha
 ti nawsse strany hledi awse
 se rozpiewugie Jakoz to omie
 Rzymka ktonykapisse Tie =
 ch y gimich blaznowstwi dele
 odnieho Rzymance trpici ne
 mohsse i sewssy obz y nan sie o =
 boz ychu wprachy ge y zmie
 sta: Nedyz zamin tak bie: je =
 chu wida gē ze vtegy nemu =
 ze i polapiw gedno dzewo zu =
 by genu koney obwostrzyw
 brychem nato dzewo padl y
 prokal se naobie strane N =
 tak w welikem bludie hanelnie
 swonoy zywot dokonat To sie
 gest dalo od Narozenie syna
 bozie? Wadesate? zgtwrteho

Swatem Prokopu Diedi
 gy: Czeskem a spowiedniku
Byl wgeste zemi gedny
 opat genu: to gnie pro =
 kop gzech wozeney Geho: swa
 ty Kamillus Biskup pishu
 nauzyl Nappwe byl swiet
 sty kmez w hie gti plny przye
 lada: przeswate? zywota prze
 gystehor: wgedny gasy wpoze
 mysty kteremby gynom od =
 zleho swie ta odstapie przywi
 nul se k wemu milemu Iho =
 spodmu Ihezkristu: Jak to
 gest wozymil w dewsscho swie
 zkoze podpratel przyozenych
 y dobytych se wydalil napusse
 zassel: Ntu wgedne gestym
 mnoho gasuow Bohu kuje
 przyewal: Rkterez to gesty
 ni ty: prz diabl uow tajnie prze
 bywasse: Ta gestymie odku
 zyma Nie sta zadwie male
 mile nad Rzeku Szawu bie
 Re: Jakoz to swate Czte
 prawi Swietlo naswolegen w
 stawene swie swietlosti nemu =
 oz skryti Takez tohoto swate
 ho otze swatost diwnym boz y
 oswolegenim powssch kragich
 se pnesl az wozzechu kme? kidee
 wozlignij choditi napusse: ge?
 se modlyt bie wozugugiz a od =
 mie? wozlignite wzemie pygma =
 gē dussz: nebo biesse muz prze
 s: wssse? milosrednstwi plny

w swate mudrosti znamenity
 Rzezy wzezenie pokorneho
 wusse w krmiech wypiti przes
 krowny: Prawe wiery nau:
 zytel: Wzesnazne gego pro
 mluweme Duchu swate: Hzie
 Gnym oslajowasse: Pwotoz
 mnozy gego rady posluchagi:
 ze nasze hziechy wzdychagi
 zersplazem he gich kagize
 domuow he odnieho wuzgo:
 wachu: To take swaty: Pw
 kop wuobryzgi gnie giesse: ze
 to goz swyma rukama wydie
 kal: kopatze: sege: zmlacie: i tie
 milosrdnie chude kamil: iako:
 by przedsebu: Hze: ykrista: wi:
 diel: W dewssad kmiemu bie:
 ziechu wozligi: lidee zadatig
 finim napusti ostati awodle ge
 ho swataho przyklada kohnu
 sluziti: Tedza ducha swate
 ho ponuczenim ial he die latu
 kostela nagest: Bohu aswa
 te kralowme aswatemu: Janu
 kzyteli kzymu: A tu przy:
 gial k sobie niekoľiko: Beat:
 mow gneho zywota swatych
 mrawuow: Smnizto se swa:
 tego ducha wuolij: zgednaw
 Przygial zakon Swateho
 Benedicta: A tak bydde w:
 swe pokorze finim: zane ymen:
 syho he znieh gnie giesse: Czo
 gest tu kospodm skze: me: di:
 wy wklazal: T ho by wka lid:

ska wsscho xoplati: nestagyla
 Swssak tuto mltete wlezy
 powieme: Czte se tak ogeho
 swate milosti: Ze kdyz pod:
 le obyczege Rzymске: kostela
 mezy weliku nozyc: A mezy ko:
 zy nanebe wstupenim: z bozmi
 lidee trzy dny se postieze pok:
 ziezyc: chodiwse swate nazp
 wagicze gich se milosti modle
 ge aby wazyli: zanie kospodi:
 na prositi: Biessie geden gto
 wiel koboopny: gemuzto g:
 mie: Meuno biessie przessed
 nabzech: Szawu zadasse he
 pze: zeku naomu stranu pze:
 wuzti: chie: wswateho: Pwoko:
 pa vnaboznee sluzby: byti: az:
 swatym: Pwokolopem: pokryzyc
 choditi: Ale ze naone stranie
 lodi: biessie: wziewozu: gnieci
 nemoziesse: a pwoz: sobie: wel
 mi: styskasse: A kdyz tak nabze
 ze: stogge: myslasse: wida: nane
 stranie: lodi: wkuola: wziezege
 poze: swelilym: wzdychamim:
 te pa se: wprsy: kohnu: modliti: a:
 zka: Wprzewssemo: huzyc: ko:
 spodine: gestos: skze: s: Pwoko
 pa: swe: Ruhu: welike: diwy: v:
 kazal: skze: mehozto: mnohe: h
 ziesne: vierze: y nabozenstwi
 zaje: h: i: twe: swate: milosti: pro
 fim: waz: mie: hzie: ssne: wssse
 ti: aby: onano: lodi: kenne: na:
 tuto: stranu: przeplula: pwoie

me naboženstwie żadość newy:
 dajuy mne miły Hospodine od
 dne Knie służby swate: wżym
 wżastna mne dnešni den pro
 s. Pwłopa modlitieb i pwt
 we: swate: gnie jest ychwa:
 lu: Neta je tiech słow doze:
 gpraż weliku wżeści łodi yso:
 chorem vniehoż wie: jeffe: Knie
 mu pplular name: to se przez:
 zeku przew; służbie nabożne
 iako: to żadal byl pokrzyżch
 swatym Pwłope chodil. Po
 tom poze swate: Pwłopa w
 sse sprawiti iak: gse mu przy:
 god: lo: kniemu: to: s. Pwłop
 wege: Nenni synagżku byt tu
 miłost Hospodin stebu pwnie
 neduo: stopy: wżymil. Ale pt
 we nabożne wierz potwżenie:
 To ge tobie kral nebesky vka:
 zal: Tiech gżafuow take byl
 gedem gżowiek. Aniem: to zly
 duch biesse przyweden: swa:
 ta: Pwłopa żdali by mu: s.
 Pwłop pomohł. Tehda dya:
 bel zwola azla: Czo ia tobie
 gżymil: Pwłope pwoż mie od:
 tadto homis. To gżel dya:
 bel pwoze tie gżowiekem hwo: nie
 komo: yti: Tehda: s. Pwłop
 to: gżowieku postil se przyka:
 zal: i poruży ho gednomu bent
 w: tal se take: s. Pwłop sam
 zan se postil awelkye modlyt
 by gżymiti: Potem dni poze

nadimil s. Pwłok zaklinatle
 podle obyżyge gżysti wylecie
 zto: gżowieka gert wżerne:
 ptaka postawie: ysyde nakostel
 me strzeffe: A tu dobu swaty
 Pwłop namodlyt bu se odda
 A ten ptazek ynbed nazemil
 se swatim nagżtwem gse wzur
 zyw gżymie: A ten gżowiek
 by wieg dyabla puzen. Bied:
 mech gżafuow take słyseni g:
 fu blaży diablowy wola: gżig a
 gżka: Bieda bieda go tento
 mu: neprawy anemiłostowy
 bydli wge: slymi wte: to: gżi: to:
 dele te: pleti nemuo: je. Ale wż:
 dwi: hnuze sie few: slyem towa:
 gżystwem byd: me: napu: slyti
 gżestwo łobel die: gżi: tut na ten:
 to am gżiny wieg ne: pżekazy
 kdy: nam tento Pwłop byd
 leti neda: Czo: kto Knie: to: ke
 w: slymi lidee nemo: gżi: pchazy
 chuz: gżi: to v: zdawowasse ag: im
 pil me pżazuge: iaby ne: pwna
 sse: i ne: B se swiet: sse chwy: sly
 znie strze: je: sse: aw: sly: se to
 w: sse: ch tagiti nemo: gży: sse. Ged
 nu gedmi lidee kge: sse. Knie:
 je: ti gżemu: gżo: Pżeg: y: sly: aw die
 ch: u o: swate: ho ot: gze: Pwłopa
 swatostil. To Knie: je: sly: wmi: w
 dostnie w: sly: sly: aw pżew Knie:
 gze: swate modlitbie sly: znie
 se poru: gżyl: i az: sly: wmi: se star: sly
 mi vradim swate: ho: Pwłopa

M
 wżymil
 Knie: sly: aw die
 ch: u o: swate: ho ot: gze: Pwłopa
 swatostil. To Knie: je: sly: wmi: w
 dostnie w: sly: sly: aw pżew Knie:
 gze: swate modlitbie sly: znie
 se poru: gżyl: i az: sly: wmi: se star: sly
 mi vradim swate: ho: Pwłopa

wtom tego klasztorze. Opa-
 tem wzyml. A to zadusie wz-
 liznymi almużnami nadal
 Gemuzto sie wozliznie swaty
 Wokol nechcie se wto wwa-
 zati branieffe arzka. Ten gen-
 zto wsserzka tagestwie fdecz-
 wie togo sobie naswiedezst-
 wie wzywagerze neysen duo-
 stogen ginyimi wlasti. To do-
 brze me spostenstwo wlaizuge
 Teshda tego kmineze swym
 starssym sweliku prosbu nad-
 stupi tak ze iako bezdieky przy-
 giti opastwie muss. Kiterak
 gt wladl ducha swate? nau-
 zenim. Ocom se takto spisse
 ze byl wssie pokory plnyml
 da sie promig tak nezamutl
 By se nadswym mlassym Edy
 przikis gegy wnahil. Pw-
 to; wieze wssygem bratzie
 tego wboze milowachu nejse
 ge? iako starosty bogiehu. To
 tego swaty obyciez biesser;e
 niekdy zewnie zwlastie swe b-
 ratzy milosrdnie wboze naxo-
 minasse arzka. Bratzy milij
 boha miluyte snaznie i genu-
 luzte; neß wasse zde kratke po-
 luzenie i da wam wnebehech
 wlegne krakowanie. A tak;
 swuoy swaty zywot woda slo-
 wem swatym przykladem lidy
 wje raz ysmrti przyblizyl. tu
 gest skze zewnie ducha swa-

tego swa skonzeme przezwie-
 diem; pozwan Esobie bohoboy
 nego zlowieka synowze swe-
 stemuzto Mit gpkali. Adm-
 hego sobie mileho wboze spna
 Emerama zewil gima arz-
 ka. Syny ma mila gestto gse
 wicnie w duchowenstwi wz-
 ehowal przedsebu wieztetozie
 tzezi den stiemto sie swietem
 wozluzym bohu was powuz-
 gi. Ale wtomit was wystry-
 hatti abyssie wiedieli aopat-
 nie wpolozze se drzeli. Neb
 was nadeyde welika nenawi-
 st odzlyb lidy. Budete wyph-
 nam doginy wlasti i atam ssest
 let przebywaci budete i atoto
 wasse bydlissiez anasse Enie-
 zie podda lidem gzyym. A lo
 wy me mile dietky i wtom pro-
 stwenstwi newozpakuyte sie v-
 wieze twrdie stuoyte; swe bra-
 ty i wboze tieste. Boha w;
 dy chwaltelkdy; wam dobre
 bude bohu diekuyte. Kidy; gse
 wam zle powede pokornie pro-
 mily buoh tcepte. Neb ta ho-
 dina przyde; wmito was ho-
 spodm wtiesty; a possesti letesh
 slytuge se nadwami ho; spodm
 nawrati was wty; pokoy wwa-
 se bydlissie. A was nad-
 wassym; protivny; pomsti
 Tak ty gasy magi przygiti
 he Edy; kmineze milostwy

Brzeziław umrze Potom
 bude kmeze vzeim Spityg =
 neus genz bude was nenawi
 dieci : Nedyz ten umrze Spi
 tygneus : mjesto meho Rra =
 tislaw kmeze wzecach bu
 de : Tohot buoh swym duchē
 ofwiecie wewssie Bazni ywdo =
 brotie Tent was awasse byd
 listie zase nawratu se wur
 tiege z pomozgy mileho The =
 z ukristar wieg wloky gmiti bu
 dete : Nedyz gim to wsse pro
 powiedie nazytzy wnde kme
 mu geden swotel chudy : Ge =
 hoz Swaty Prokop biesse ty
 den probuoh kmil kera odpu
 stienie od otze swateh chie
 se domuow awratu : kmemuz
 to Swaty : Prokop promlu =
 wi azka Synu mily nemant
 nymie go dati : Nle wobud do
 zartzie : Tut me skonzenie
 przyde kshem gti : zposobenera
 ialajt bzo skonzenie tak tobie
 bude ma suknieze dana Nedyz
 zartzie przygide nesporni a
 kumpletm hodinu dokonat
 rakz kolwiek gti dussy zbieta =
 ge Bohu se modbe idyablu se
 branieffe Wloko me? ge? bu
 tzy plazyz stachu : Tu ge
 ho spodinu poruczyw yskonal
 To se dalo odboziesho naroze
 nie wotisyzy padesateho tze =
 tieho let : k tieho pochowani

przygel Sewenis : Biskup
 Genzo tzeho swate tielo serz
 ti pochowal wlostele yswate
 kralownygenz biesse Swaty
 oteg zalo;yl wtu hodinu edyz
 to swate tielo pochowachu wo
 lasse geden slepy azka O swa
 ty otze omilostawy : Prokope
 twa swatost semnohym swu
 milost wkazala gt serze twu
 swatu psu kmelemu Gospo
 dinu Smplyy se take nadem
 nur nemuzi delerata tak dluc
 iak; to twe? pochowanie twa
 sluzba swata se pdliabych do
 tad widieti mohl : Nialzto
 bzo propowidier tak prozel
 Nialzdluho swietle widiel
 az Swateho : prokopa tielo
 pochowali : potiech zafych po
 chowan serzewsse se bintzy
 wpryzstnem duchowenstwie
 Raita synowge Swateh : P
 rokopa opatem wolichu Genz
 to porze podle boha przyklade
 swateho : Prokopa otze du
 chowenstwie wpryzi bedliwie
 smudrosti jest plazen ploditi
 Raity zassy dobrotiwe kmeze
 zesse Brzeziław umzel S
 pitigneus kmezetem wzecach
 ch byl kameho; to se przedze
 zene prozstwie : s : Prokopa
 konalo tiemto zynem ze ne =
 przytel wssch wicnych dussy
 dyabel zlych iazykuow zawisti

przed knieze Spitygne a' pro
 ti. Witowi opatowi przynest
 tu sogbu Spitygneus wstyge
 w porze Wita opata nena =
 widiet. To vziamenaw W =
 it opat z koho kopnu bratry w
 zdwh se ybral se dogine wla =
 sta. Tu zamenyte krali y k =
 niezata go zawist z koho wroz =
 licnych z bogiech gym. Ten
 kzych zawist prawdy netry
 Nze hoz sam mti nemuze to
 nawstech zlosti wstihar az E =
 tery opat neb starosta chze w
 swem z koge gest aduchowen =
 stwie ploditi musy odswoych
 mla, szych poci sobie mnoho
 kzywych zezy tpeiti. Proto
 newzdy Russy wssiem zezem
 wiezyci kedy kmeze Spiti =
 gneus zwiedie je. Wit opat
 stowarzystwem zassel przyz
 Nciemze gednoho neszwar =
 neho opatem misto Wita vzi
 ml. Nedy ten memez wuo =
 patstwie se w wazal. Wewni
 noc nassitryni ostaw vyzel a =
 no swaty otec. Prokop wged
 mech drzypwi stogi xodeprzew =
 se yppromlawi su opatu mem =
 zy arzka. Od koho ty memze
 zde mogz masz wlasti i go zde
 gymis. Ktomu opat memez
 odpowiedie. Mognaz w kask
 mezezie tu mi mogz dala aby
 ch tiemto klastereu domdz se

zy w wladl. Swaty Prokop
 kmiemu wozem nable wzyt sie
 abez se przeg dokad hanby ne
 dopdesa. Kalki toho neuzy =
 nis wiezto ze xpomsta bozie na
 tie przyde i ato zekl yz misal
 To widzenie opat memez
 zaobludu przygem porze nato
 mig nedbati. Potom memez
 opat zturtu noc kgitryni gi =
 de vstaza se gemu opiet swaty
 Prokop arzka. Nciemze pro =
 z sy me zezy neprygtial aia
 tie yz mwie napomenul wiez =
 to zet sem ia synonnyim du =
 chowim v kshodina vprosp
 tohoto klastera bydlstie. N
 le netobie memze genz sy tu
 to neprawie wssel i az tie k =
 meze tu mogz dal i ale iat gi
 tobie odgimam yzapowiedam
 podnegni den. A to zekl swa
 ty Prokop yporze opata kbra
 biti prudze. Tehda opat mig
 nemesslage kmezeti wbyko =
 sti przygem yporze prawiti kte
 rak by mu sie przyhodilo. To
 kmeze wstyskaw v weliem ob =
 diwie sie wzasl. Nle ze w =
 sedzy zlosti zapalen bieffente
 az dosar smrti neostal. Nedy
 pod se tohoto swieta biehu k =
 meze Spitygneus vmzel. P
 otom wrotillaw wczeschach
 wewodu bil kmeze koho kop
 ny wssy sti plny. Nedy

Boży służbu świątę miłowaffe
 nadgide krasstery: klastery: s:
 Włoka napamietu gniegite
 se wzwiędiewze. Mit opat
 wuhyrch biesse: swe posly pon
 apoge: bratzy poslal aby za
 se doswe: klastera se wratili
 Tu se wratili ze kłnie: zetem
 gnie doklastera wuedent: N
 go: gfu dzywe nedostakuow
 trpieli to sęze. Swate: Wł
 kopa pfbu w kłho dobreho po
 tom dosti mieli kłhu mno: ga
 suow słuzyli atęho miłsti se
 dostali smm: przebywagi na:
 wiekly wiekom. **A m e n**
D: Swate panie **Margare**
rethie mucedlnicz: **Boży**
S wate zywot gen: to gfu
 wredli wzlygme swiety
 świątę kłhu słuzyge: swu k:
 rew spowieci prolewatigze
 dawa nam dobrej przyklad
 y ponuzenie: kdobrem skutkom
 Neb kdy: znamenane. Ete:
 tak su sie naswiete ztrastnie
 obchazeli: ktemal su probnoh
 mnogo trpieli: musyloby sed:
 ze wzpacene byli by se niek:
 dy newozpomenuło ak nabozen
 stwi se nezazhlo: Ntake to gi:
 ch zywota swateho pamato:
 wanie gimi: nam w sedzy: zw:
 lastnie zahandemie: neb kdy:
 sie nato wzmyslyme ze gfu by
 li lidee iako ymy kzechzi iakoy

my: świątę dmi iako ymy: Nw
 ssał witie: sly: kłpodmu słuzy
 li: Nam weliky przyklad o:
 stawili: Ndezminizto nas
 najwietze zywot swatych die
 wig: Ty gfu byli mektere
 mlade kralowniczky: w kłgne
 panny: Nwssał gfu przemi:
 le trpieli kwe prolitie promi
 kłho: Jezukrista: O tom mlu
 wi. Swaty **Rzechorz** w wykla
 dami swateho. Cztecie odes:
 ti diwigzech: i tak zka: Nzo
 zku **Muzie** bndaty muskeho
 sedze slym: Czo zku: wden
 sudney: i ktem glich omliwa
 buder gesso naswiete probny
 nig trpieli nechtie: Nwidu:
 ze tak w kłgne panny slym
 sedzem nasim: prowiem: gdu
 ze ztiech diwig: Byla ged:
 na **Margareta** wodu wysoke:
 Dget: gednoho **Katerya:**
 chy **pojanste**: gemizto gnie
Theodoryus diechu: Nie:
 sta **Antyochye**: Ta kdy: w:
 swem dieci: nstwi doycze anebo
 chowier: do gednoho domu cho
 wati dana: Przesedly: kstar:
 slym kctom kze: przygiala
Wotoz swemu otczy: pohani
 welni: mizka byla: Nkdy:
 gzy: patnast let wstazy: biesse
 s gineym: diwkami: swe cho:
 wie owczy: kly: pashesse: Wda:
 to se tady: gednomu: welikemu
 q iii